

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

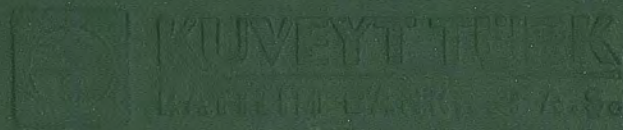
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Kayıbolan esmeler

KUVEYT TÜRK
KATILIM BANKASI A.Ş.

Kayıbolan çeşmeler

"Su her Őeye hayat verir."

Eyüp Sultan - Nazım Bey  eŐmesi Kitabesi

KÜVEYT TÜRK YAYINLARI
TARİH VE KÜLTÜR SERİSİ - 2

BASKI: ARALIK 2007

YAZAR ADI
Gülşen Kılınçer

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
M. Emin Oran

YAYIN DANIŞMANI
Prof. Dr. Oktay Aslanapa

BÜ ESER AJANS MAJESTİC TARAFINDAN
KÜVEYT TÜRK KATILIM BANKASI A.Ş. İÇİN
ÖZEL OLARAK YAYINA HAZIRLANMIŞTIR.
HER TÜRLÜ YAYIN BASIM HAKKI SAKLIDIR.

YAPIM
Ajans Majestic

0212 269 00 93

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	7
MUKADDİME	9
SU VE MEDENİYET	10
OSMANLILARDAN ÖNCE SU YOLLARI VE YAPILARI	12
ROMA DÖNEMİNDE SU	14
OSMANLI DÖNEMİNDE SU YOLLARI	16
İSTANBUL'UN ÇEŞMELERİ	18
ÇEŞMELER SEZÂİ KARAKOÇ ŞİİRİ	30
BURSA KOZAHAN ŞADIRVANI	33
HAFİZ PAŞA SEBİLİ	39
HATİCE TURHAN, VALİDE SULTAN SEBİL VE ÇEŞMESİ	45
AZİZ MAHMUD HÜDAİ ÇEŞMESİ	51
OSMANAĞA ÇEŞMESİ	57
MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA ÇEŞMESİ	63
AMCAZADE HÜSEYİN PAŞA SEBİLİ	69
DAMAT İBRAHİM PAŞA ÇEŞME VE SEBİLİ (ŞEHZADEBAŞI)	75
AHMEDİYE ÇEŞME-İ SEBİLİ	81
SİLAHDAR MEHMED AĞA ÇEŞMESİ	87
BAŞKADIN MEYDAN ÇEŞMESİ	93
ÜSKÜDAR III. AHMED HAN ÇEŞMESİ	99
III. AHMET ÇEŞMESİ	105
TOPÇUBAŞI İSMAIL AĞA ÇEŞMESİ	111
KABATAŞ HEKİMOĞLU ALİ PAŞA ÇEŞMESİ	117
KAPTAN HACI HÜSEYİN PAŞA ÇEŞMESİ	123
TOPHANE ÇEŞMESİ	129
SALİHA SULTAN SEBİL VE ÇEŞMESİ	135
KEMANKEŞ ÇEŞMESİ	159
I. MAHMUD TAKSİM ÇEŞMELERİ	165
AYASOFYA ŞADIRVANI	170
GAZANFER AĞA SEBİLİ	177
ABDÜLHAMİD HAN (I.) SEBİLİ VE ÇEŞMELERİ	183
ESMA SULTAN ÇEŞMESİ	189
KOCA YUSUF PAŞA ÇEŞME-İ SEBİLİ	195
SAVAKLAR ÇEŞMESİ (EĞRİ KAPI KIRKÇEŞME SULARI MASKEMİ)	201
NAKŞİDİL VALİDE SULTAN SEBİLİ	207
BALA TEKKESİ ÇEŞMESİ VE SEBİLİ	213
ALMAN ÇEŞMESİ	217
HAMİDİYE ÇEŞMESİ	221
KAYNAKÇA	224

"Su Medeniyeti" nin Sessiz Tanıkları...

Çeşmeler... İnsani olan her şeyin öne çıkarıldığı gibi, hayatın önemli unsurlarından olan su da medeniyetimizce baş tacı edilmiş ve hayatın içinde yer almıştır. Şehrin merkezine adeta yerleştirilmiş ve çeşme olmuş akmaktadır. Geçmiş zamanın yaşanılan şehre ve sosyal hayata en önemli hediyesi ve sadakası olan bu tarihi eserler, belli başlı mimari özelliklerinin yanı sıra, yapılış amaçları, tarihçeleri ve yaşanmış gerçek hikayeleri ile de dikkat çekiyor. Bir çok devre başşehirlik yapmış olan İstanbul, mirası bu çeşme ve sebillerin yüzlercesiyle, binlercesini bağrında barındırarak, "su medeniyeti" nin emsalsiz bir

başşehri olduğunu adeta tarihe haykırıyor. Bu haykırıya ses vermek için fırsat kollayan, imkanlarını zorlayan, zamanını seferber eden duyarlı tüm kişi ve kurumlar gibi bizler de, son yıllarda sıkça dile getirilen, "sosyal sorumluluk" kapsamında yeni bir adım atıyor, bu kez yanı başımızda kaderine terk edilmiş vaziyette bulunan, kaybolmaya yüz tutmuş, sessizliğe bürünmüş, tarihi çeşme ve pınarlarımıza el uzatıyor ve onları geçmişleri ile birlikte ele alan bu değerli çalışma ile tekrar kamuoyunun ilgisine sunuyoruz.

Ve bu sessiz çılgılığı dile getiren "su medeniyeti" mizin ab-ı hayat

kaynaklarından, şiir geleneğimizin zirvelerinden; Fuzuli' nin meşhur "su kasidesi" ile başlayıp, bir ömrü medeniyetimizin yeniden dirilişine adanmış olan Üstad Sezai Karakoç' un yine anıt eserlerinden biri olan Çeşmeler şiirinden bir alıntı ile çağıldıyoruz...

Kültür ve medeniyetimizin bu önemli sembollerinin hayata tutundurulması ve gelecek nesle tanık olarak bırakılması için dün, bugün ve gelecek tüm gayretleri ve hassasiyeti tebrik ediyor, eserimizin daha duyarlı adımların atılması için bir vesile olmasını temenni ediyoruz.

Su gibi aziz olun...

Ufuk Uyan

Genel Müdür

ÖNSÖZ

Anadolu’da daha Selçuklular zamanında cami ve medreselerin cephesinde yapılan zengin süslemeli çeşme ve sebillerin çoğu bugün de yerindedir. Anadolu’da her şehirde içme suyu ve gündelik su ihtiyacını karşılamak için köşe başlarında ve sokak içinde yer alan sade çeşmelerin kitabesi ve tarihi belli olanlar sayılıdır. İstanbul’da son yıllara kadar bilinen 800 kadar kitabeli çeşmeden pek çoğu ortadan kaldırılmış, bazılarının yerleri değiştirilmiştir. Sultan IV. Murad zamanındaki Tahrir Emlak’da 10390 çeşme olduğu belirlenmiştir. İstanbul’daki sayısız çeşmeler Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan’a yaptırılan su yoluna bağlıydı. Mimar Sinan (1554-1564) arası on yılda Bend Kemer, Uzun Kemer, Muğlava Kemer, Güzelce Kemer ve Müderris Köyü Kemer olarak su tesislerini yapmış, şehir bol suya kavuşmuştur. Bunlar için hazineden Süleymaniye Külliyesi masraflarına yakın akçe harcanmıştır. Muğlava Kemer, yüksekliği 35 m., uzunluğu 257 m. yi bulan teknik ve mimari bakımdan bir şaheserdir. Su

tesisleri bir çok bendlerle besleniyordu. Kazlıçeşme Şebekesi Suları Belgrad Ormanları ve Kemerburgaz’dan Eyüp sırtlarından akıtılıp Eğrikapı ‘ya getirilmiştir.

Beyoğlu semtinin suyu Sultan Mahmud I tarafından Bahçeköy’de yaptırılan bendlerden alınıp Maslak üzerinden getirilip Taksim’deki büyük savaktan dağıtılmış, semtin Taksim adı da bundan alınmıştır. Boğaziçi Rumeli yakası ve Beyoğlu semtinin ihtiyacını karşılayan sonuncu tesis 1904’te, Abdülhamid II tarafından demir borularla yaptırılan Hamidiye (Kağıthane) Suyu Şebekesi olmuştur.

XVI. yüzyılın son yarısında ortaya çıkan sebil mimarisinde, XVII. yüzyıl sonu Lale Devri’nden itibaren parlak gelişme görülür. XVI. yüzyılın sade bir üslup gösteren sebillerinden karakteristik bir örnek Mimar Sinan’ın kendi türbesinin alt köşesine bitişik, üzeri geniş bir saçak ve kubbeye örtülü beş dikdörtgen pencere köşe sebilidir.

Sultan Ahmed III zamanında çeşme ve sebillerde yeni gelişmeler başlamıştır. Onun Topkapı Sarayı’nın dış kapısı önünde, 1728’de yaptırdığı dört köşesinde sebili olan dört çeşmeli abidevi eser bütün çeşme mimarisinin bir şaheseridir. Altın yaldızlı kalem işleri, renkli taş süslemeler, rölyefler ve çinilerden başka Şair Seyyid Vehbi’den methiyeler vardır. Sultan Ahmed III’ün kendi tarih düşürdüğü beyit, “Aç besmeleyle iç suyu-Han Ahmed’e eyle dua (1141 H.)” yılını verir. Lale Devri’nin özellikleriyle Sultan Mahmud I’in annesi Saliha Sultan tarafından 1733’te Azapkapı’da yaptırılan meydan çeşmesinin bir cephesinde ileri fırlamış sebil ve iki yanında çeşmeleri vardır. Diğer üç cephe düzdür. Bu meydan çeşmesi yıllarca harap halde evlerin barınağı olmuş ve dört büyük şebekesinden biri sökülerek çalınmıştı. KÜVEYT TÜRK KATILIM BANKASI A.Ş. bu eksik şebekeyi de tamamlayarak çok başarılı bir restorasyonla eski haline getirmeyi sağlamıştır. Yeni bir telif olarak bu kitapta bankanın desteğiyle gerçekleşen diğer bir hizmet olmuştur.

Prof. Dr. Oktay Aslanapa

GİRİŞ

Su Ve Medeniyet

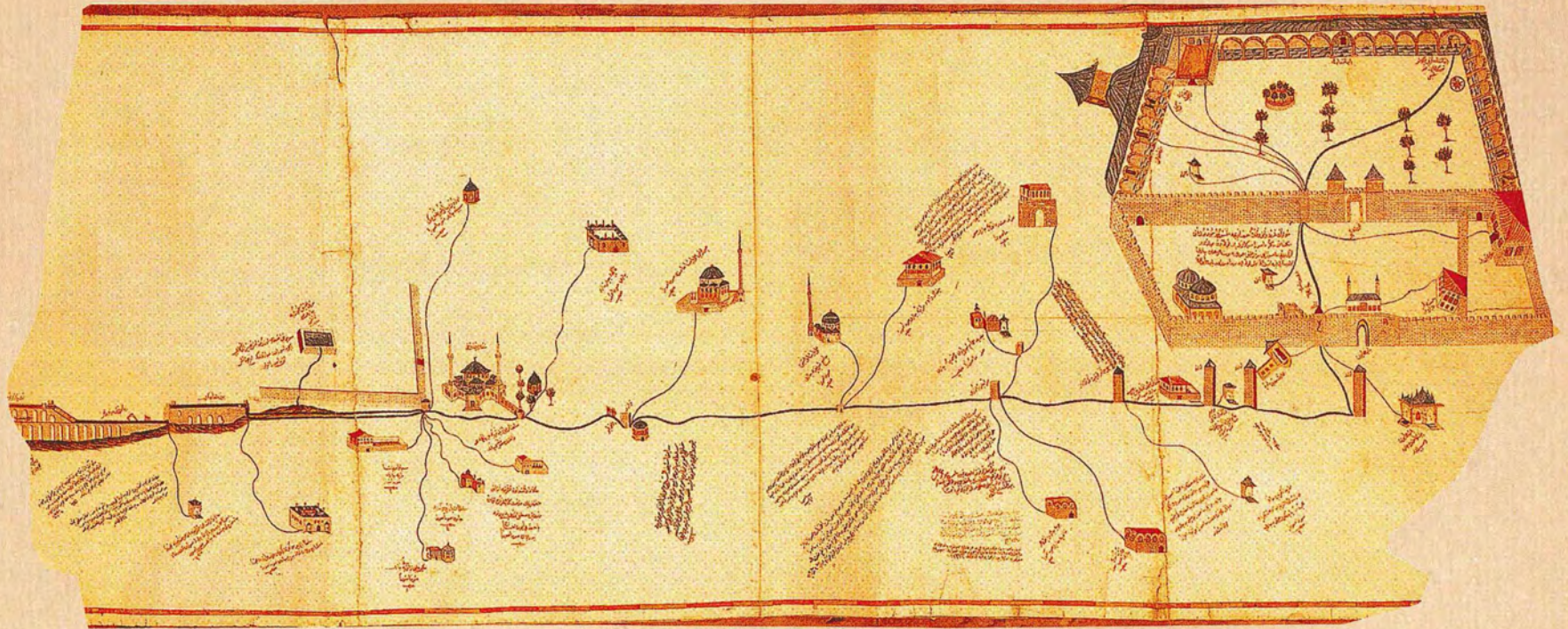
Bilinen en eski medeniyetler su kenarlarında kurulmuştur. Kavimler ve topluluklar, su yolları boyunca göç edip yine su yolları üzerinde konaklayıp buralarda yurt kurmuşlardır. Yalnızca insanoğlu için değil, bilinen bilinmeyen tüm nebatat ve hayvanatın hayat kaynağıdır su. Bilimde, edebiyatta, sanatta, felsefede, dinlerde ve mitolojilerde bile suyun ayrı bir yeri vardır. Kelimenin tam anlamıyla su

hayattır. Bu kitabımızda suyla gelen mimari kültürün bir parçası olan İstanbul çeşmelerinin öne çıkan -bazıları yitip gitmiş, bazıları bozulmuş ve bazıları da ilk günkü gibi ayakta kalan- örneklerini hikayeleriyle tanıtmaya çalıştık.

Osmanlı kültüründe çeşmelerin, sebillerin ve suyla ilgili yapıların önemi büyüktür. Bunun üç ana sebebi vardır. Birincisi, Türklerin yüzyıllar boyunca su kıyılarında

göçebe bir hayat sürmeleri... İkincisi, İslam'ı seçtikten sonra sahip oldukları ahlak ve inanç. Üçüncüsü, konumu itibarı ile doğu ve batı medeniyetlerinin ortasında olması. Çünkü Osmanlılar'da bu tip yapılar yalnızca yaşayan insanların gündelik su ihtiyaçlarını karşılamak için değil aynı zamanda sanat şaheserleri olarak, hayır, sevap ve gönül borcu olarak yapılmıştır.

Osmanlı'lardan Önce Su Yolları ve Yapıları

Osmanlı'ya uzun yıllar başkentlik yapmış olan İstanbul'daki bilinen en eski su yapıları Roma İmparatorluğu'na aittir. Romalılar, yerleştikleri kentlerde su yollarına ve buna bağlı olarak yapılarına büyük önem vermişlerdir. Romalılar, İstanbul sınırları içinde hayranlık uyandıracak denli büyük, ince matematik, fizik hesaplarına dayanan muhteşem su yolları ve yapıları inşa etmişlerdir. Kendilerinden önceki medeniyetlerden devraldıkları kültür ve bilgiyle süslü havuzlara, evlere, hamamlara ve saraylara su getiren devasa kanallar ve bentler yapmışlardır.

Bugün eldeki bilgilere ve günümüze kadar gelen kaynak, belge ve kalıntılara bakarak Romalıların su yolları ve yapıları konusunda ne kadar gelişmiş olduklarını anlıyoruz. Onlar, gerektiği zaman kente çok uzak olan menbalardan su getirmek için o günün şartlarıyla mimarlık dehası sayılabilecek bentleri ve su yollarını inşa edip, getirdikleri

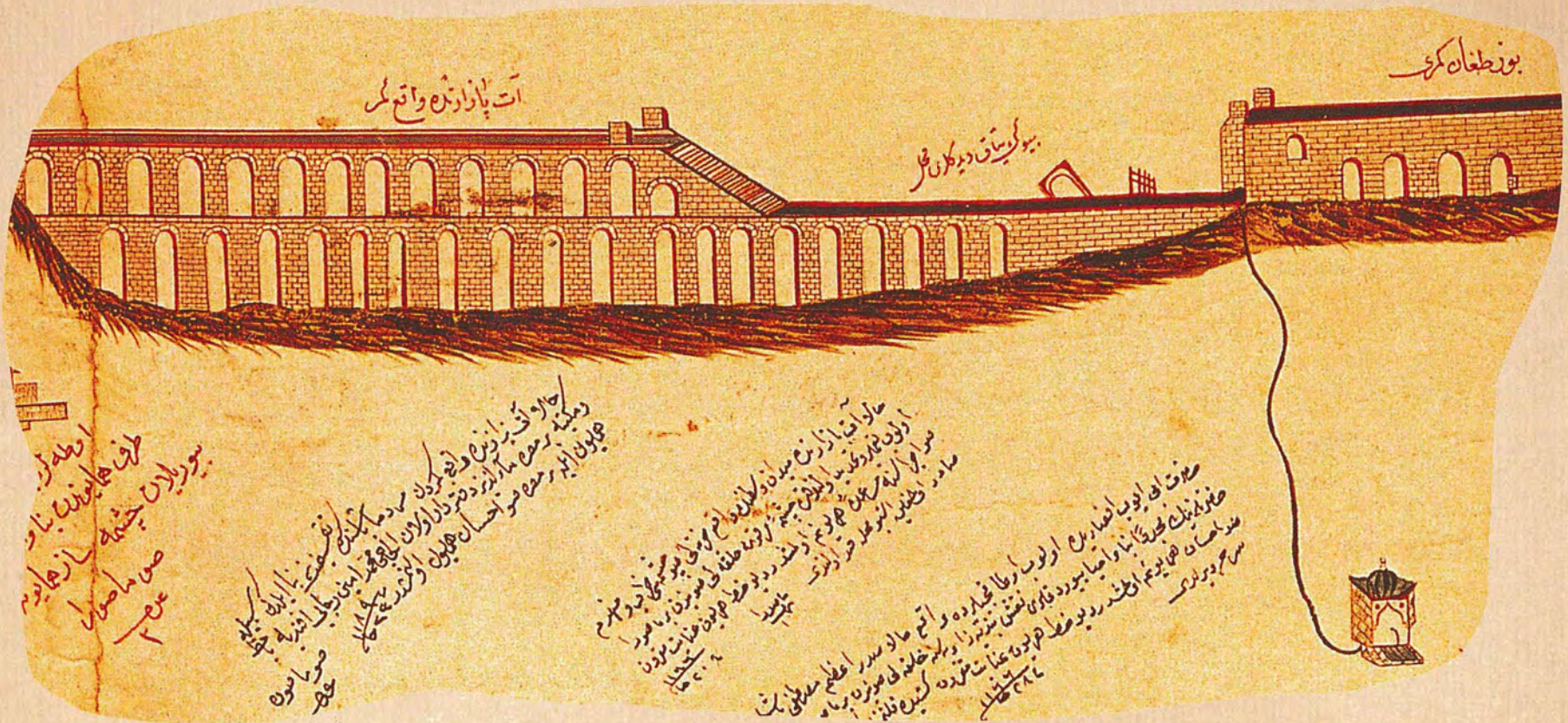
suları yüksek yerlerdeki su toplama yapılarına aktarmış, oradan da tüm şehre taksim etmişlerdir. Strzygowski ve Forchheimer, İstanbul'un Bizans dönemi su yapılarını anlattıkları Die Byzantinischen Wasser-behalter von Konstantinopel (1893) adlı eserlerinde, Belgrad Ormanları'ndaki bendlerde toplanan suların bir boru hattı ile buradan alınıp Haliç'e akan iki derenin oluşturduğu vadiler üzerinden su kemerleri yoluyla taşınarak şehir sularında Eğrikapı'ya kadar geldiğini, buradan kente dağıtılmak üzere üç ayrı semtteki taksimlere ulaştığını belirtmektedirler.

Şehre dışarıdan ilk kez su getirilmesi için İmparator Hadrianus tarafından, M.S. 117/138 Bozdoğan Kemerı yaptırılmıştır. Batı kesiminden su getiren bu kemer, bugünkü Sultanahmet çevresinin su ihtiyacını karşılıyordu. M.S. 324/327 yıllarında İmparator Konstantinus tarafından inşa

ettirilen ve bugünkü Edimekapı'nın güney tarafından kente giren su yolu tam 242 kilometreydi. Romalılardan kalan su yollarının bazıları Osmanlılar tarafından da kullanılmaya devam edilmiştir. Fakat bu su yollarının çoğu VII. asırdan sonra savaşlar ve iç karışıklıklar yüzünden tahrip edilmiş, kargaşalar, yerini düzene bıraktıktan sonra IX. asırla birlikte her ne kadar tamiratlara başlanmışsa da bu kaynaklar azaldığı için kentin su ihtiyacı daha çok yerel kaynaklarla ve sarnıçlarla giderilmeye çalışılmıştır. Sarnıçların birçoğu Fatih sınırları içindedir.

"Şehre su vermek, şehrin su ihtiyacını karşılamak ve bilhassa muhasara sırasında su bulmak, ilk çağlardan beri Bizans'ın en önemli problemlerinden olmuştur. İlk başlarda ihtiyaçlar, kuyu ve küçük kanallardan karşılanmaktaydı." (Fatih İlk İstanbul, Edhem Ruhi Öneş, Sayfa 12)

Roma Döneminde Su

Romalılar ve Bizanslılar döneminde kenti sanat eserleri gibi kuşatan anıtsal çeşmelerin bulunduğunu biliyoruz. Bugün bunlardan sadece kalıntılar şeklinde birkaç parça kalmıştır.

Kentin meydanlarını süsleyen bu anıtsal çeşmelerin dışında devrin zenginlerinin ve devlet adamlarının, kendi mülkiyetlerinin bahçelerine yaptırdıkları ev ve saray çeşmeleri de yaygın idi. Asırlardan beri bir çok topluluğa ve medeniyete başkentlik etmiş bulunan İstanbul, Roma

döneminin mirasını devralmış, Osmanlı zamanında mimari açıdan büyük bir yapılanma sürecine sokulmuştur. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettiği sıralarda Roma yalnızca ekonomik ve ideolojik olarak değil, her açıdan çökmüş ve harap olmuş durumdaydı. Buna özellikle kentin mimari yapısı da dahildi ki; Roma yöneticileri uzun bir süredir halkından kopmuş, kendileri saraylarında müreffeh bir şekilde yaşarken halkını ve saray dışında kalan kenti kaderine terketmişlerdi.

Zaten içten içe çürümüş olan görkemli Roma İmparatorluğu'nun iki yüzü vardı. Bir yanda saraylarda ve saray çevrelerinde bulunan devlet adamlarının şatafatlı, fakat bir o kadar da despot yaşamları, diğer yanda sefaletten inleyen halk... Böylesi bir durumda kentlerde yaşayan halk ve kent ihmal edilmiş, bakımsızlıktan ve sefaletten kaderine terk edilmiş durumdaydı.

84. خواجه میرزا واقع قیامگاه

Osmanlı Döneminde Su Yolları

Fatih, İstanbul'u fethettikten sonra viran durumda olan su yolları ve bunlara bağlı olan yapıların onarımı için acele olarak emir vermiş ve fetihten hemen sonra imar çalışmalarına başlanmıştır. Roma devrinden beri kente su veren Kırkçeşme tesislerini onartmış ve yeni su yolları inşa ettirmiştir. İlk etapta şadırvan suyolları, turunc suyolları, Mahmutpaşa suyolları ve Fatih suyolları yapılmıştır.

Elbette ki fetihten sonra durmadan kalabalıklaşan şehir nüfusu ile beraber sık sık su sorunu da gündeme gelmiş, sürekli olarak bu soruna çözüm yolları aranmıştır. Hatta bu mevzuya o kadar ehemmiyet verilmiştir ki, bu dönemde İstanbul tarihinde ilk kez 'Su Nezareti' (Su bakanlığı) oluşturulmuştur. Ancak İstanbul'un su sorunu köklü denecek bir şekilde, Kanuni Sultan Süleyman döneminde

çözülmüştür. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti en ihtişamlı dönemini yaşamıştır. Devlet zenginleşmiş, halkı da müreffeh bir hayat yaşamıştır. Kanuni dönemi, bütün bu refaha bağlı olarak imar faaliyetlerinin de doruğa tırmanmış olduğu bir dönemdir.

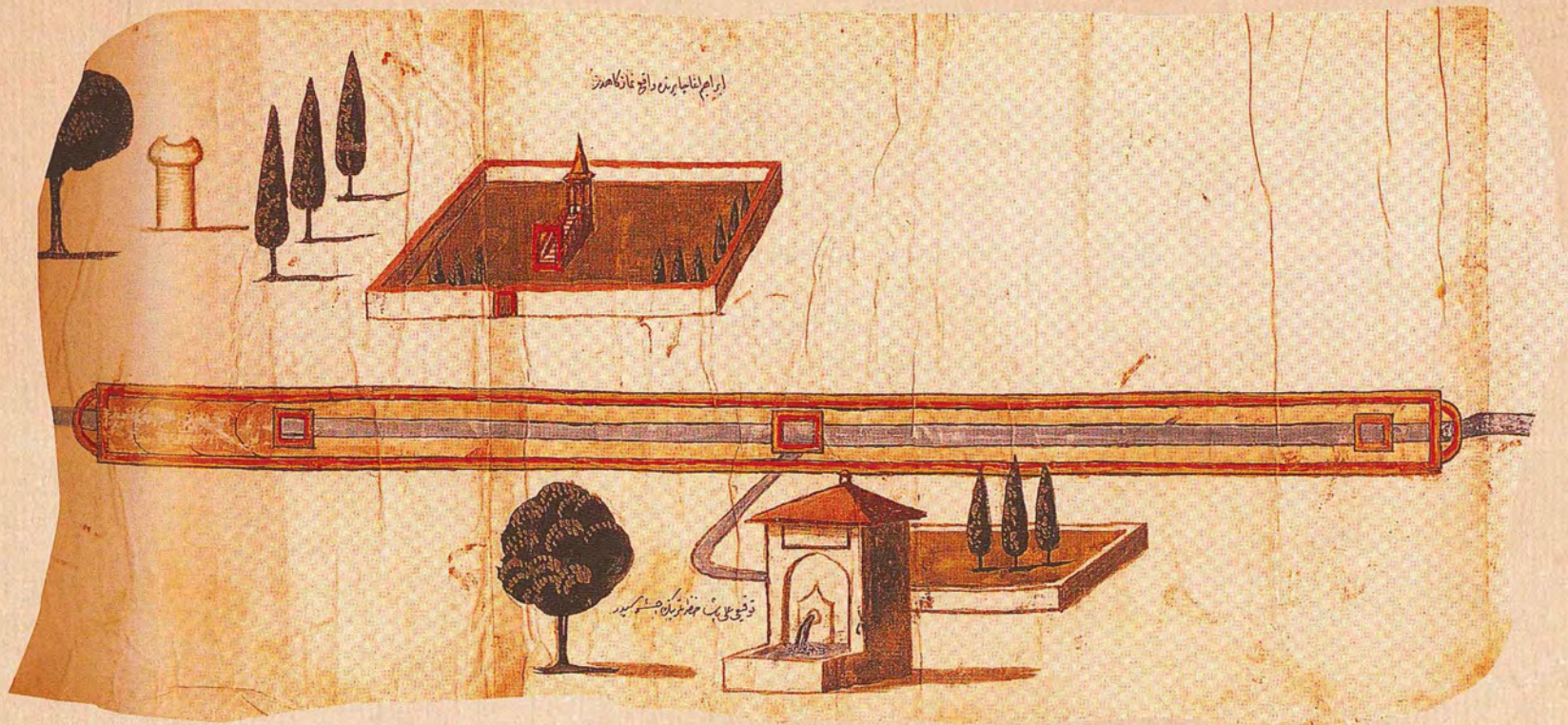
"Kanuni devrinin sonuna doğru, Osmanlı Devleti'nin sınırları çok genişlemiş, bütün Balkan Yarımadası, Orta Avrupa'dan Viyana'ya kadar olan bölge, Macaristan, Romanya, Karadeniz'in kuzeyi ve Kırım, Kafkasların bir bölümü, Irak, Suriye, Arabistan Yarımadasının bir bölümü, Mısır, Sudan, Libya, Tunus, Cezayir bu hudutların içinde kalmıştır. Başşehir İstanbul, gitgide kalabalıklaşmış ve su tesisleri yetersiz olmaya başlamıştır. Bizans devrinden kalan sarnıçlar, Müslüman ahali tarafından kullanılmamış, zamanla nüfus ve refaha orantılı

olarak su sarfiyatının artması yüzünden yeni su tesislerinin yapılması zaruri hale gelmiştir. Fetih sırasında İstanbul'un nüfusunun genellikle kırk binden az olduğu kabul edilir. Fetihden sonra şehirdeki Müslüman nüfusu çok artmış, camii ve mescitlerin etrafında büyük Müslüman mahalleleri teşekkül etmiştir" (İstanbul'un Osmanlı Dönemi Su Yolları - Kazım Çeçen, sf. 35)

İstanbul'un Osmanlı dönemine ait, bir kısmı günümüzde de kullanılan su isale sistemleri dört bölüme ayrılmaktadır:

1. Halkalı Suları / Cevâmi-i Şerife Suları (Birbirinden bağımsız 16 ayrı isaleden oluşan ve şehre kuzeybatıdan gelen bu hattın bir kısmı büyük bir olasılıkla Roma dönemine aittir.)
2. Kırkçeşme Suları (1554-1564)
3. Taksim Suları (1731-1839)
4. Diğer İsaleler, Hamidiye, Kayışdağı Suları

İstanbul'un Çeşmeleri

İstanbul'da yaşamış ve görev yapmış bir çok devlet adamı, ileri gelenler ve zenginler, sosyal, ekonomik ve siyasi güçlerinin ölçüsünde çeşmeler yaptırmışlardır. Kentte yalnızca lüzumlu bir ihtiyaç olmanın ötesindeki bu yapılar banileri (binayı inşaa eden, ettiren) için bir şan ve şeref göstergesi gibi düşünülmüştür. Bunun dışında İslam felsesindeki hayır, sevap ve zekat kavramlarına uygun olarak sebiller ve çeşmeler de yapılmış, yaptırının ölümünden sonra bu dünyaya bırakacağı bir lütuf olarak düşünülmüşlerdir.

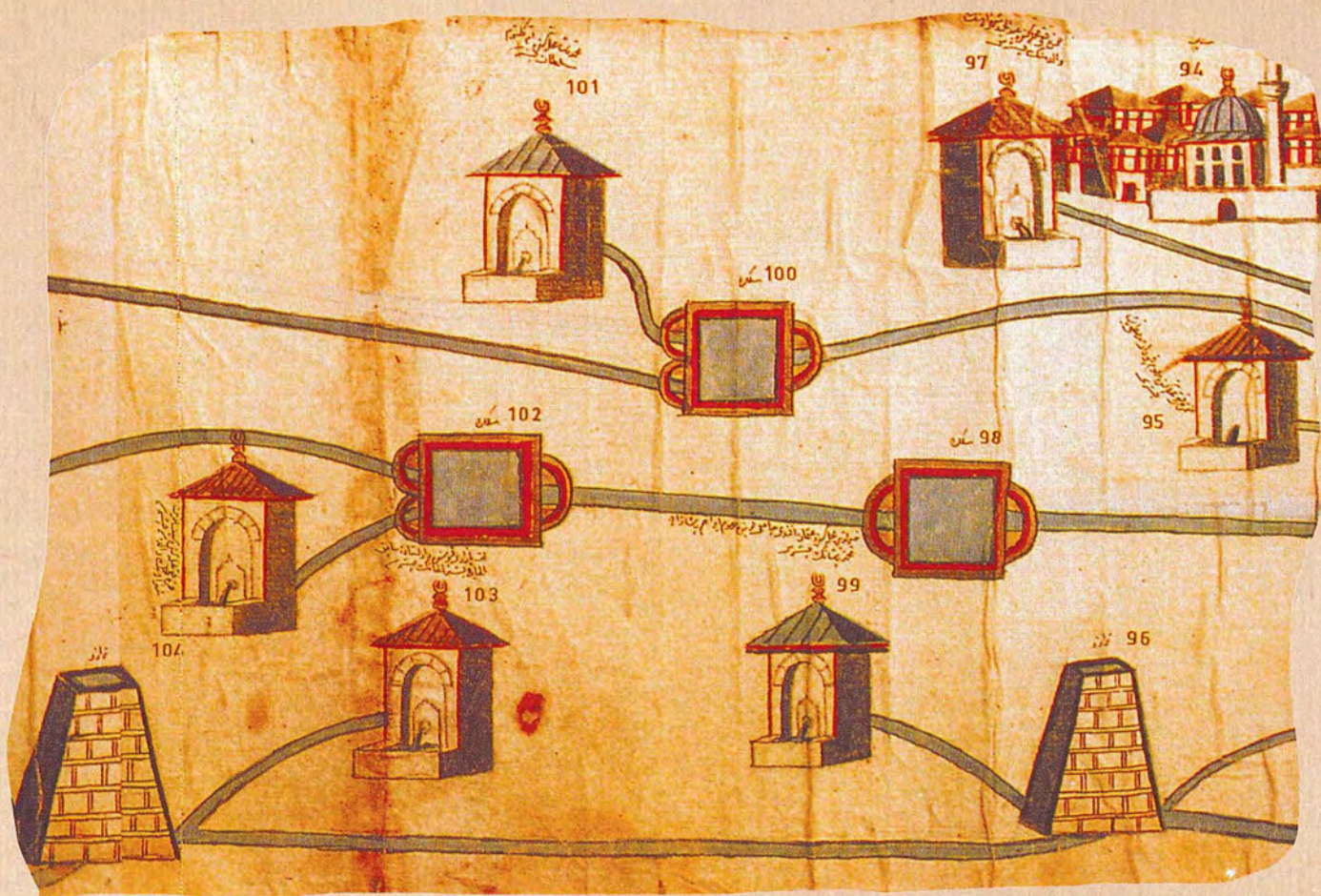
Yapım maksatlarına göre, Vakıf Suları, Mülk Suları, Hassa Suları / Miri Sular gibi çeşitli isimlerle tanımlanan, menbalardan gelen sularla beslenmiş olan çeşmeler, kimi durumda komplike yapı olan külliyelerin bir tamamlayıcısı, kimi durumda dönemin ve gösterişli mekanların süsü ve mimari üslupları yansıtan bir göstergesi olarak mekanlarda abide eser olarak yerlerini almışlardır. Bugün itibariyle elimize ulaşan bazı belgelere göre onaltıncı yüzyılda Osmanlı Devleti'nin evlere tek tek su vermek yerine, kentlerdeki mahalle ve meydanlara su vermeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Bu durumda çeşme, semte

veya bulunduğu bölgeye göre özel bir şekilde konumlandırılmış, ondan sonra gelen yapılar da bu doğal plana bağlı kalarak çeşmenin etrafında konumlanmıştır. Çeşmeler, bulundukları yerlerin bir tamamlayıcı ögesi olduğu gibi, aynı zamanda çevre mimarisine şekil veren merkez yapı görevi görmüştür. Diğer yandan konumu itibarı ile, çeşme çevresi insanların toplandığı, sohbet ettiği, memleket hadiselerini tartıştığı sosyal anlamda iletişim mekanı gibi olmuştur. Denilebilir ki, pek az şehirde sayıca İstanbul'da olduğu kadar çeşme vardır. İstanbul'da çeşme sayısının bu kadar bol olmasının nedeni aslında suyunun çok olması ile değil bilakis az olmasıyla açıklanır. Su sorunu her daim İstanbul'un temel sorunlarından biri olarak yakın zamana kadar gündemini korumuştur. Her ne kadar bazı evlerin bahçelerinde bulunan su kuyuları, artezyenler vardysa da kentin su sorunu en çok çeşmelerden temin edilmiştir. Çeşmeler, menbaalar açısından ikiye ayrılmaktaydı:

- 1- Mülk sahibi kişilerin bulmuş olduğu veya sahip olduğu araziden beslenen çeşmeler
- 2- Devletin yapımını üstlendiği, kamuya ait, Hassa veya Miri sular

olarak bilinen ve su şebekelerinden beslenen çeşmeler. İstanbul çeşmeleri, yüzyıllardan beri, konumuna, cevap verdiği ihtiyaca ve döneminin mimari anlayışına göre yapı ve kullanım bakımından belli değişiklikler kazanmıştır. Örneğin onbeşinci, onaltıncı ve onyedinci yüzyılda, çeşmeler, klasik bir kemer içinde düz bir ayna taşı, kitabe, tene ve teknenin şekilleri ve su haznelerinden oluşmaktaydı. Osmanlı'nın batı kültüründen etkilenmiş olduğu onsekizinci yüzyılda bu klasik dönem yerini Avrupai bir anlayışa bırakmıştır. Bu yüzyılda, kemerler çok daha dekoratif, içi süslemeli, barok tarzında gölgelikli, cephelerde natürmort kabartmalar, rumi desenler göze çarpmakta... Aslında her ne kadar Avrupa mimarisi özellikleri taşısa da sentez bir üsluptu diyebiliriz. Erken dönemde, çeşmesinden devamlı suretle su akan salma lüleli çeşmeler çoğunlukta idi. Kanuni döneminde ise salma lülelerin yerini musluklar almıştı. Böylece hem su tasarrufunda bulunulmuş, hem de durmadan sokağa akan çeşme suyunun çamurundan kurtulunmuştur. Roma ve Bizans çeşmeleriyle Osmanlı zamanındaki çeşmelerin yapılış amaçları, biçimleri oldukça farklılık arz etmiştir.

Duvar-bitişik Çeşmeler

Bu tip çeşmeler bir duvarın ya da sırtını yasladığı bir yapının yüzeyinde yer almaktadır. Tek cephelidir ve genellikle yaslandığı yüzeyden bir çıkıntı şeklinde görünür. Onbeşinci yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar, çeşitli örnekleriyle değişerek varlığını sürdürmüşlerdir.

Köşebaşı Çeşmeleri

Adından da anlaşılacağı gibi genellikle bir yapının köşesinde ya da sokakların kesiştiği köşebaşlarında bulunurlar. İlk dönemlerde genellikle tek cepheli daha sonraki dönemlerde de çift cepheli ve üç cepheli yapılar olarak kendilerini göstermişlerdir. Yine onbeşinci yüzyıl ve yirminci yüzyıl aralarında oldukça yaygın bir biçimde kullanılmışlardır.

Meydan Çeşmeleri

Onsekizinci yüzyıl başlarında Osmanlı'nın batı kültüründen etkilenmesi ile kendisini gösteren çeşmelerdir. Bu çeşmeler

genellikle meydanlarda, açık alanlarda ve merasim alanlarında yapılmış gösterişli ve süslü yapılardır. Ekseriya dört cepheli olup, müstakil ve bağımsız çeşmelerdir.

Çeşme-i sebiller

Eski belgelerde, şerbet, meyve suyu gibi içeceklerin hayır için dağıtıldığı yapılar olarak anlatılmıştır. Çeşme-i sebiller, genel olarak sebil yapısına bağlı çeşmelerdir. Bu yapılarda bazen sebil aralıklarının yanlarında, ortalarında ya da diğer cephelerinde farklı aralıklarda çeşmeler bulunur. Bunların günümüze ulaşmış olan en eski örneği, Turhan Valide Sultan Sebil ve Çeşmesi'dir. Bu tip yapılar, görsel olarak bilinen çeşme mimarisinden daha çok ön plana çıkar. Bu yapıların banileri, sultanlar, saray eşrafı ya da devletin ileri gelenleridir.

Namazgâh Çeşmeleri

Namazgâh çeşmeleri, yolcular

ve kervanlar için onların ihtiyaçlarını karşılamak üzere yol üzerlerinde, mesire yerlerinde bulunur. Bu çeşmelerde abdest almak ve hayvanları sulamak için ayrı aralıklar ve yalaklar bulunmaktadır. Bu çeşmelerin geniş çatıları ve yolcuların yağmurdan ve güneşten korunması için geniş saçakları vardır. İstanbul'un özellikle Anadolu yakasındaki menzil noktalarına inşa edilen çeşmelerinin büyük bir bölümü yakın zamana kadar ayakta ve özgün konumlarında iken şehrin bu yöndeki gelişmesi süresince gerçekleştirilen imar faaliyetleri sırasında namazgâhları kaybolmuş çeşmeler de Bostancı, II. Mahmud Han Çeşmesi; Haydarpaşa Ahmed Ağa Çeşmesi / Ayrılık Çeşmesi, Selâmi Çeşme örneklerinde olduğu gibi etrafını saran yapılar arasında sıkışıp kalmışlardır.

Oda eşmeleri

Oda eşmeleri, adından da anlaşıldığı gibi, yapı içinde ona ait özel eşmelerdir. Büyük konaklarda ve yalılarda, saraylarda ve zengin konutlarında, orada ikamet eden insanların özel ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılmışlardır. Bu eşmeler, abdest almak, konutun genel temizlik ve su ihtiyaını karşılamakla birlikte ses perdesi amacıyla da kullanılmışlardır. Suyun huzur veren sesi, dışardan gelen istenmeyen sesleri de kesmektedir. Oda eşmeleri genellikle, hassa suları ile beslenmiştir.

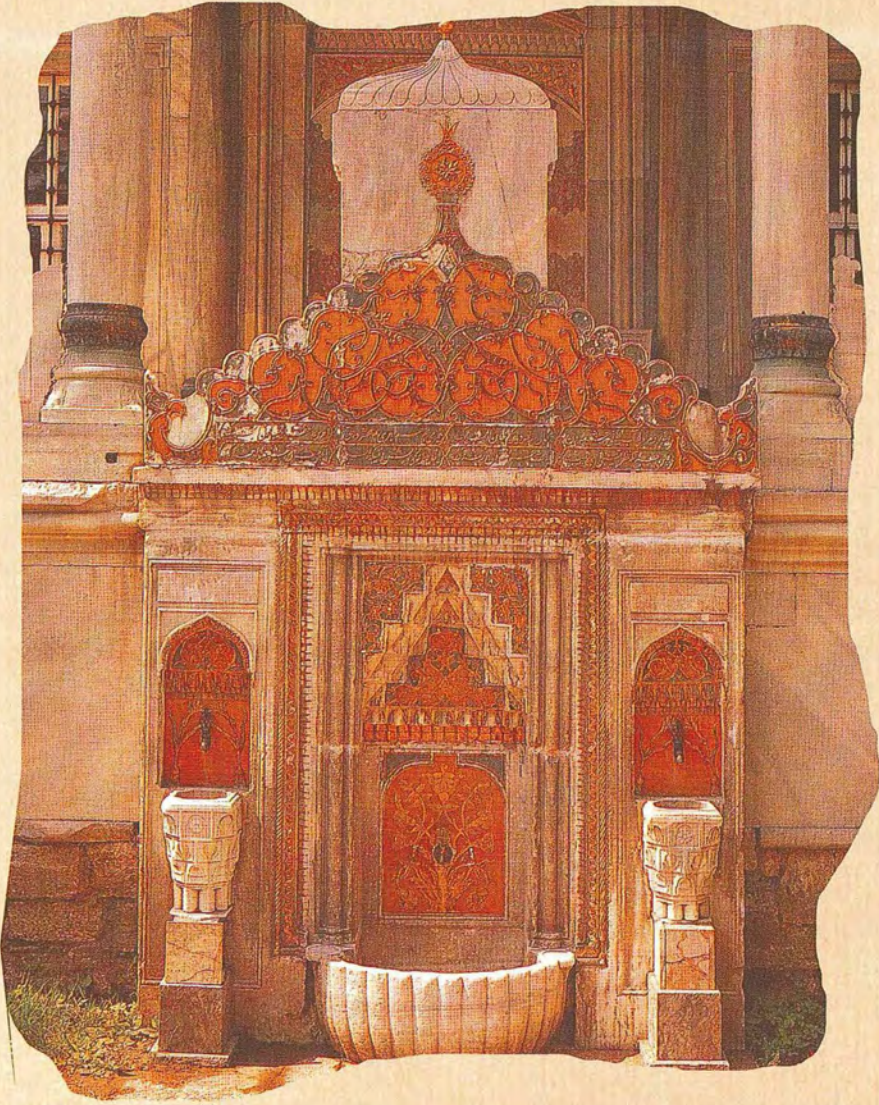
Sütün eşmeler

Onsekizinci yüzyıldan sonra şehrin cami avlularında ve önemli meydanlarında yapılan değişik bir mimariye sahip eşmelerdir. Bu yapılar, Avrupa mimarisi ve sanatından etkilenmiş olup, genel görünüm itibariyle sütün-abide şeklinde dirler. Sütün eşmeler aynı zamanda teknolojinin gelişmesi ile birlikte depo biçiminde büyük su haznelerine gerek kalmadığının, yeni borular ve yeni sistemler sayesinde şehir şebeke suyunun doğrudan çeşmeden akıtılabildiğinin göstergesidir.

Selsebiller

Zengin konutların, konakların, yalıların bahçesinde bulunan daha çok dekoratif amaca hizmet eden küçük ama gösterişli yapılar şeklinde dir. Bunları işlev olarak bugünkü dekoratif fıskiye li havuzlara benzetebiliriz. Yalnız o dönemde suyu fışkırtacak mekanizma olmadığından, su en tepedeki, genellikle kase şeklinde bir hazneye dolup taşarak alttaki daha büyük haznelere doğru akar ve aşağıdaki havuzda toplanırdı. Bu tip çeşmeler de oda eşmeleri gibi, suyun huzur verici sesi ile dışardan gelecek istenmeyen sesleri keserlerdi.

Allah Rızası ve Hayır İçin Yapılan Vakıf

Daha önce de belirttiğimiz gibi, İstanbul'un fethinden sonra batı kültürü ve mimarisiyle iç içe olan Osmanlı, her ne kadar bu kültürlerle tanışıp olumlu olan unsurları faydasına kullanmışsa da aynı zamanda bu bölgeye yepyeni bir anlayış ve kültür getirmiştir. Bununla birlikte sahip olduğu İslam anlayışı ve ahlakıyla gelen Osmanlı, bu ahlakını ve inancını günlük yaşayışından mimarisine kadar uygulamıştır.

"İslam dinine göre Allah'ın rızasını kazanmanın en güzel ve devamlı olanı, vakıf kurmak veya kurulan vakıflara gücü nisbetince bağışta bulunmaktır. Peygamberimiz de bir hadislerinde: "Ölümden sonra kişiye amel ve hasenelerinden şunlar yetişir:

Faydalı ilim, geride bıraktığı salih bir evlat, miras için yaptırdığı misafirhane, akıtmış olduğu su, malından ayırmış olduğu sadaka..." diye buyurmuşlardır.

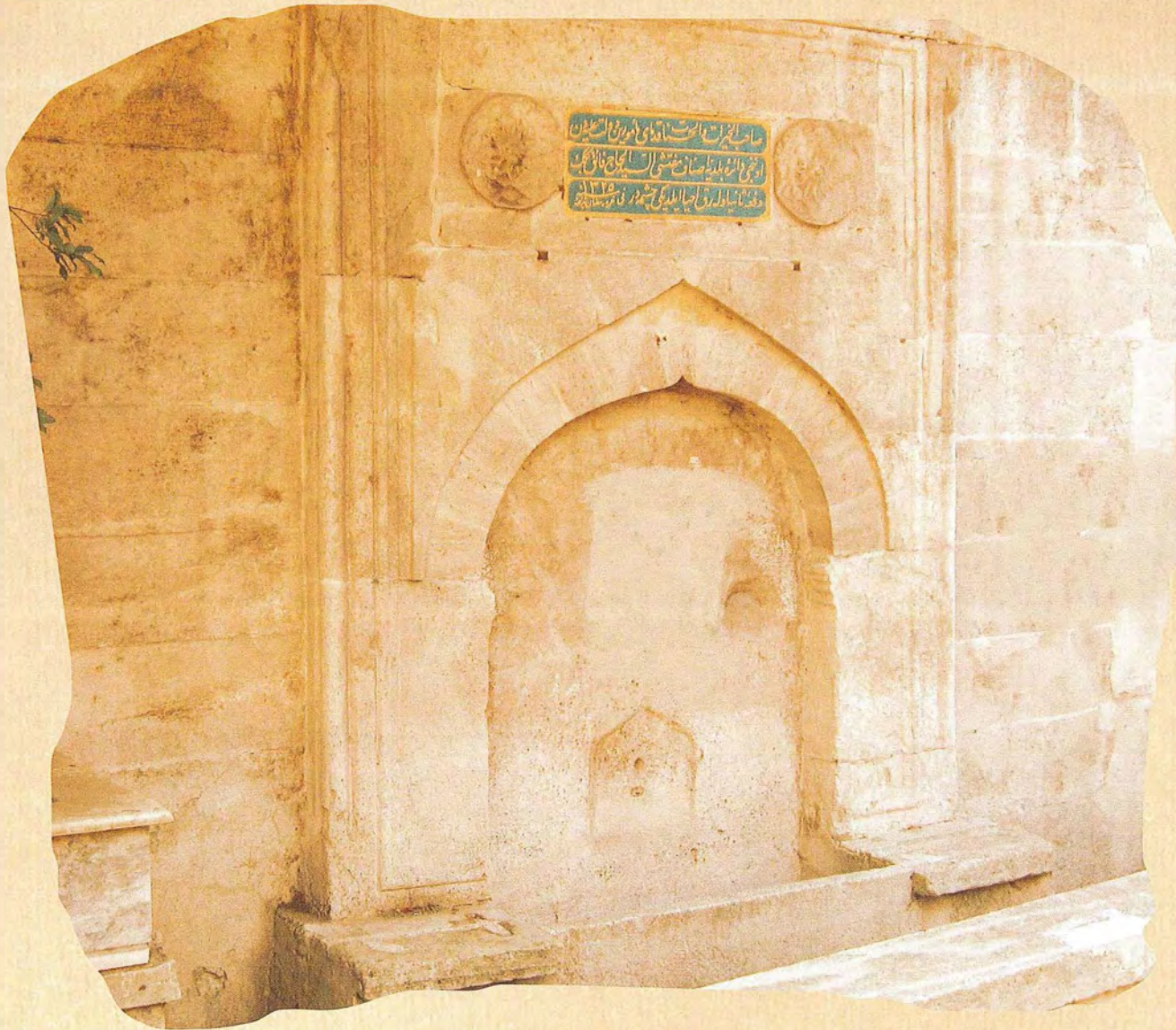
Bir başka Hadis-i şeriflerinde:

"Hiçbir sadaka, sevap bakımından su(hayır)dan daha büyük değildir." diye buyurmuşlardır. Bundan dolayı atalarımız, vakıf yapmayı teşvik ve tavsiye etmekle kalmamışlar, bizzat kendileri, mescitler, medreseler, yollar, köprüler, hamamlar ve çeşmeler yaptırarak, hayırda birbirleriyle yarışmışlardır. Gerçekten de, susuzluktan kıran, perişan olan bir halka su götürmenin, sadakaların en büyüğü olduğunu ifade etmek

yerinde olacaktır." (Fatih ilk İstanbul adlı eserden Prof. Dr. Suphi Saatçi'nin 'Çeşmeler' adlı yazısından, sf. 110)

Görülüyor ki, İslam düşüncesi ile birlikte vakıf yapıları ve özellikle de hayır için yapılan çeşmeler ayrı bir önem arz etmektedir. Ayrıca eskiden çeşmelerin üzerine, yaptıranı veya tamir ettireni ile ilgili bilgiler veren kitabeler bu düşüncenin bir ürünüdür. Bu kitabeler yalnızca çeşmeyi süsleyen dekoratif panolar olmaktan ibaret değildi. O çeşmelerden bir tas su içen yolcunun bunları okuyup, yaptıranın ismini bilip ona hayır duası etmesi için konulmuştur.

Kasîde Der Na't-ı Hazret-i Nebevî

Fuzuli - (Su Kasidesi)

Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara su
Kim bu denli dutuşan odlara kılmaz çare su

Âb-gündur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Ya muhîl olmuş gözümde günbed-i devvâre su

Zevk-i tiğindan aceb yok olsa gönlüm çâk çâk
Kim mürûr ilen bırakır rahneler dîvâre su

Suya versin bağ-ban gülzar-ı zahmet çekmesin
Bir gül açılmaz yüzün tek verse bin-gülzâre su

Ohşadabilmez gubârını muharrir hattına
Hâme tek bakmaktan inse sözlerine kare su

Ârızın yâdiyle nem-nâk olsa müjgânım n'ola
Zayi olmaz gül temennâsiyle vermek hâre su

Gam günü etme dîl-i bîmardan tiğın diriğ
Hayrdır vermek karanû gecede bîmâre su

İste peykânın gönül hecrinde şevkim sâkin et
Susuzum bu sahrede benim'çün âre su

Ben lehim müştâkıyım zühhâd kevser tâlibi
Nitekim meste mey içmek hoş gelir huş-yâre su

Ravza-ı kûyuna her dem durmayıp eyler güzâr
Âşık olmuş gâlibâol serv-i hoş reftâre su

Su yolun ol kûydan toprağ olup tutsam gerek
Çün rakîbimdir dahi ol kûya koyman vare su

Dest-bûsı arzûsiyle ger ölsem dostlar
Kûze eylen toprağım sunun anınle yâre su

İçmek ister bülbülün kanın meger bir reng ile
Gül budağının mîzacına gire kurtâre su

Tînet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme
İktidâ kılmış tarîk-i Ahmed-i Muhtâr'e su

Seyyid-i nev'i beşer deryâ-yi dürr-i istifâ
Kim sepiptir mu'cizâtı âteş-i eşrâre su

Kılmak için taze gül-zâr-i nübüvvet revnakın
Mu'cizinden eylemiş izhar seng-i hâre su

Mu'ciz-i bir bahr-i bî-pâyan imiş âlemde kim
Yetmiş andan bin bin âteş-hâne-i küffâre su

Hayret ilen parmağın dişler kim etse istima
Parmağında verdiği şiddet günü Ensâr'e su

Eylemiş her katrede bin bahr-i rahmet mevc-hîz
El sunup urgaç vuzu-ı için gül ruhsâre su

Hâk-i pâayine yetem der ömrlerdir muttasıl
Başını taştan taşâ vurup gezer âvâre su

Zerre zerre hâk-i der-gâhına ister salar nûr
Dönmez ol der-gâhdan ger olsa pâre su

Zikr-i na'tın virdini derman bilir ehl-i hatâ
Eyle kim def-i humar için içme mey-hâre su

Yâ Habîbâllah yâ Hayr'el-beşer müştâkım
Eyle kim leş-teşneler yanıp diler hem vâre su

Sensin ol bahr-i kerâmet kim şeb-i Mi'rac'da
Şeb-nem-i feyzin yetirmiş sâbit ü seyyâre su

Çeşm-i hûr-şiddet her dem zülâl-i feyz iner
Hâcet olsa merkâdin tecdîd eden mi'mâre su

Bîm-i dûzah nâr-i gam salmış dîl-i sûzânıma
Var ümîdim ebr-i ihsanın sepe ol nâre su

Yümn-i na'tinden güher olmuş Fuzûlî sözleri
Ebr-i nîsandan dönen tek lû'lü-i şeh-vâre su

Hâb-ı gafletten olan bîdâr olanda rûz-ı haşr
Hâb-i hasretten dökende dîde-i bîdâre su

Umduğum oldur ki Rûz-i Haşr mahrûm olmayam
Çeşm-i vaslın vere ben teşne-i dîdâre su

Her Su Başı Bir Hasret Masalı

Ahmet Hamdi Tanpınar

“Çocukluğumda, bir Arabistan şehrinde ihtiyar bir kadın tanımiştık. Sık sık hastalanır, humma başlar başlamaz İstanbul sularını sayıklardı:

-Çırcır, Karakulak, Şifa suyu, Hünkar suyu, Taşdelen, Sırmakeş...

Adeta bir kurşun peltesi gibi ağırlaşan dilinin altında ve gergin, kuru dudaklarının arasında bu kelimeler ezildikçe fersiz gözleri canlanır, bütün yüzüne bizim duymadığımız bir şeyler dinliyormuş gibi bir dikkat gelir, yanaklarının çukuru sanki bu dikkatle dolardı. Bir gün damadı babama:

-Bu onun ilacı, tılsımı gibi bir şey... Onları sayıklayınca iyileşiyor, demişti.

Kaç defa komşuluk ziyaretlerimizde, döşeginin yanı başında onun sırf bu büyülü adları saymak için, bir mahzenin taş kapağını kaldırır gibi güçlkle en dalgın uykulardan sıyrıldığını

görmüştüm. Sıcaktan ve sam yelinden korunmak için pencereleri koyu yeşil dallarla iyiden iyiye örtülmüş odanın, berrak su ile doldurulmuş havuz gibi loşluğuna bu isimler teker teker düştükçe ben kendimi bir büyüde kaybolmuş sanırdım. Bu mücevher parıltılı adlar benim çocukluk muhayyilemle bin çeşit hayal uyandırır.

Dört yanıma su sesleriyle, gümüş tas ve billur kadeh şıkırtılarıyla, güvercin uçuşlarıyla dolu sanırdım. Bazen hayalim daha müşahhas olur, bu sayıklamanın tenime geçirdiği ürperişler arasında tanıdığım İstanbul sebillerini, siyah ıslak tulumlarından yağlı bir serinlik vehmi sızan sakaları, üstündeki salkım ağacı yüzünden her bahar bir taze gelin edası kazanan mahallemizin küçük ve fakir süslü çeşmesini görür gibi olurum. Bazen de yalnız bir defa gittiğimiz Bentler'in yeşil tufanı gözümün önünde canlanır, o zaman biraz da kendi kendime yaptığım gayretle, bu loş ve yeşil aydınlıklı oda gözümde, içinde hastanın, benim etrafımızdakilerin

acayip balıklar gibi yüzdüğümüz gerçekten bir havuz haline gelirdi.

Bu kadın sonra ne oldu, bilmiyorum. Fakat içimde bir taraf, ölümünden sonra bir pınar perisi olduğuna hala inanıyor.

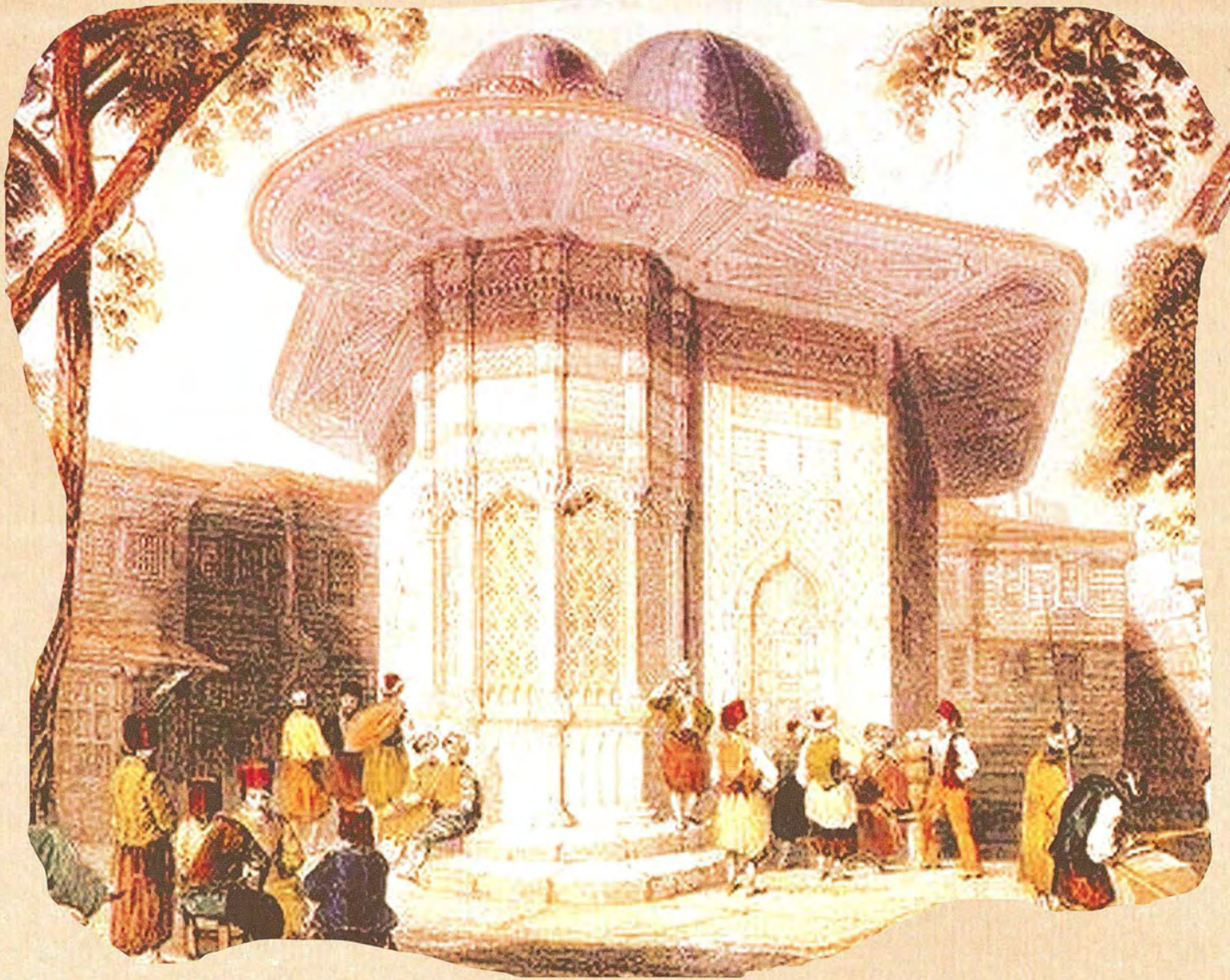
Her su başını bir hasret masalı yapan bu merakla senelerden sonra ancak bir mana verebildim.

İstanbul bu kadın için serin, berrak, şifalı suların şehriydi. Tıpkı babam için, hiçbir yerde eşi bulunmayan büyük camilerin, güzel sesli müezzinlerin ve hafızların şehri olduğu gibi. Bu Müslüman adam, kadere yalnız İstanbul'dan uzak ölmek endişesiyle isyan ederdi. Böyle bir ahret uykusunda yabancı makamlarla okunan Kur'an seslerine varıncaya kadar bir yığın hoşlanmadığı, hatta haksız bulduğu şey karışırdı.

Bir şehrin hayalimizde aldığı bu cins çehreler üzerinde düşünülecek şeydir.”

(Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir'den)

Çeşmeler

Sezai Karakoç

VIII.

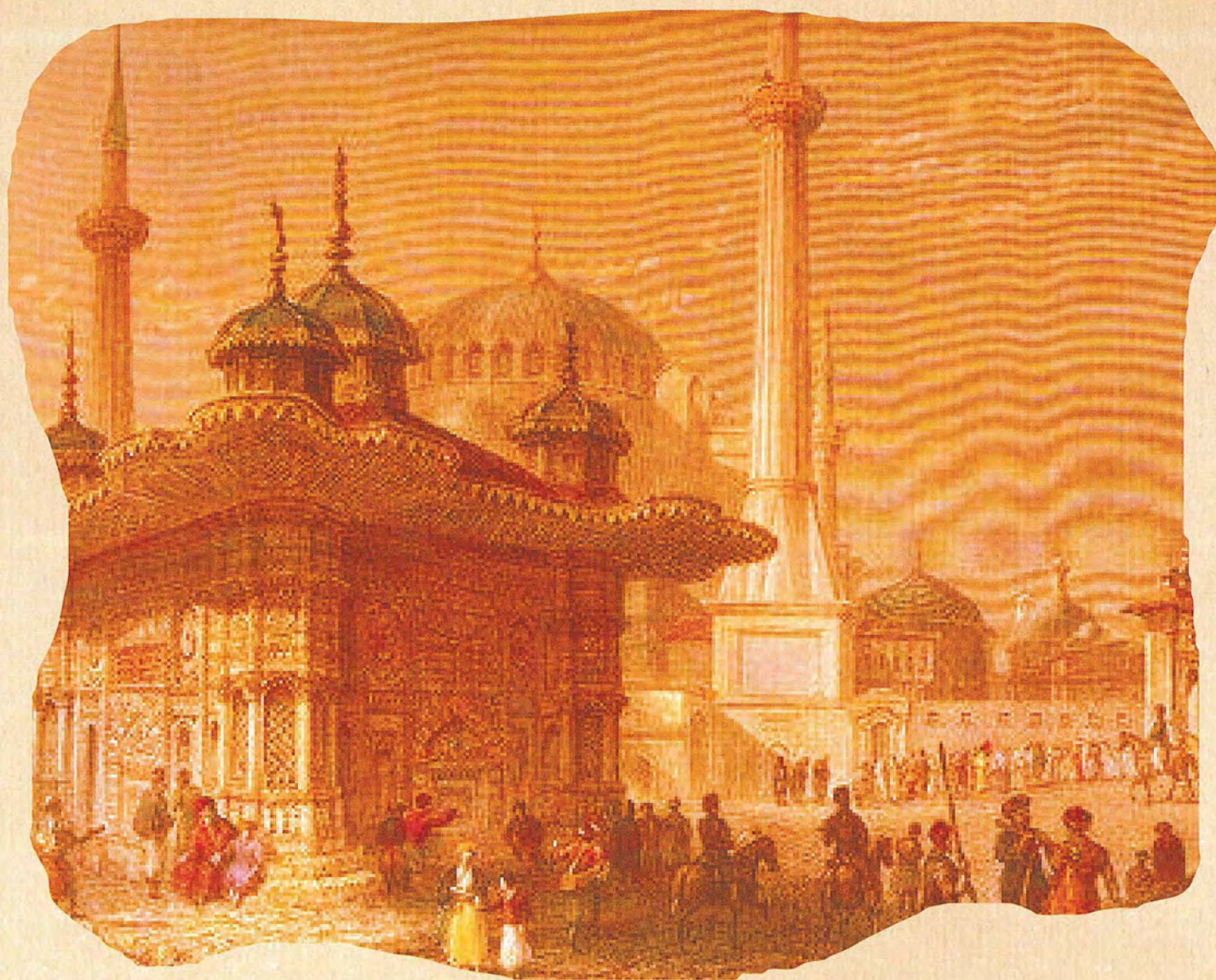
Ya ben gidip bir çeşmeye kapansam
Ya çeşme bana açılrsa
Ya çeşme gelip bende kapansa
Ya birlikte bir ağıt olsak
Kurumuş bir ağıt
Kurumuş bir kan gibi
İnsana ve kente

Kadıköy'de Osmanağa Camii'nin yanındaki
Buruşturulmuş bir kağıt gibi
Çürümüş sebzelerle yemişlerle
Ödüllendirilmiş
Ruhumun öz penceresi
Üstüne kokmuş isyan afişlerinin asıldığı
Yavru kedilerin köpeklerin annesi
Kimsenin farkına varmadığı Ulu Çeşme
Layık değiliz biz senden af dilemeye bile

Ve sen Kanuni Sultan Süleyman'ın adını taşıyan
Onun kadar alçakgönüllü dört yüz yıllık çeşme
Taşıyorsun her yerinde
"Tamir yapılır" levhalarını
Plastik veya naylondan paslı teneke ve ıvırvırdan
Bir takım yeni zaman kolyelerini
Esir olana zincirini taşımak yaraşır bilirsin sen
Hiç bilmediğin bir hayatı öğreniyorsun
Kölelik ve uşaklık bodrumunun gizli dersi
Yapıştırılıyor çile balmumuyla o kutsal alnına
İdam fermanın gibi

(Sezai Karakoç, Gün Doğmadan adlı eserinden)

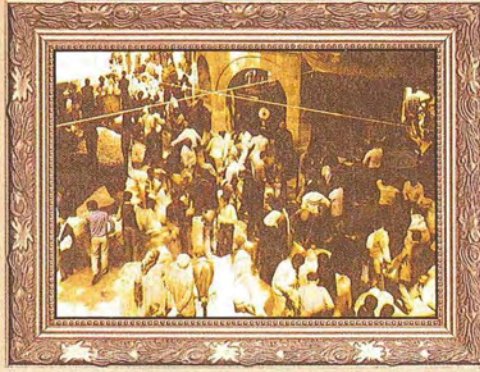
1491

Sevab-ı azim ve rıza-i Rabb-i Rahim reca
idüp mahru se-i Burusa'da bir azim
Kervansaray ve ana müttasıl dükkanlar
bina eyledi ve sahnında hub şadrevan ve
çeşmeler şadrevan üstünde bir ali mescid
yapıldı ve mescidi ibadet etmek için ve
şadrevan ve çeşmeleri halk intifa etmek
içün vakf itdi".

Bursa Kozahan Sadırvanı

Bursa Kozahan Şadırvanı / 1491

Bugün tamamen çarşı şeklinde kullanılan hanların içinde en güzel örneklerden biri, Ulu Cami ile Orhan Cami'si arasında bulunan Koza Hanı'dır. Koza Hanı denilen bu yapı muhtelif zamanlarda, Han-ı Cedit Evvel, Şimşek Hanı, Sırmakeş Hanı Cedit-i Amine, Beylik Yeni Kervansaray isimlerini almıştır. Koza Han ismini alışı da yakın zamana kadar ipek böcekçiliği merkezi olan Bursa ilinde ipek imalatçıların bu handaki dükkanlardaki ipek ürünlerinin satışı ve üretilen kozaların, üreticilere hanın avlusunda toplanarak, ipek imalatçılarına satış yeri olarak avlunun kullanılması sonucu gerçekleşmiştir.

Koza Hanı ve bünyesinde bulunan mescid ve şadırvan II. Sultan Bayezid tarafından İstanbul'daki imaretine (cami, medrese ve mektep) gelir getirmek için yaptırılmıştır. Hanın inşası 895 H (M1490) yılında tamamlanmıştır. Yapımı ondokuz ay süren hanın mimarı, Pulad Şahoğlu Abdülula, inşaat emini Karacaoğlu Şüca, katipleri Abdullahoğlu Hacı Yusuf, Hamzaoğlu Hayreddin ve Kemal Bey'dir. Vakıflar Umum Müdürlüğü'nde bulunan ve 911/1505 tarihinde kaleme alınan Türkçe vakfiyede Han, şu satırlarla tarif edilmektedir: "...Sevab-ı azim ve rıza-i Rabb-i Rahim reca idüp mahru se-i Bursa'da bir azim Kervansaray ve ana müttasıl dükkanlar bina eyledi ve sahnında hub şadrevan ve çeşmeler şadrevan üstünde bir ali mescid yapıldı ve mescidi ibadet etmek için ve

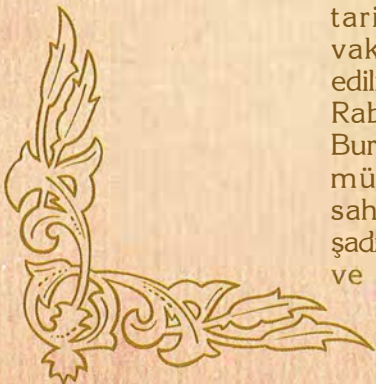
şadrevan ve çeşmeleri halk intifa itmek için vakf itdi". Han kareye yakın dikdörtgen bir avlunun etrafında yer alan iki katlı ana blokla, doğusunda ahır ve depoların bulunduğu ikinci bir avlu bölümden oluşmaktadır. Yapıya kuzeyde yer alan yuvarlak kemerli, taştan yapılmış kabartma süslerle muhteşem görünüşe sahip kapıdan girilir. İki yanında dükkanların sıralandığı dışa çıkıntılı giriş hacmi aynalı bir yapıya sahiptir. Buradan avluya açılan yuvarlak örtülü bir hacime geçilir. Zemin katta 45, alt katta 50 oda olmak üzere 95 odası bulunmaktadır. Hanın üst katına revaktaki merdivenlerle çıkılmaktadır. Ahırların ve depoların bulunduğu bölüme doğudaki kapıdan geçilmektedir. Yapıda tuğla ve taş malzeme kullanılmıştır.

Hanın ortasındaki mescidin, Bursa hanlarında bir benzeri bugün bulunmamaktadır. Mescid sekizgen bir plana sahiptir. Sekiz adetaltı yüzlü ayak üzerinde yuvarlak kemere oturmaktadır. Üst katta yer alan mescidin giriş kapısı batı cephesinde olup, kapıya yarım kemerli bir ayak üzerine oturan tek kollu bir merdiven ve küçük bir sahanlıkla ulaşılmaktadır. Mescide çift kapı ile girilmekte, üzeri kubbeye örtülü mescidin mihrap ve giriş kapısı dışındaki altı cephesinde de altta dikdörtgen lokmal parmaklıklı çift kanatlı ahşap pencereler, üstte sivri kemerli ayna bölümlerinde de son derece güzel alçı içlik ve altıgen formu hakim dışlık pencereler yer almaktadır. Mescidin altı

ise kenarlarında musluklar bulunan havuzlu bir şadırvandır. Havuzun ortasında sekizgen ve stalaktit başlıklı bir ayak bulunmakta ve bu ayağın her yüzünde suyun havuza dökülmesini sağlayan üstte ince ağızlı birer su çıkışı bulunmaktadır. Sekizgen ayak stalaktit üzerinden sekiz şüzden tavana doğru açılarak yuvarlak kemerlerin devamıyla yıldız tonoz oluşturacak şekilde birleşmekte ve havuz tavanını, mescid döşemesini oluşturmaktadır. Orta sekizgen ayakta stalaktitlerin üstte bitiminde de her köşeden bir demir gergi çıkarak ayakların ortasına saplanmaktadır.

Şadırvan korkulukları mermer, şadırvan döşemesi, ortadaki stalaktitli ayak ve merdiven basamakları ile dış sekiz ayak şadırvan korkuluğundan daha yukarıda iki sıra fazla mermer kaplı olup, diğer tüm cepheler yonu taşı kaplıdır. Pencere söveleri mermer, kapı kemeri ve kitabe yeri yonu taşıdır. Ayrıca merdiven basamakları mermer, korkulukları, taş taklidi yapılmıştır. Kubbe kurşunla örtülüdür. Mescid kubbe ve duvarları havuz yıldız tonuzu ve merdiven altı sıva üzeri badanalıdır.

2007 kültür ve medeniyetimize ait değerlerimize sahip çıkma hususunda duyarlı olan ve bunu birçok tarihi eserlerimize sahip çıkarak ibra eden KÜVEYT TÜRK KATILIM BANKASI A.Ş. Koza Hanı'ndaki şadırvanın onarımını üstlenmiştir.

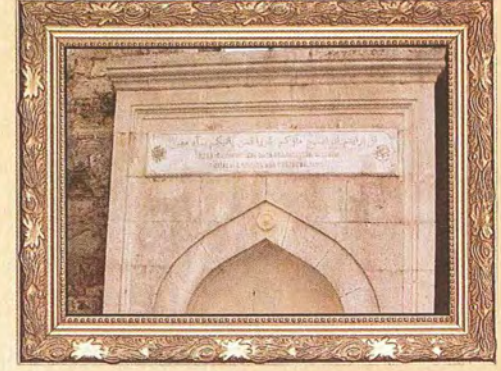
1595

*Hafız Paşa Sebili'ni bünyesinde barındıran
Hafız Paşa Külliyesi'nin banisi Hafız Paşa,
Mısır valiliği de yapmış olan vezir Hadım
Hafız Ahmed Paşa'dır.*

Hafız Paşa Sebili

Hafız Paşa Sebili / 1595

Hafız Paşa Sebili, Fatih Cami yakınlarında, Fatih Caddesi üstündeki Hafız Paşa Camii'nin köşesinde 1595 yılında Hadım Hafız Paşa tarafından yaptırılmıştır. Hafız Paşa ile ilgili bir çok kaynak, Hafız Paşa olarak, 1632 yılında yeniçeriler tarafından öldürülmüş Damat Filibeli Hafız Ahmet Paşa'yı gösterirler. Oysa Hafız Paşa Sebili'ni bünyesinde barındıran Hafız Paşa Külliyesi'nin banisi

Hafız Paşa, Mısır valiliği de yapmış olan vezir Hadım Hafız Ahmed Paşa'dır.

Sebilhane, 1918 yılında yaşanan Fatih yangını ile harap olmuş ve yakın zamana kadar da böyle harap halde kalmıştır. Hatta bir ara çökme tehlikesi yaşandığı gerekçesi ile çatısı da yıkılan binanın, yakın zamanda nihayet restorasyon işlemlerine başlanmıştır.

Hafız Paşa Sebili, iki cepheli bir köşe yapısıdır. Bir süre öncesine kadar bu sebilhanenin yerinde ahşap bir yapı bulunuyordu. Sebilhanenin tam arkasında Hafız Paşa'nın mezarı bulunmaktadır. Kitabesi, daha önce camiinin girişinde yer alırken, son restorasyon sırasında camii içine alınmıştır.

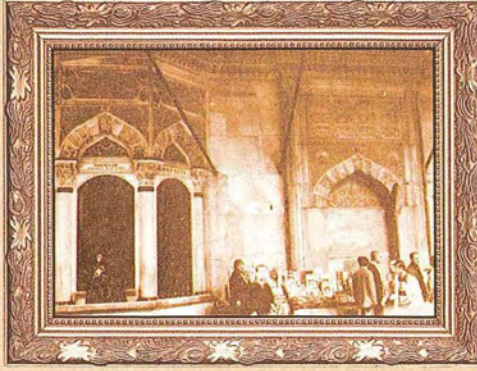
1597

"Anın itmamın görüb tarih için"
"Didi Hatif kane hayret fi sebil"

Hatice Turhan
Valide Sultan
Sebil Ve eşmesi

Hatice Turhan Valide Sultan Sebil Ve Çeşmesi / 1597

Hatice Turhan Valide Sultan Sebil ve Çeşmesi, bugün Bahçekapı semtinde, Şeyhülislam ve Bankacılar sokaklarının kesiştiği köşede bulunmaktadır. Çeşme ve sebil yan yanadır. Sebil, dört mermer sütunun birbirinden ayırdığı üç dökme demir pencereden müteşekkildir. Her pencerenin bulunduğu bölümde yedişer su verme aralığı bulunur. Pencerenin üstünde renkli taşlardan yapılmış sivri kemerler bulunmaktadır. Bu kemerlerin iç kısımları ve arka kısımlarındaki boşluklar kabartma süslemelerle donatılmıştır. Sebilin en yukarı kısmında ise kitabesi durmaktadır.

Affan Egemen'in 'İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri' adlı kitabında Hatice Turhan Valide Sultan Çeşmesi ve Sebili için şunlar yazılmaktadır:

"Sebilin içerisi çinilerle donatılmıştır. Çeşme ise klasik tarzda mermerden yapılmıştır. Burada sivri kemerin içinde ve köşe boşluklarında aynı kabartma ve süslemeler ve yukarısında da kitabe bulunmaktadır. Stalaktitli geniş bir

korniş, saçağın altında sebili ve çeşmeyi boydan boya dolaşmaktadır. Çeşmenin kitabesi için 'İstanbul Çeşmeleri'nde sebil beyitindeki tarih gösterilmiştir.

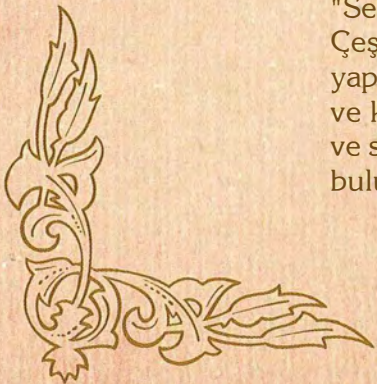
Çeşme ve sebil, eski Postane, şimdiki Türkiye İş Bankası ile aralarında bulunan Mehpare mağazasında çıkan bir yangın sonunda 1902 yılında tamamıyla yanmış, Asar-ı Atika Müzeleri Nezareti ile Evkaf Nezareti tarafından eski mimarisine uygun olarak restore edilmiştir."

Binanın banisi, Turhan Hatice Valide Sultan, Sultan I. İbrahim'in eşi Sultan IV. Mehmed'in annesidir. Aslen Rus'tu ve doğduğu zamanki ismi Nadya idi. Oğlu Mehmed, 1628 senesinde tahta geçtiğinde henüz altı yaşındaydı ve Valide Sultan perde arkasından tahtı yönetti. Ancak kayınvalidesi eski Valide Sultan olan Kösem Sultan hala hayattaydı ve devlet işlerinde etkindi. Bu şekilde iki Valide Sultan arasında kıyasıya bir çekişme ve rekabet hasıl oldu. Üç sene süren bu hırslı çekişme

neticesinde Turhan Sultan'ın adamları tarafından Kösem Sultan'ın dairesi basıldı ve boğularak öldürüldü. Turhan Sultan tam 34 yıl tahtta kalarak Osmanlı'nın en uzun süre devlet işlerinde etkin olan Valide Sultan ünvanını kazandı. Bu dönemde Köprülü ailesinden sadrazamlar, devlet işlerine müdahale edince valide sultanların devri ve inisiyatifi azalarak sona erdi. Turhan Sultan, 1597 senesinde Sultan III. Mehmed'in annesi Valide Safiye Sultan'ın emriyle yapımına başlanan, fakat yarım kalan Yeni Camii inşaatını kendi parasıyla tamamlattı ve 1682 senesinde öldüğünde bu caminin avlusundaki Turhan Sultan Türbesi'ne defnedildi.

Kitabe gördüğü zarar nedeniyle okunacak şekilde değildir. Ancak 'İstanbul Sebilleri' adlı eserde yazıldığına göre tarihi beyit şu şekildedir:

"Anın itmamın görüb tarih için"
"Didi Hatif kane hayret fi sebil"

1610

"Deryâ-yı cüd-ü rahmet ol dem ki cûşa geldi"
"Halk-ı cihana kıldı bu çeşme-sarı icrâ"
"Ta'mir olunduğunda dinildi âna târih"
"Âb-ı hayata mânend oldu bu çeşme hâlâ" (1019)

Büyük çeşmede iki kitabe görülmektedir. Kemerin üstündeki Arapça'dır. Altındaki ise Türkçe olup şöyledir:

"Eylemiş Abdülmecid Han ezel Rabb-i mecîd"
"Feyz-i envar-ı Hüdayı zâtına bahş-ü kerem"
"Nezd-i dergâh-ı Hüdâyîde bu zîbâ çeşmeyi"
"Yapdı evvelkinden a'lâ kıldı icrâ-yi himem"
"Hankah ile beraber yapıdırub bu çeşmeyi"
"İki hayri kıldı ifâ ol Hüdâvend-i niam"
"Evliyâ ervâhı şâd oldukça bu hayr ile"
"Saltanatla kâmrân olsun o Şah-ı muhterem"
"Himmet-i evlâd-ü aktâb ile Zîver safhaya"
"Tam-ü cevher iki târihi çıkub yazsun kalem"
"Kutb-ı âlem lûtfudur bu çeşmeden iç sâf su"
"Çâre-cû-yi feyz ola Şah-ı cihana çâr yem" (1272)

Aziz Mahmud Hüddai Çeşmesi

Aziz Mahmud Hüdayi Çeşmesi / 1610

Aziz Mahmud Hüdayi Çeşmesi, Üsküdar'daki Aziz Mahmud Efendi Sokağı üzerinde bulunan Hüdayi Dergahı'nın avlusunda bulunmaktadır. Aziz Mahmud Hüdayi b. Fazlullah el Üsküdarı 948/1552 senesinde doğmuş, 1038/1628 senesinde vefat etmiştir.

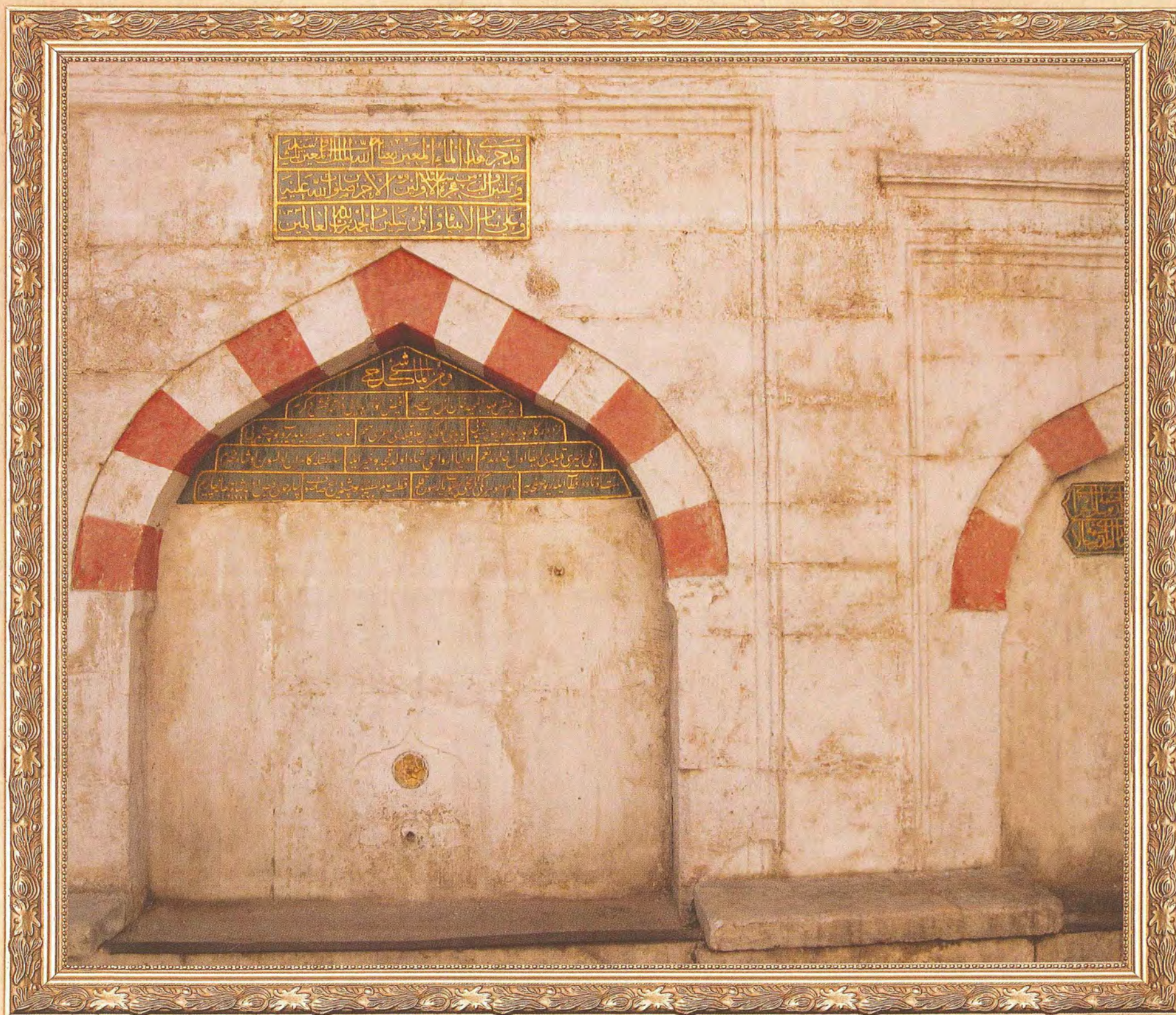
Celvetiye tarikatının kurucusu, mutasavvıf ve şairdir. 'Aziz' sıfatı, 'Hüdayi' ise mahlasıdır. Nazım'a göre; Hüdayi isalesinin başı, Kısıklı'da Hacı Arif Bey'in bahçesindeki menbaalardan hasıl olup, Şerif Haydar Paşa arazisinden geçerek,

Sarıkaya'da caddeye çıkarak, Tophanelioğlu, Bağlarbaşı, Nuhkuyusu, Karacaahmed, Tunusbağı, Uzunyol, Açıktürbe tarikiyle dergaha gelir. İsmail Remzi'nin 1930 tarihli haritasında isale hattı, 1926 tarihli haritasında ise dağılımı görülmektedir. Doğancılar'dan ve Sümbülzade Sokağı'ndan geçip Mektep Sokak'tan aşağıya inerek avludan Aziz Mahmud Hüdayi Çeşmesi'nde nihayet bulmaktadır. Yanındaki küçük çeşme battal olarak gösterilmektedir. Çeşmeler dergahın alt girişinde soldadır. Sağdaki küçük çeşmenin üzerinde tarihi,

soldakinin üstünde de iki kitabesi mevcuttur. Bu kitabelerden üst tarafta olanı Arapça harflerle yazılmıştır. Bu çeşme daha sonra Abdülmecid tarafından yeniden yaptırılmış ve uzun kitabesinin son tarih beyitinde her mısrada tamir tarihi verilmiştir.

Aziz Mahmud Hüdayi Çeşmesi, klasik tarzda yapılmış ikiz çeşme olarak tanımlanır. Şu vakitte her ikisinden de cıvız da olsa sular akmaktadır.

1621

“Mısırlı Osman Ağa hayre mail”
“Çü yaptı hak için bu çeşme-sarı”
“Geçüp nüş eyleyen her teşne cane”
“Cinanda ab-ı kevser vire Bari”

Osmanağa Çeşmesi

Osmanağa Çeşmesi / 1621

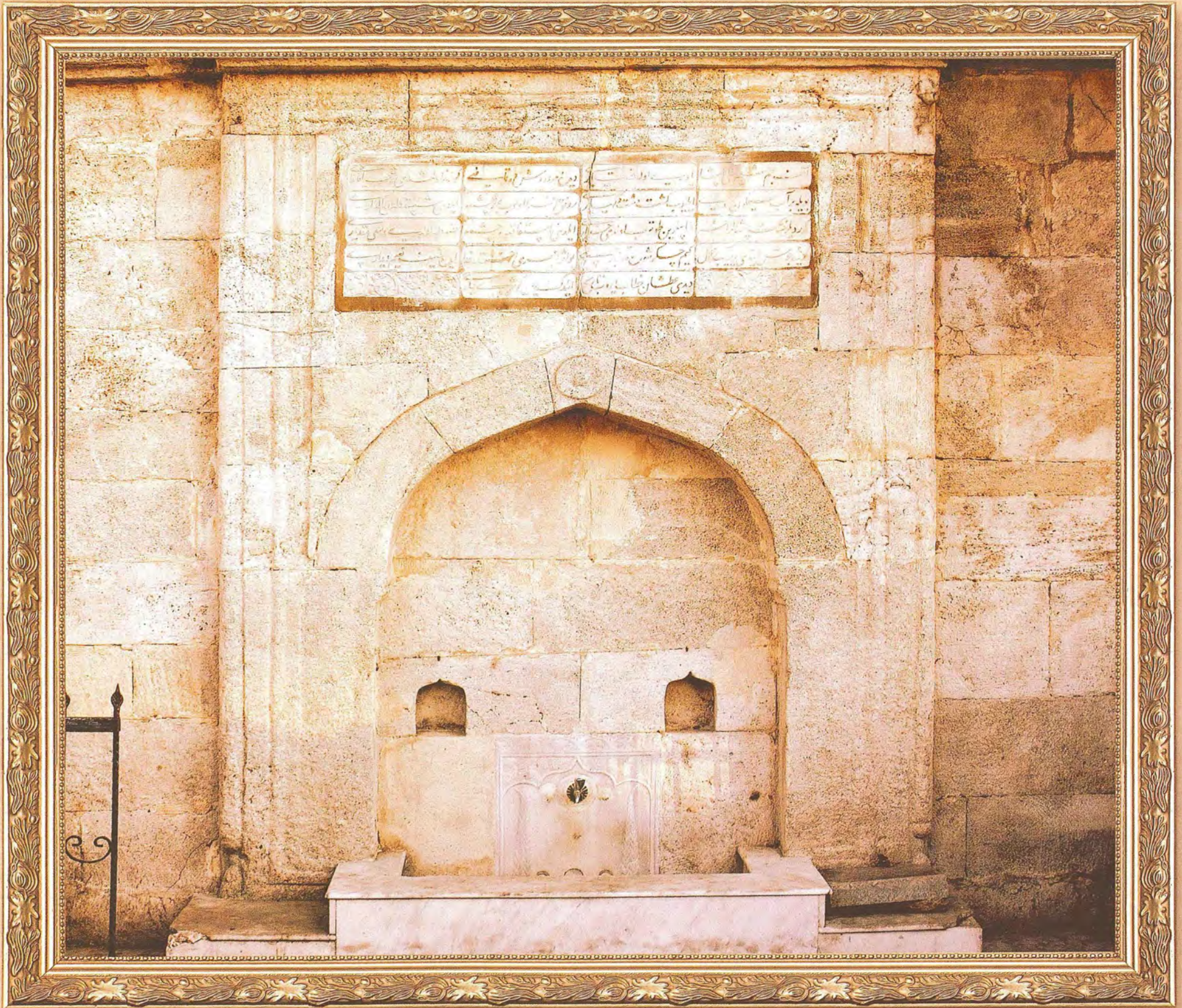
Kadıköy'ünde Söğütlü Çeşme Caddesi üzerinde Osman Ağa Camii karşısındaki bu çeşme, kesme taştan klasik tarzda yapılmıştır. Ayna taşı bozulmuş, teknesi yol seviyesinin altında kalmıştır.

Kemerin üzerindeki kitabe şöyledir:
"Mısırlı Osman Ağa hayre mail"
"Çü yaptı hak için bu çeşme-sarı"
"Geçüp nüş eyleyen her teşne cane"
"Cinanda ab-ı kevser vire Bari"
Elinizdeki eserimizi vücuda getirirken

yaptığımız araştırmalar sonucunda Mısırlı Osman Ağa adıyla anılan Kadıköy'deki çeşme dışında başka çeşmelerin olduğunu da öğrendik. İstanbul'un çeşme ve sebilleri isimli eserde aktarıldığına göre Topkapı Sarayı'ndaki mutfak dairesinde aşçılar ocağı berisinde yapıldığı bilinen ve Mısırlı Osman Ağa adıyla anılan bir çeşmeye daha sonra yapılan araştırmalar sonucu rastlanmadığı kaydedilmektedir. Ayrıca Bayezid Kütüphanesi'ndeki İstanbul

Ansiklopedisi'nde, Eminönü ilçesinde Mahmut Paşa Mahallesi'nde Mahmut Paşa Külliyesi'nin yakınında Yanık Saraylar, Mengene ve Bezciler sokaklarının kavşağındaki küçük meydanda bulunan, Güzelce Mahmut Paşa Çeşmesi olarak bilinen çeşmenin H1031 (M 1622) tarihinde Mısırlı Osman Ağa tarafından onarıldığı için çeşmenin Mısırlı Osman Ağa Çeşmesi olarak da anıldığını görmekteyiz.

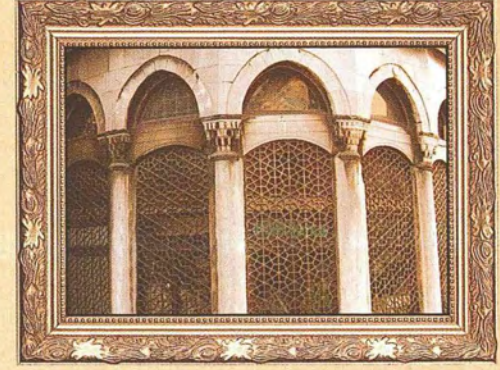
1691

Vedûd ihsân eyle cennet-i Firdevsî,
Sahibû'l-hayrât Kara Mustafa Paşa Merzifonî

Merzifonlu
Kara Mustafa Paşa
Çeşmesi

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi / 1691

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi İstanbul'un hazin hikayesi olan çeşmelerinden biridir. Viyana Savaşı'nda izlediği yanlış stratejiler ve gösterdiği hırs ile yenilginin bütün sorumluluğu üzerine yüklenen ve Osmanlı tarihinde en çok tartışılan şahsiyetlerden biridir.

İstanbul Çarşıkapı'da şu anda İstanbul Fetih Cemiyeti ve Yahya Kemal Beyatlı Enstitüsü Merkezi olarak kullanılan Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin bir parçasıdır. Mimar Sinan'ın ölümünden sonra mimaride klasik dönem sona ermeye başlamıştır. Bu dönemde külliye denen yapıların merkezinde bir cami bulunmaktaydı. onyedinci asırda ise merkezlerdeki caminin yerini medreseler almıştır. Bu tip yapılar sultanların değil, devletin ileri gelenlerinin inşa ettirdiği yapılardır. Bu külliyelerden biri de 1683-1690 yılları arasında yapılmış olan Divanyolu'ndaki Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'dir.

Bir medrese, bir mescit, bir sübyan mektebi, hazire, çeşme ve dükkanlardan oluşan bu yapının inşasına 1681 senesinde başlanmış, lakin meşhur Viyana yenilgisi üzerine Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın idamı gerçekleşmiş ve dolayısıyla külliyesi yarım kalmıştır. Daha sonra Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğlu Ali Bey tarafından Mimar Hamdi Ağa'ya tamamlatılmıştır (1691). Bu bilgileri, külliyenin derşhanesinde bulunan kitabesinden öğreniyoruz. 1953-54 seneleri arasında yolu genişletmek amacıyla, bir bölümü yıkılan külliyenin bazı temel özellikleri maalesef ortadan kalkmıştır. Pek çok tepki ve itirazlara rağmen şadırvan ve divanyolu üzerindeki dükkanlar ortadan kaldırılmış, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi ise yan tarafa alınmıştır. Müstakil bir sebilhane olarak Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebilhanesi emsallerinin en büyüğüdür. Ayrıca türünün ve klasik dönem çeşmelerinin en son örneği de bu yapıdır. Beş penceresi olan bu sebil, hazire ile bir

bütünlük arz eder ve ilk bakışta sekiz pencereli tek bir yapı gibi görünür. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili'nin şebekelerinin her birinde altışar su verme aralığı bulunur. Bu sebilhane şu anda büfe olarak kullanılmaktadır. Sebilhanenin üstü kurşun alaşımlı bir örtü ile kaplıdır ve kubbe biçimindedir. Sebile külliye avlusundan girilebildiği gibi cadde tarafındaki küçük kapıdan da girilmektedir. Sebilhanenin içindeki çeşmeler maalesef bozulmuştur. Genişletilerek cam takılan ve bir işyeri haline getirilen yapının bütün özelliği neredeyse bozulmuş, eski halinden eser kalmamıştır.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa her ne kadar tarihte tartışılan bir şahsiyet olsa da onun Osmanlı mimarisine yaptığı katkılar su götürmez bir gerçektir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa bir çok şehirde sayısız çeşme, medrese ve diğer yapıların yanında yüz kadar camii yaptırmış, bunların çoğunun yapımı ile bizzat alakadar olup teftiş etmiştir.

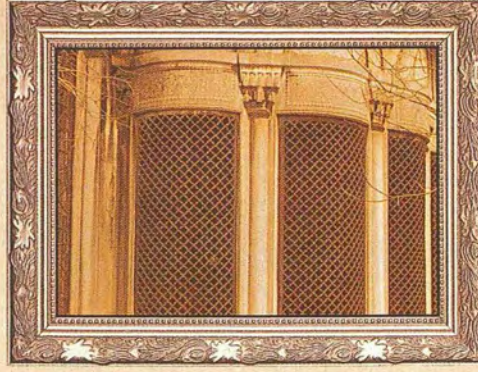
1697

*Fethi-i bende didi târihini
Çeşme-i aynü'l hayat-ı âsafî*

Amcazade
Hüseyin Paşa
Sebili

Amcazade Hüseyin Paşa Sebili / 1697

Amcazade Hüseyin Paşa Sebili'nin banisi Sultan II. Mustafa devrinin büyük sadrazamı, Köprülüzade ailesinden Köprülü Mehmet Paşa'nın büyük kardeşi Mevlevi Hasan'ın oğludur. Fazıl Ahmet Paşa'nın sadrazamlığı döneminde amcazade olarak bilinirdi. Merzifonlu Karamustafa Paşa ile birlikte Viyana kuşatmasına katıldı. Yenilgiyle biten kuşatmanın sonunda o da Merzifonlu gibi yenilgiden sorumlu tutularak zindana atıldı ve kısa bir süre sonra da serbest bırakıldı. 1684 yılında İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Çeşitli valiliklerde ve devlet kademelerinde yer aldıktan sonra 1697 yılında Sadrazamlığa kadar yükseldi.

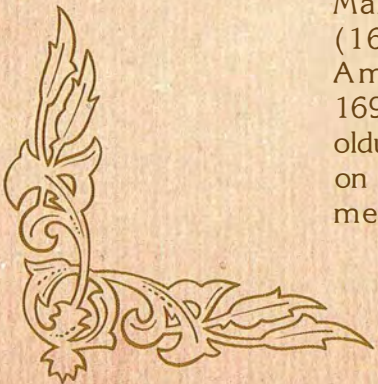
Amcazade Hüseyin Paşa Sebili, Saraçhane Parkı'nın tam karşısında bulunan Eski Saraçhane Sokağı'ndaki Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi'nin medrese kapısı ile hazresi arasında bulunmaktadır. İstanbul ili Fatih ilçesi, Saraçhanebaşı'nda, Mimar Ayas Mahallesi'nde Sultan II. Mustafa (1695-1703) Devri Sadrazamı Amcazade Hüseyin Paşa'nın 1697-1702 yılları arasında yaptırmış olduğu dersane, mescit, kütüphane, on altı medrese hücre, sebilden meydana gelen külliyesinin bir

parçasıdır. Yapı, Lale Devri stiline ilk izlerini taşımaktadır. Yapının inşaatı sırasında buraya eklenen sebil, dış cepheye ayrı bir itibar kazandırmıştır. Zaten bu tipte inşa edilen yapılar için çeşmeler ve sebiller, mimarının vazgeçilmez bir ögesi halindedir. Zira bu tür yapılar ana unsuru daha gösterişli hale getirmek için vazgeçilmez olmuşlardır.

Amcazade Hüseyin Paşa Sebili'nin mimarı İbrahim Ağa'dır. Yapılış tarihi hicri 1109(miladi 1697)'dir. Sebilin genel görünümü ve tanımı şöyledir; Yonca yaprağı biçiminde dilimli bir plan ile dışarıya doğru çıkıntılıdır. Zeminden yaklaşık bir buçuk metre yükseklikte olan etek kısmı dikdörtgen biçimde beyaz mermerden imaldir. Yatay olarak sebil yapısının ölçüsü 4,40 x 4,50 santimdir. Üzeri oldukça geniş ve yayvan bir kubbe ile örtülüdür. Sebilin etek kısmının üzerinde ikisi duvara bitişik stalaktitli beş mermer blok kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Sütunlar arasında dökme olarak stilize edilmiş dört yapraklı yoncalı şebekeler yitmiş, daha sonraki onarımda bunlar tekrar yerlerine eklenmiştir. Altı adet su verme yerinin bulunduğu bu şebekeler onsekizinci yüzyıl stilindedir. Kemer aynalarının

üzerinde bulunan rumi ve kıvrık yaprak ve dal desenleri yapıya ayrı bir hava vermektedir. Sebilin içerisinde bulunan ve üzeri selvi ağacı ve karanfil desenleriyle süslenmiş su teknesi de taş işçiliğinin nadir örneklerindendir. Taş zeminli sebilin altında duvarları muntazam olarak sıvanmış derin bir su soğutma mahzeni bulunmaktadır. Bunların dışında sebilin dikkat çeken bir ögesi de, su teknesinin ardında görülen ve daha sonra duvarla örülmüş hazireye açılan, dışarıdaki toprak zeminin yükselmesi ile yere gömülmüş sivri kemerli kapıdır. Tahminlere göre kapı, bir nevi külliye sınıрын gösteren yere açılıyordu.

Amcazade Hüseyin Paşa'nın ölümünden sonra onun mezarı için düşünülen en uygun yer hazireydi ve haliyle buranın toprak ile doldurulması lazım geldiğinden bu kısım yükseltilmiş ve bu yüzden bu kapı iptal edilmiştir. Sebilin dış yüzeyi ondokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başlarında onarım maksadı ile sıvalarla kaplanmış, ancak yakın zamanda bu çirkin sıvalar traşlanınca altındaki muazzam sanat eseri tekrar ortaya çıkarılmıştır.

1720

"Kıldı reyyan cüd-i İbrahim Paşa aleml"

Damat İbrahim Paşa
Çeşme Ve Sebili
(Şehzadebaşı)

Damat İbrahim Paşa Çeşme Ve Sebili (Şehzadebaşı) / 1720

Damat İbrahim Paşa Çeşmesi ve Sebili Şehzadebaşı'ndadır. Şehzadebaşı Caddesi'nin Dede Efendi Caddesi ile kesiştiği noktada yanyana bulunmaktadır. Damat İbrahim Paşa Çeşmesi ve Sebili, aynı adı taşıyan ve Damat İbrahim Paşa Külliyesi'ne ait yapılardır. Bu külliye, Darülhadis, medrese, kütüphane, çeşme ve sebilden müteşekkildir. Mermer sütunlarla ayrılmış beş penceresi bulunmaktadır.

Bu pencerenin demirleri dökme olup, baklava desenleri biçimindedir. Ortalarında kabartı birer şems, üst kısımlarında ise döneme özgü rumi lale desenleri mevcuttur. Damat İbrahim Paşa Sebili'nin her bir aralığında su

verecek altışar göz mevcuttur. Pencerelemin altı mermerdendir ve bezemeli panolarla vücut bulmuştur. Tamamı stalaktitli bir kornişle çevrilmiştir. Kubbesi kurşun kaplıdır ve etrafında geniş saçakları vardır. Bu saçakların hemen altında ise bir kaç sıra stalaktitli ve stilize edilmiş bitki desenleri ile süslü kornişler bulunur.

Damat İbrahim Paşa Çeşmesi ise sebilin hemen yanında, Dede Efendi Caddesi üzerindedir. Çeşme, kesme taştan yapılmış olup klasik bir stildedir. Cephesi kabartma burmalı iki sütunla sınırlandırılmıştır. Sivri kemeri ortasındaki küçük köşe boşlukları, çok da büyük olmamak üzere daire şeklinde üç gül deseni ile

süslenmiştir. Ayna taşında ise kabartma lale desenleri bulunmaktadır. Damat İbrahim Paşa Çeşmesi'nin iki kitabesi vardır. Bu kitabelerden biri, saçığın hemen altında, diğeri ise sivri kemerin içinde, çiçek motifleri ile süslü bir panonun altındadır. Yukarıdaki kitabesi hem yüksekte kalmış hem de kararmış ve kirlenmiş olduğundan şu an için tam okunamamaktadır.

Sebilin kitabesi her cephede birer beyit olmak üzere şebekenin üst kısmına ve çok sanatlı sütun başlıklarının ortalarına nakşedilmiştir. Bu kitabenin tarih beyiti şöyledir:

"Kıldı reyryan cüd-i İbrahim Paşa alemi"

1722

"Zehî dil-cû-yî zîba çeşmesar-ı ruh-perver kim"
"Attaş-ı ümmete mâ-ül hayatı eyledi icra"
"Zehî hâtır-küşa ayn-ül hayat-ı hub-menzer kim"
"Bakub reşk eyler âna çeşme-i mihr-i cihan-ârâ"
"Hilâl-i iyd eğer zencir-i râh-i kehkeşan bile"
"Asılsa genç-âsâ tâkına şayestedir hakkaa"
"Bu dil-keş çeşmesarın âb-veş bânisinin dâim"
"Zülâl-i tab'ını gerd-i kederden pâk ide Mevlâ"
"Bu misra'le didi âna bir bi-bedel tarih"
"Eminzade bu ayn-ı çeşmesarı eyledi icra"(1134)

Nedim'in Kuzey cephesi kitabesi:

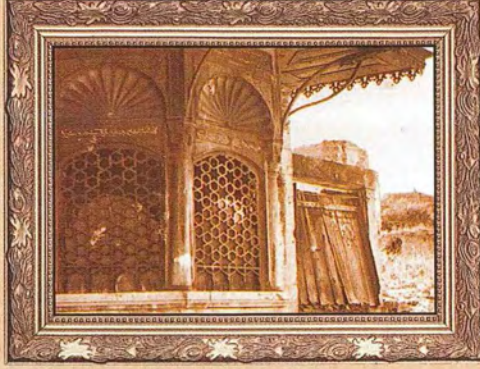
"Semiyy-i fahr-i mevcudat Sultan Ahmed-i Gazi"
"Şeh-i sahib-i mesair zıll-i pâk-i Hazret-i Vehhab"
"Emin-i Yesrib-ü Bathâ muin-i Millet-i Beyzâ"
"Eba-an-ced şeh-i dâne hidiv-i tahir-ül-ensab"
"O Hakan-ı keremkârın bu arz-ı cennet-âsâda"
"Olub gufran ile ümm-i Safiyye-hasleti der hâb"
"Anın ruh-i şerîfin hayr ile yad eylemek kasdın"
"Derûn-i pâkine ilham idince Hâlik-ül-esbab"
"Vezir-i Â'zam-ü damad İbrahim Paşanın"
"Gül-i kâmin hitab-ı müstetabiyle idüb şadâb"
"Şeref-âbâd'ı bünyad eyledikten sonra emriyle"
"Bu ayn-ı zemzemin çün kıldı icrâsın ana işrâb"
"Türab-ı kabrine merhûmenin ikram için yaptı"

Reh-i Hakta diyar-ı Üsküdar'a çeşme-i pür âb"
"O hakan-ı cihanı daima hak eyleyüb teyid"
"Ne kâre azm iderse hükm-i takdir itsün istisvab"
"Bu misra'da nedimâ söyledi tarih-i itmamın"
"Bu şehri mâ ile Sultan Ahmed eyledi Sîrab"(1141)

Ahmediye
Çeşme-i Sebili

Ahmediye Çeşme-i Sebili / 1722

Ahmediye Çeşmesi, Üsküdar'da Ahmediye Semti, Gündoğumu Caddesi ile Esvapçı Sokağı'nın kesiştiği noktada, Ahmediye Külliyesi'nin Tekke Kapısı denilen, kitabeleri olan büyük kapının bitişiğindedir. Külliye ile birlikte bütün yapıyı inşa ettiren zat, III. Ahmet Devri'nin tersane emiri Eminzade Mehmet Ağa'dır. Çeşmenin kitabesi şair Salim tarafından basılmıştır ve bu kitabede yapının 1722 yılında Eminzade Hacı Ahmet Ağa tarafından yaptırıldığı anlatılmaktadır. Çeşme, Sultan III. Ahmet ve Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa devrinin muhteşem yapıtlarından biridir. Ömer Faruk Şerifoğlu'nun 'Su güzelleri İstanbul Çeşmeleri' adlı kitabında şunlar yazılıdır:

"Barok sitilin en güzel örneklerinden olan sebil, som mermerden yapılmıştır. Zemininde bir soğuk su deposu vardır.

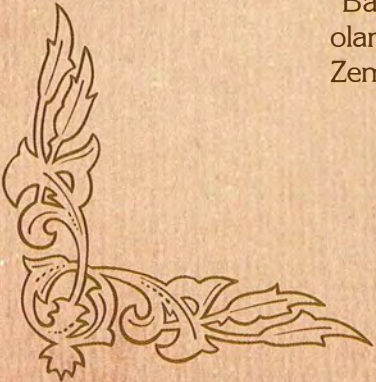
Geniş ve gayet süslü saçağı bugün tamamen kaybolmuştur. Yola üç cephesi vardır. Kitabesi Şair Salim'e aittir. Külliye'nin banisi Eminzade Ahmet Ağa'nın 1730 tarihli mezar taşının da bulunduğu kabristanı, caminin kible tarafındadır."

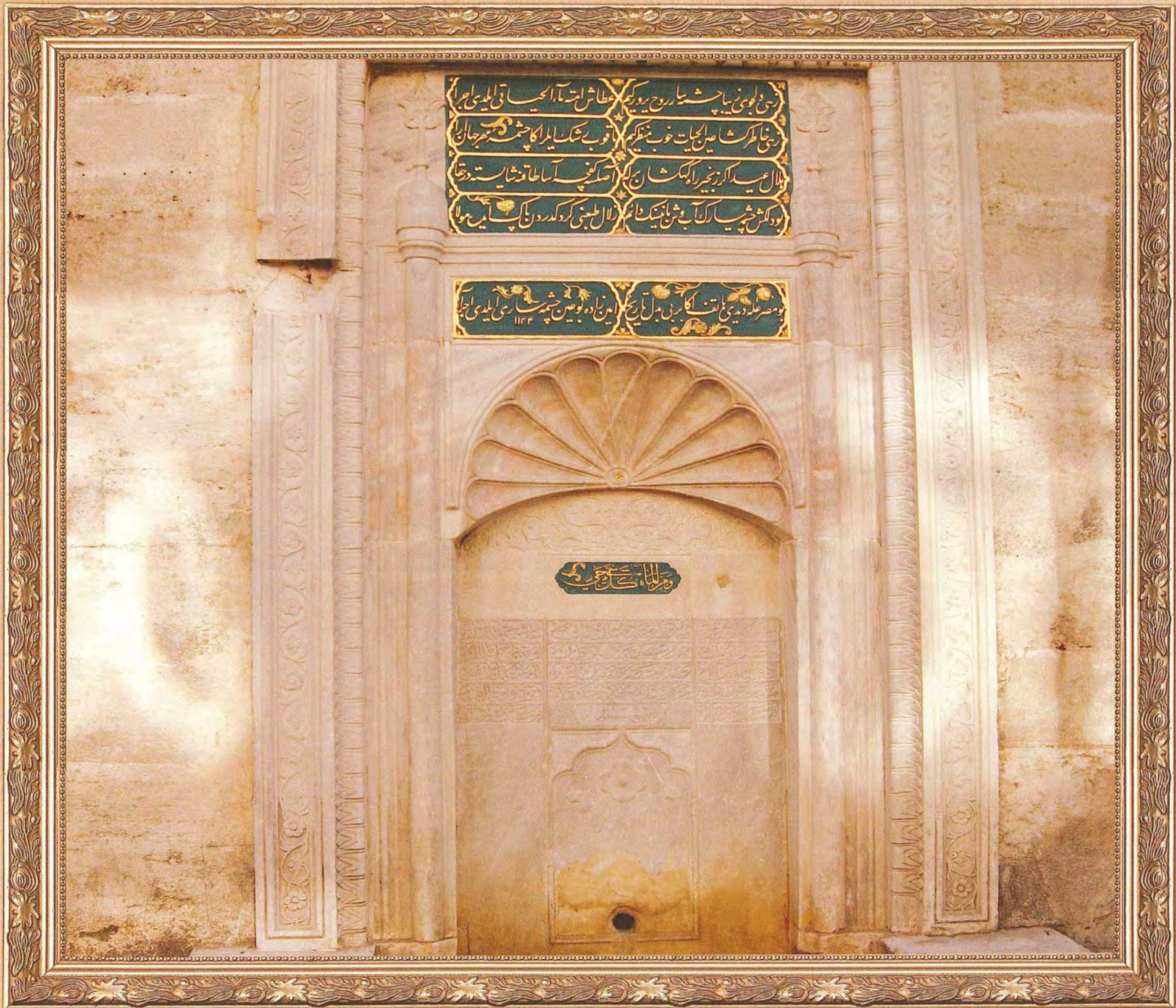
Ahmediye Çeşmesi'nin yarım kubbesi yelpaze şeklinde oyulmuştur. Etrafı kabartma çiçek nakışlarıyla bezelidir. Ahmediye Çeşmesi yapıldıktan yüzelli yıl kadar sonra Sultan Mahmud'un kansı Tiryal Hanım tarafından tamir edilmiş ve bir kitabe eklenmiştir. Ayna taşının üzerindeki kitabesinde çeşme ile ilgili şu açıklama vardır: "Cennet mekan Gazi Sultan Mahmud han-ı Sani aleyhe rahmetülbari Hazretlerinin harem-i ismetpenahilerinden Üçüncü İkbâl devletü Tiryal hanım Hazretleri işbi maül hayatın menbaından bed' ile

mecrasının müceddet hükmüne ta'mir ihyasına himmet bu badda (nail-i) muvaffakiyet olmuşlardır."

Ahmediye Çeşmesi Lale Devri'nin en güzel örneklerinden biridir. Üç cepheli bu çeşmenin geniş ve süslüce bir saçağı vardır. Her cephesi için saçağından aşağı doğru kitabesinde iki beyit, bunun altında yelpaze biçiminde etrafı desen kabartmalı, çiçek nakışlı bir altlık, altında kitabesinden bir beyit ve bunların altında da pirinç malzemeden şebekeler bulunmaktadır. Reşat Ekrem Koçu'nun 'İstanbul Ansiklopedisi'nde çeşmeden övgüyle söz edilmiş ve kitabeleri hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Külliye komple bir yapı olarak, camiye, medreseyi, sebil ve çeşmeyi içerir. Bu külliye Üsküdar'ı süsleyen en güzel yapılardan biri olarak kabul edilir.

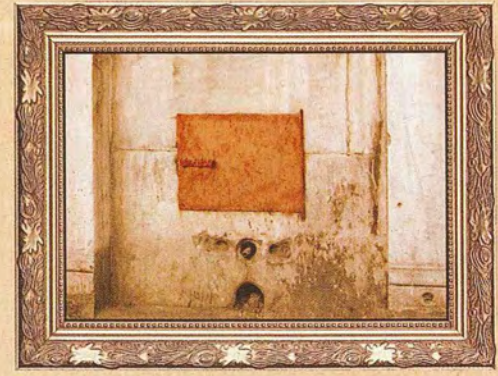
1725

"Bismillahirrahmanirrahim"
"Lâ ilâhe illâllah Muhammed Resulullah"
"Sâhib-ül hayrat vel-hasenat"
"Silâhdar-ı şehriyârî Fındıklılı Mehmed Ağa"
"Rûhiyçün el-fâtiha Sene (1138)

Silahdar
Mehmed Ağa
Çeşmesi

Silahdar Mehmed Ağa Çeşmesi / 1725

Silahdar Mehmed Ağa Çeşmesi, Taksim'den Fındıklı'ya inen Kazancı Yokuşu'ndadır. "İstanbul Çeşmeleri"nde Silahdar Mehmed Ağa Çeşmesi ile ilgili şunlar yazılıdır:

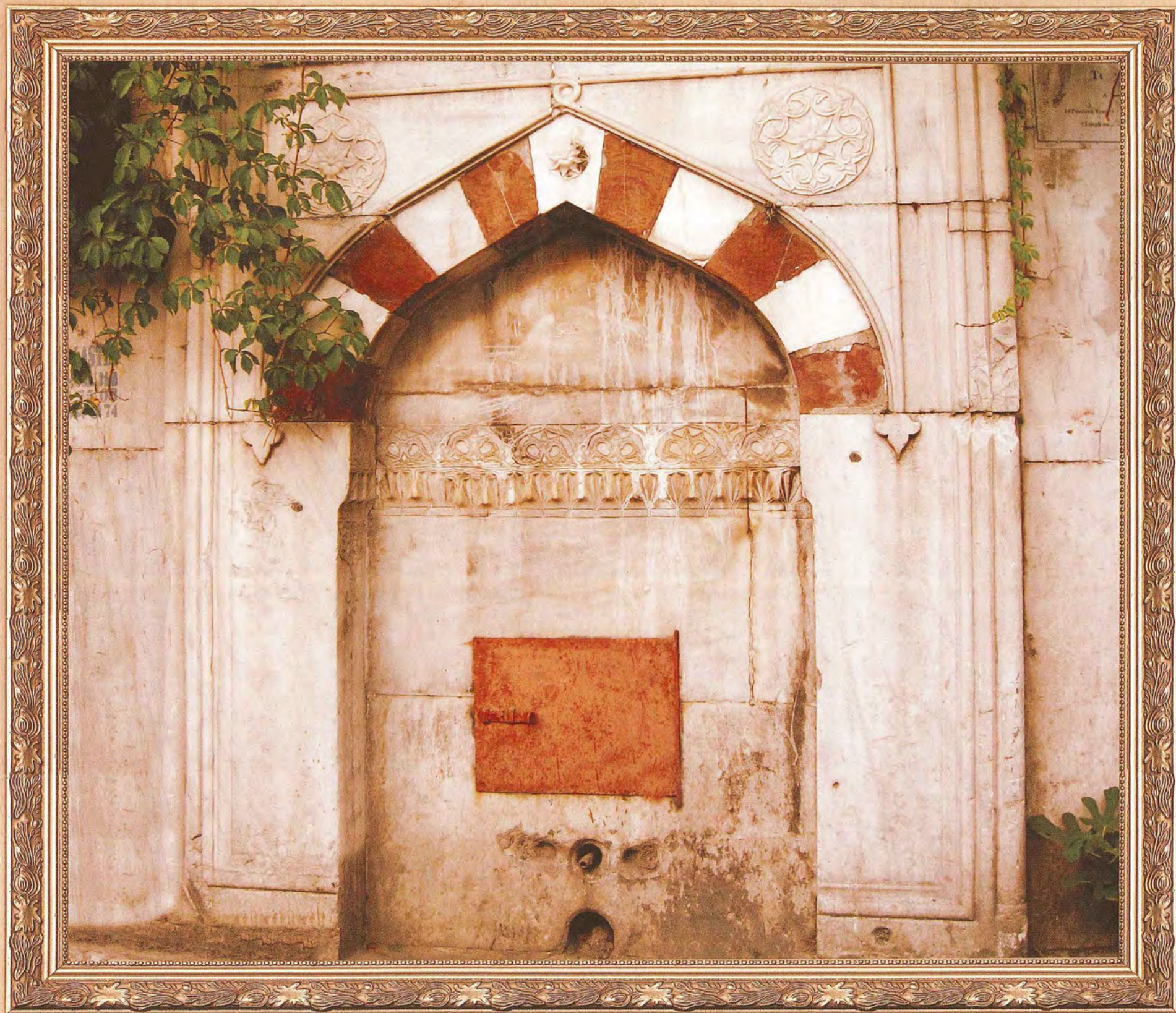
"Kesme taştan yapılmış büyük bir haznenin yüzüne kabartma çizgi ve süslerle şekillendirilmiş ve oymalı kemerinin üstüne kitabesi konulmuştur."

Maalesef ki, bugün bu hazneden eser kalmamıştır. Ardı sıra yapılan binaların önünde bulunan çeşme, viran bir duvar

gibi durmaktadır. İki tarafında, aşağıdan yukarıya doğru yönelmiş olan bordürü yer yer deforme olmuş, bozulmuştur. Yine oldukça aşınmış olan ayna taşı, üzerindeki rozet çiçeği ve servi kabartmaları kemerin köşesinde yer almaktadır. Silahdar Mehmed Ağa Çeşmesi'nin suyu Taksim Su Yolu'ndan gelir. Ancak çeşmenin yapılış tarihi 1138'dir. Taksim Suyu Tesisleri'nin yapılış tarihi olan 1144 yılından önce olduğuna göre, başlangıçta kendi suyunu akıttığı bilinir. Vakıf defterinde 1213 numarada Kazancı Mahallesi'nden

Dereiçi Sokağı'nda vakfı Mehmed Ağa olan çeşmeye, Taksim suyundan bir masura su tahsis edilmiştir. Tanışık'a göre çeşmeyi yaptıran zat, Fındıklı Mehmet Ağa Enderunu'ndan yetişerek Zülüflü Baltacı ve Hasoda'ya ve Seferli Odası'na girip tülbent ağası ve silahtar olmuştur.

1136/1723 yılında da vefat etmiştir. Bu çeşmenin Mehmet Ağa hayrına, onun vefatından sonra yapıldığı, kitabesinden de anlaşılmaktadır.

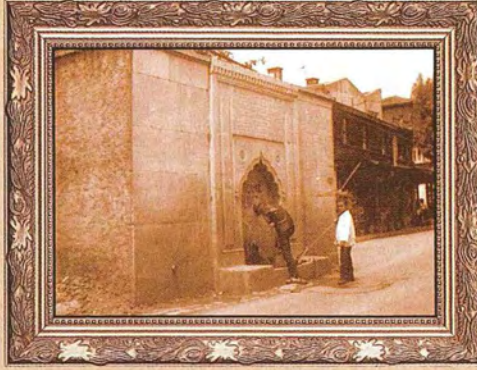
1728

"Pak mualla çeşmesar-ı bi-adil oldu hele"
"Tarhını üstad hakka kim dil-ara eyledü"

Başkadin Meydan Çeşmesi

Başkadin Meydan Çeşmesi / 1728

Başkadin Meydan Çeşmesi, Doğancılar Caddesi yol üzerinde bulunan ve halen bir Halkevi olarak kullanılan Rüstem Paşa Mektebi'nin karşısında, İmrahor Camii'nin yanında bulunur. Üsküdar'daki bu güzel ve zarif yapının ana cephesi mermer taşlarla kaplıdır. Çeşmenin ortasında bulunan ayna taşının üstünde sağda ve solda olmak üzere rozet çiçeğine benzeyen iki kabartma desen ve bu desenlerin üstünde de kitabe taşı mevcuttur.

Bu kitabe ile ilgili olarak şaibeli bilgiler

vardır. Affan Egemen'in 'İstanbul Çeşme ve Sebilleri' adlı kitabında şunlar yazılıdır: "Nedim'in dokuz beyitlik kasidesinin talik hatla kimin tarafından yazıldığına dair bir işaret yoktur. İ. H. Tanışık, 'İstanbul Çeşmeleri'nde, kitabenin nazımı Müderris ve Mahmud Paşa Naibi Nedim olduğunu kaydetmiş ve aslında on beyit olan metnin tamamını Nedim divanından aldığını ilave etmiştir.

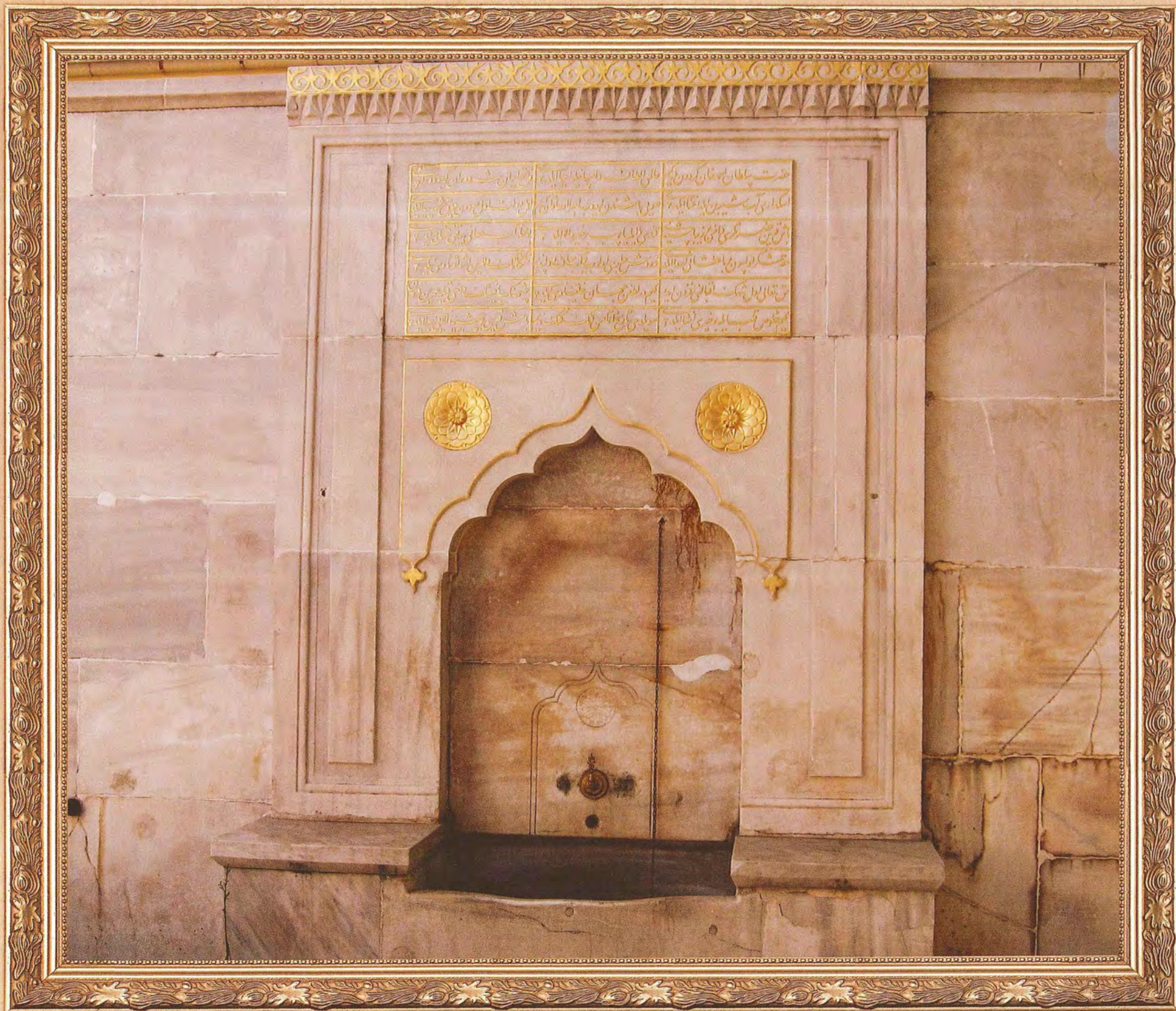
Kitabede mevcut bulunmayan ve Nedim Divanı'ndan alındığı söylenen beyit ise şöyledir:

"Pak mualla çeşmesar-ı bi-adil oldu hele"

"Tarhını üstad hakka kim dil-ara eyledü"

Başkadin Meydan Çeşmesi'nin banisi Sultan III. Ahmed'in başkadını olduğu bilinir. Başkadinlık sultanların birinci kadınlarına verilen bir sandır. Ancak III. Ahmed'in bu çeşmeyi yaptıran başkadınının kim olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

1728

"Âb-i zülâlâ mâsedak tâk-i felekle yeknesak"
"Gök kubbenin altında bak var mı bu resme binâ"
"Oldukça ber-câ mihr-ü mah zîb-i serir olsun o şâh"
"Sadr-i güzinin yâ ilâh itme rikâbında cüdâ"
"Ey husrev-i âli-tebar âsarına yokdur şûmar"
"Amma bu dil-cû çeşmesar oldu aceb hayret-fezâ"

Sultanahmet Camii'ne bakan çeşmenin üzerinde:

"Bak sîm-ü zerden tâsına âb-i hayat-efzâsına"
"Benzer gümüş sakkasına bekler kapun subh-ü-mesâ"
"Yapdın Saray Meydanı'na kıldın salâ attâşına"
"Cennetde kevser yânına gûya ki kasr itdin binâ"
"Altın suyun idüb sebil yapdın uyûni selsebil"
"Birinde bin ecr-i cezîl vîrsün cenab-ı Kibriyâ"
"Methinde hâmem oldu lâl izhar-i acz itdi mekal"
"Evsafın eylerken hayal hâtifden irdi bir nidâ"
"Vehbi hâmuş ol beste-leb haddin değil eyle edeb"
"Senden mukaddem oldu heb şairlere bizden salâ"

Dördüncü köşedeki sebilin üzerinde:

"Vasfında idüb güft-ü gû çok kimse dökdü âbırû"
"İtdirdi âhir ser-fûru o husrev-i şevket-nüma"
"Tarih için dânişveran hayretde iken nâgehan"
"Buldu Şehinşeh-i cihan bir mısra'-ı âlem-behâ"
"Her lâfzı bahr-i mevce-zen mânâsıdır dürr-i aden"
"Görmek dilersen ânu sen ey teşne-i hüsn-i edâ"

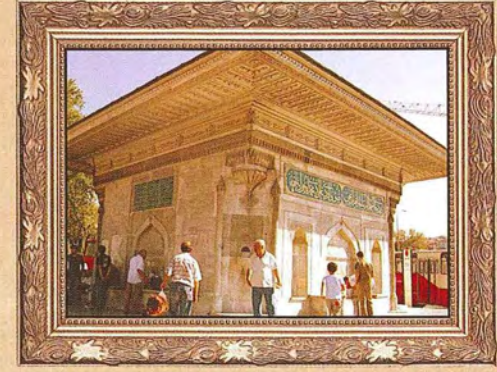
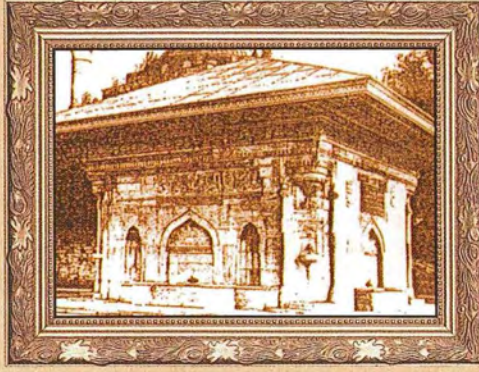
Ayasofya'ya karşı olan asıl cephede:

"Tarihi Sultan Ahmed'in câri zeban-ı lûleden"
"Aç besmeyleyle iç suyu Han Ahmed'e eyle duâ"

Üsküdar
III. Ahmed Han
Çeşmesi

Üsküdar III. Ahmed Han Çeşmesi / 1728

III. Ahmed Han Çeşmesi, Üsküdar İskele Meydanı'nın tam ortasında bina olunmuş olup III. Ahmed Han'ın validesi Gülnuş Emetullah Valide Sultan'ı hayırla yad ettirmek gayesiyle yaptırılmıştır. Meydan çeşmelerinin çoğu gibi dört cepheli ve dört yüzlüdür. Taştan müteşekkildir. Üzerinde yine dört cepheli geniş saçaklardan oluşan ahşap bir çatı bulunmaktadır. Binanın iç cephesinde, orta bölgesinde sivri kenarlı birer çeşme vardır. Denize bakan tarafta bulunan çeşmenin yanında iki de su haznesi bulunmaktadır. Ana orta çeşmeler kaplara su doldurmak için yapılmışken, yanlarda bulunan küçük çeşmelerden su içilmesi düşünülmüştür.

Üsküdar III. Ahmed Han Çeşmesi'nin süsleri oldukça meşhurdur. O kadar ki, kabartmalar, dolgular ve diğer desenler neredeyse yapıda boşluk bırakmaksızın her yanda birbirlerine girintili şekilde icra olunmuştur. Yan ve arka cephedeki sivri kemer aynalarında ve kemer ayaklarını teşkil eden sövelerin etrafında rumi ve floral oymalar ve asıl ana cephedeki ana musluk aynasının üst kemer üzengisinde dizili sık oymalar vardır. Üç cephedeki kitabeler de rumi

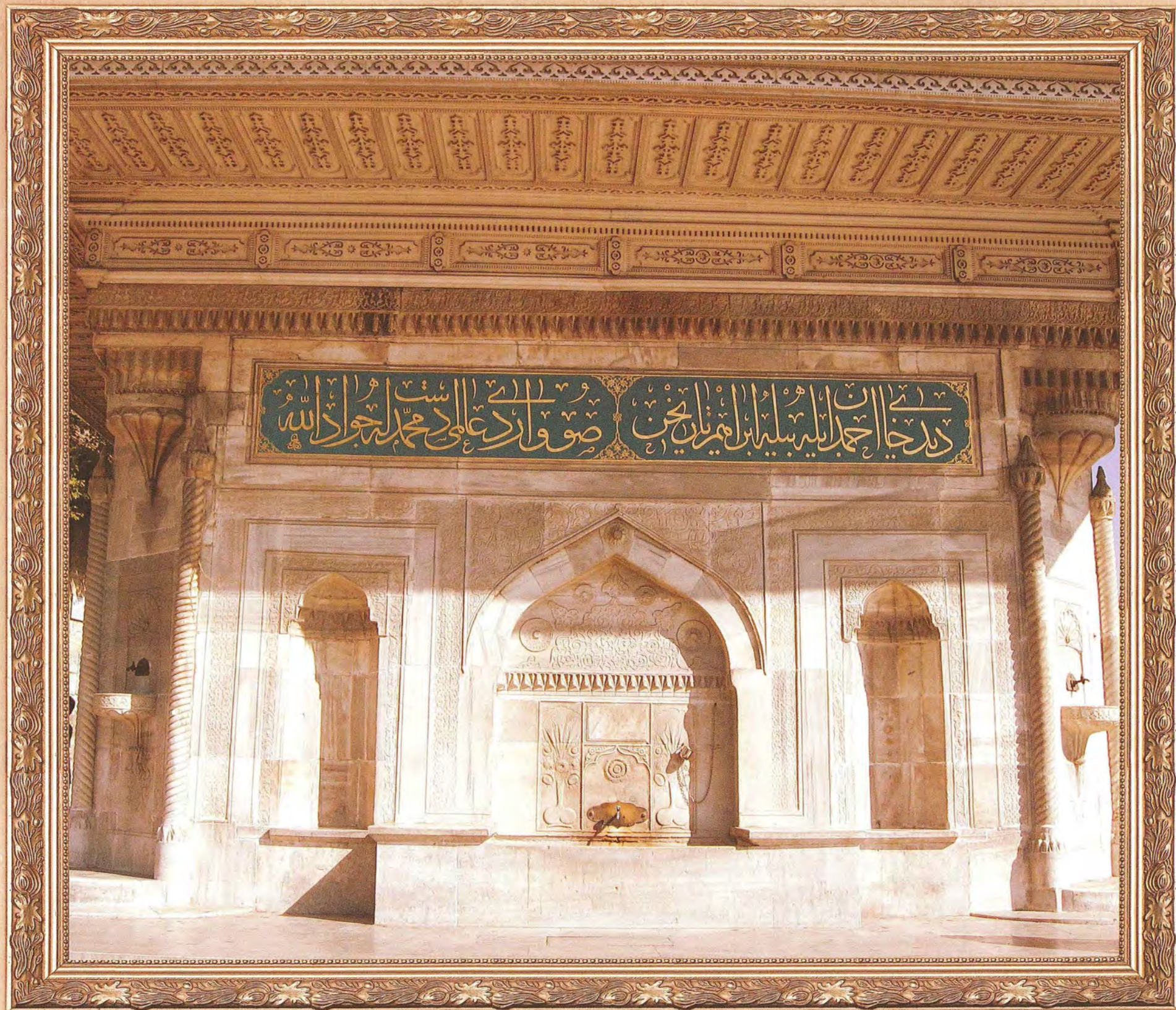
tarzda olup pervazlar arasına yerleştirilmiştir. Asıl cephedeki kitabe boydan boya tek satır halinde nakşedilmiştir. Bu tarih kitabesinin dört yanı da desenlerle süslüdür. Yalaklar bütün çeşmelerde olduğu gibi mermerdir. Binanın bütününde yalnızca beyaz mermer kullanılmıştır. Her ne kadar şaşıaalı bir çeşme olarak tanımlansa da aslında desenlerin çok fazla abartıldığı ve göz yoran bir yapı olduğu söylenir. Fakat bunun nedeni çeşitli yıllarda çeşmenin gördüğü bir dizi restorasyonda gizlidir. Geçirmiş olduğu onarımlar neticesinde çeşmenin orijinalinde belli değişiklikler yapılmıştır. Çeşme 1932-33 yıllarında tamir edilirken önceki resimlerde görünen üst fener çatı yeniden yapılmıştır. Bir de oyma, geniş pervazı vardır ki, bunun ilk haliyle arasında ne gibi bir farklılık olduğunu kestirmek çok zordur. Ayrıca yol yapım çalışmaları da çeşmeyi konum olarak etkilemiştir. Üsküdar İskelesi'nin yapımına bağlı yol çalışması ile çeşmenin bulunduğu yol yükselmiş, bununla beraber çeşme bir miktar çukurda kalmıştır. 1955 yılında ise İSKİ'nin yaptığı bir çalışma ile köprünün seviyesi yaklaşık 1,5 metre kadar

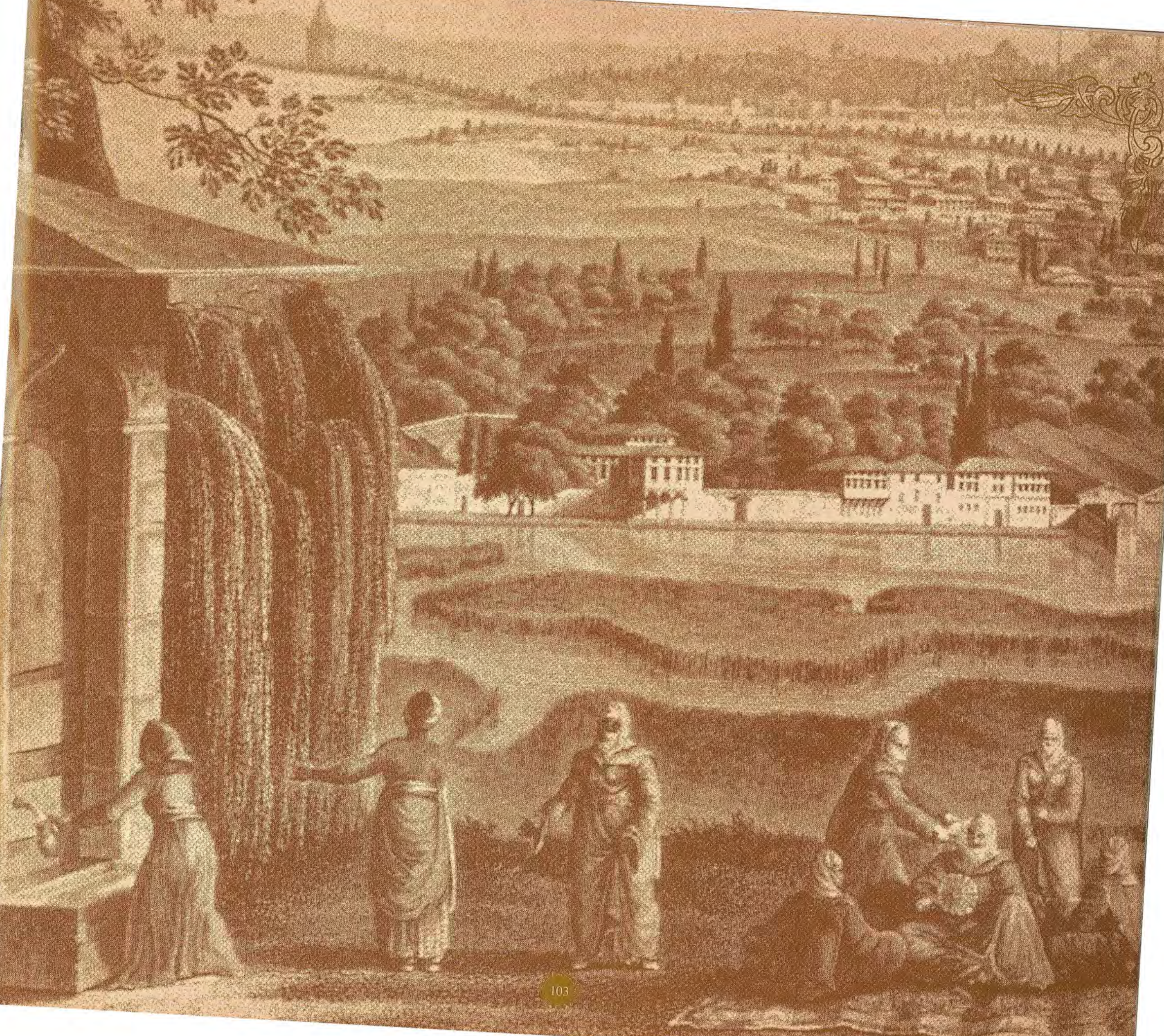
yükseltilerek eski görünümüne kavuşturulmuştur.

III. Ahmed Han Çeşmesi, Doğancılar mahzeninden su almaktaydı. Bunlardan altısı III. Ahmed'in beş şehzadesi, beşi üç hasekisi, üçü Ahmed'in üç kızı olan Hatice, Ayşe ve Esma Sultan'ların, ikisi İbrahim Paşa'nın damatları Kaptan Mustafa ve Kethüda Mehmet Paşa'ların, biri de İbrahim Paşa'nın oğlu Genç Mehmet Paşa adınaydı.

III. Ahmed Han Çeşmesi'nin üç cephesinde de onsekizer mısralık üç kitabe bulunmaktadır. Her üç kitabe de üçer mısradan altışar satır halinde düzenlenmiştir. Bu kitabelerin boğaza bakan tarafındaki Şair Nedim'e, camiye bakan cephesindeki Şair Rahmi'ye ve üçüncüsü de Şakir'e aittir. Şakir'in güney cephesindeki kitabesinden anlaşıldığına göre tarih, Sultan Ahmed ile sadrazam İbrahim Paşa tarafından düşünülmüştür. Cepheyi tek satırda boydan boya kaplayan ve celli sülüs hattıyla yazılan bu kitabenin altında III. Ahmed Han'ın imzası bulunmaktadır.

1728

Ayasofya Tarafındaki sebil

Şahenşeh-i âlî-neseb Sultan-ı memdûhü'l-hesab
Fermâdih-i Rûmu Areb Han Ahmed-i kişver-küşâ

Adlû keramet menbai şemsü velâyet matla'ı
Dergâhının her mısraı Şehbâl-i sîmürgü hü mâ

Zât-ı mül^ûke âb-ı rû şemşîr-i bâğ-ı fetha-cû
Gülzâr-ı mülke virdi rû mîzâb-ı kikli dâimâ

Sultan Ahmet Tarafındaki Çeşme

Bak sîm ü zerden tâsına âb-ı hayat-efzâsına
Benzer gümüş sakâsına bekler kapunsubh ü mesâ

Paptın saray meydanına kıldın salâ atşânına
Cennetde Kebser yânına gûya ki kasr itdin binâ

Altın suyun idüb sebîl yapdın uyûnı selsebîl
Birinde bin ecr-i cezil vîrsün Cenâb-ı Kibriyâ

Mehdinde hâmem oldu lâl izhâr-i acz etdi mak^l
Evsâfın eylerken hayâl hâtifden irdi bir nidâ

Vehbî hamûş ol beste-leb haddin değil eyle edeb
Senden mukaddem oldu heb şairlere bizden salâ

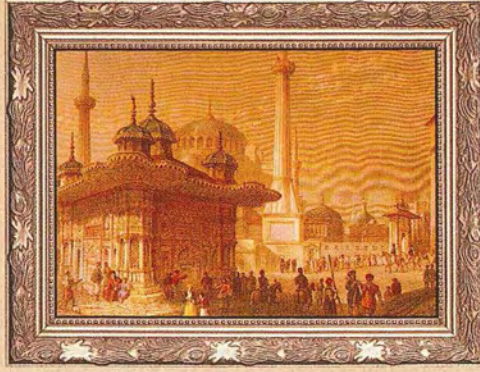
Ayasofya'ya tarafındaki çeşme

Tarihi Sultan Ahmed'in câri zeban-ı lûleden
Aç besmeleyle iç suyun Hân Ahmede eyle duâ

III. Ahmet eşmesi

III. Ahmet Çeşmesi / 1728

III. Ahmet döneminde çeşme ve sebil yapımı hususiyet kazanmıştır. Bunun bir nedeni de o dönemin özelliğiyle ilgiliydi. III. Ahmet, Lale Devri padişahıydı ve bu dönemde özellikle Damat İbrahim Paşa'nın Avrupa kültürüne hayranlığıyla başlayan ve Avrupa'ya özenerek tertiplediği şaşıla alalezar eğlenceleri ve sarayın iç işlerine kayıtsızlığı her ne kadar Patrona Halil İsyanı'na neden verecek denli hazin bir son hazırlamışsa da bu dönemde çeşme mimarisi ayrı bir önem kazanmıştır.

Çünkü Lale Dönemi tam anlamıyla bir nümayiş dönemi idi ve bu gösteriş özellikle büyük meydanlarda yapılan çeşmelere açık bir biçimde yansımıştı. III. Ahmet Çeşmesi, Topkapı Sarayı ile Ayasofya arasında III. Ahmet tarafından Mimar Ahmet Ağa'ya yaptırılmıştır.

Bir meydan çeşmesi olarak bu tarzdaki çeşmelerin belki de en önemlisi ve en ünlüsüdür III. Ahmet Çeşmesi... Bu çeşme 1929 yılında tam olarak Topkapı Sarayı'nın Bab-ı Hümayun kapısı önüne bina ettirilmiştir. Çeşmenin dört yanı, taş, bronz ve ahşap işçiliğinin en güzel örnekleri ile doludur. Ayrıca yaşanan nümayiş döneminin etkisiyle klasik çeşme mimarilerinden ayrılarak mütevaziliğin dışına taşmış ve adeta zenginliğin, zerafetin ve güzelliğin sembolü olmuştur. Onsekizinci yüzyıl batı kültürünün etkisinde olunan bir

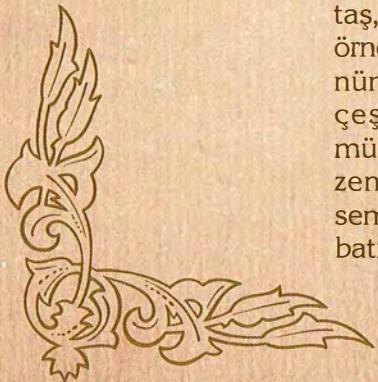
yüzyıldır ve bu etkinin mimariye de yansımaları açıkça görülmektedir. Yine de İslami ve geleneksel tarih motiflerinden vazgeçilmemiş ve ağırlık bunlar olmuştur. III. Ahmet Çeşmesi bunun en iyi örneklerindendir. Bu çeşmede, barok tarzda taş süslemelerinin yanısıra geleneksel Türk çinisi işçiliğinin de en güzel örnekleri vardır.

Çeşmede bulunan çinilerin bir özelliği de Tekfur Sarayı Atölyeleri'nde çiniciliğimizi yeniden canlandırmak için yapılan ilk denemelerin neticeleri olmasıdır. Çeşmeyi genel olarak şu şekilde anlatabiliriz: Dikdörtgen bir yapısı vardır. Bu dikdörtgen yapının köşeleri keskin değildir ve bu köşelerde sebiller bulunmaktadır. Bu sebiller, III. Ahmet Çeşmesi'nin dört köşesinde de yarım yuvarlak çıkıntılar halindedir. Her cephenin ortasında bir çeşme, her çeşme ile sebil arasında mihrap biçimli birer niş mevcuttur. Yalnızca tek bir cepheye nişler yerine bir kapı konmuştur. Sebiller ve yapının ortasındaki çeşmeler arasında tam olarak bir simetri mevcuttur. Taş işçiliği büyük oranda batı barok tarzındadır.

III. Ahmet Çeşmesi'nin içi ise ortadaki sekizgen haznenin etrafında bir dehliz şeklindedir. Neredeyse bir abide görünümündedir. Çatısı ahşap saçaklı bir kurşun kaplama ile örtülmüştür.

Üstlerde görünen kubbeler işlevsiz ve yalnızca güzel bir görüntü için yapılmışlardır. Çeşmenin üzerinde Fars dilinde beyitler yazılmıştır. Üst bölmede mukamaslı bir şerit ve onun da üzerinde çini bir şerit yer almaktadır. Çinilerde Klasik ve Lale Devri'ne özgü lale motifleri hakimdir. Denilebilir ki, çeşmenin ve dönemin özelliğini en çok yansıtan da bu çini desenleridir. Zira vazoların içlerinde çiçek ve lale desenleri batı eğilimiyle beraber görülmeye başlamıştır. Bu tip desenlerin çok benzerleri III. Ahmet Kütüphanesi'nde de mevcuttur. Onsekizinci yüzyılda başlayan zengin bezemeli yeni bir akımın örneği olan çeşme, sonradan yapılan benzer çeşmelerin hepsini aşan bir gösterişe sahiptir. III. Ahmet, her ne kadar tarihçiler açısından tartışılabilir da sanat konusunda oldukça hüner sahibi bir şahsiyetti. Yaptırdığı bu çeşmede de onun bizzat hüneri vardır.

Çeşmenin kitabesi bizzat onun yazısıdır. Bu kitabe celli sülüs Ayasofya'ya bakan cepheye nakşedilmiştir. Çeşmenin güzelliği o dönemde ve sonraki dönemde yaşamış olanları etkilemiş ve onun üzerine şiirler yazılmıştır. Seyyid Vehbi tarafından yazılan on dört kıtalık şiir hatt-ı talik ile çeşme ve sebillerin üst kısımlarına kitabe olarak yerleştirilmiştir.

1731

..... dîn u devlet Şehriyârı memleket
Han Mahmud İbn Sultân Mustafa Mahmud Han
Gevher-i zaâtına kâfî vâlide Sultanın

Zikr ü fikridir leb-i cüy-i sevâba du nihâl
Belde-i Tophânede Sultan Abdülkadirin
Dergehinde kıldı carı çeşme-i ab-ı zulâl

Topçubaşı kulu İsmail Ağa'ya lutf idub
Hissedar itti bu nev asardan bı-kılûkâl
Hak kabul idup bu hayr-i cüybarı cümleden

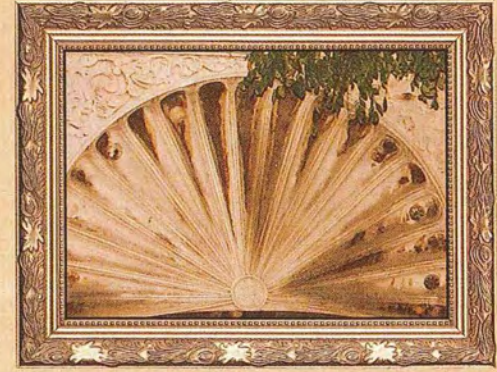
Ab-ı kevserle vîre ecrin Hudâ-yı zu'l-Celâl
Uçdu bir bir iki misra'dan iki pervâz idub
Zü'l cenaheyn oldu Hâfız murğ-i bazice dü-bâl

Topçubaşı Çeşme-i sımın beden icra idub
Valide Sultan akıtdı çeşme-i ab-i zulal(1)
(Ketebehu Hâce-zade Sene 1144)

Topçubası
İsmail Ağa Çeşmesi

Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi / 1731

Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi'nin yapım yılı 1731'dir. Çeşmeyi yaptıran Topçubaşı İsmail Ağa'dır. Suyunu ise Saliha Sultan akıtmıştır.

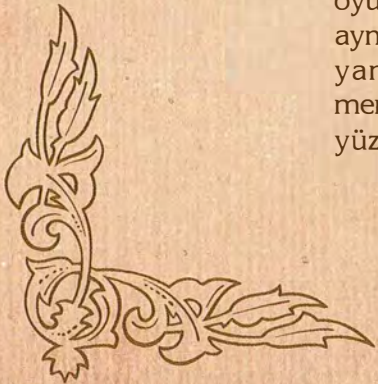
Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi, bir yol kenarı çeşmesi olup Beyoğlu ilçesi, Kadiriler Yokuşu üzerindedir. Kapı numarası 71 olan Kadiriler Dergahı'nın avlu kapısı yanındaki su haznesine monte edilmiştir. Çeşme dikdörtgen bir yapıya sahiptir. Yola bakmaktadır ve önünde bir yalak mevcuttur. Yalağın sağ tarafında ve sol tarafında birer dinlenme taşı vardır. Zamanla belediyelerin yaptığı yol çalışmaları neticesinde zemin yükseldiği için bu oturma taşlarının seviyesinde farklılıklar oluşmuştur. Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi, sarı renge dönen beyaz mermer bloklardan yapılmıştır. Ön cephesi kefeke taşıyla kaplanmış ve çeşme bu ön cephenin tam ortasına yerleştirilmiştir. Beyaz mermer bloklara oyulmuş kaplamalarla bezenmiş yapının aynası, istiridye nişi ve yuvarlak kemerin yan üçgen boşluklarını kaplayan mermer panoların sarıya çalan pürüzsüz yüzünün daha önce onarım görmüş

olduğu anlaşıyor. Ancak bu onarımın orijinalini nasıl etkilediği bilinmiyor.

Çeşmenin iki tarafı taş süslemesidir. Binanın ortasına, yarım daire şeklinde simetrik desen dolgulanmıştır. Çeşmenin ayna taşını bezeyen, gövdesi çavuş nişanı şeklinde biçimlendirilmiş selvi motifleri bulunmaktadır. Bu ayna taşının içinde sağır bir kemer gözü içine, ortasında musluk lülesi bulunan selvi motiflerinin her ikisinin de tepesi içe doğru kıvrık şekildedir. Bu selvili panonun üstünde, işlenmeden boş bırakılmış bir dikdörtgen pano vardır. Ayna tacı, bir sıra mukarnasla taçlandırılmıştır. Mukarnasın üzerinde amova desenlerini andıran kıvrık dallar ve yapraklardan oluşan bir kemer vardır. Karşılıklı iki ayak boyunca mukarnas sırası devam etmektedir. Ayna taşının altında üç iri yuvarlak rozet ile desenlenmiş dikdörtgen bir alan mevcuttur. Maalesef ki, dinlenme taşının üzerinde olması gereken mermer pano günümüze kadar ulaşmamıştır. Ayna taşının üzerinde yatay dikdörtgen şeklinde beş satırlık kitabesi mevcuttur. Satıralarında birer çiçek motifi bulunan

kitabe üçer mısradan oluşmuştur. Çeşmenin ikinci kitabesi ise yapının yan cephesindedir. 1114 tarihi yazılı bu kitabe ön kitabeden daha küçük tutulmuş ve daha sade işlenmiştir. Ön kitabenin üstünde beş meyve tabağı ve içlerinde meyveler desenlenmiştir. Yapının karşılıklı iki ayağı dikdörtgen bordürlerle süslenmiştir. Dış taraflara bakan bordürler süssüz ve düzdür. İç kısmındaki bordürlerse vazoda beş adet çiçek desenlerinden oluşmuştur.

Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi'nin kitabesi ile ilgili, İbrahim Hilmi Tanışık'ın "İstanbul çeşmeleri" kitabında şu bilgiler mevcuttur: "Üçer mısralık beş satıra hakkolunan sülüs yazılı kitabesi vardır. Hafızın iki tarih mısrasıyla biten yedi beyitlik manzumei tarihiyesinin son kıtası şudur; 'uçtu bir iki mısradan iki pervaz urup Zülcenahayn oldu Hafız mürg-ı tariha du bal Topçubaşı çeşme-i simin beden icra edip 1114 (miladi 1731). Eserin banisi Topçubaşı İsmail Ağa Ocağı'ndan yetişip topçu oldu. 1152 (miladi 1739) tarihinde Belgrad muharebesinde öldü".

1732

"Seb'ül-ü çeşme binâsiyle itdiler ihyâ"
"Ana suyundan idüb ehl-i Devlete taksim"
"Kûsur yerlere de oldu nice çeşme bina"
"Fakat bu mevzi'-i hâlîye olmayub himmet"
"Ser-âbzâr idi derpiş iken iki deryâ"
"Anâ da Hızr erişüb himmet-i aliyyeyle"
"Semîyy-i sâki-i kevser güzîde-i vûzerâ"
"Bu himmet-i alevî bû sehâ-yı mürtazavî"
"Bu i'tikaad-ı kavî bû nüvâziş-i zuafâ"
"Bu nam-ı Devlet-ü bû iffet-ü diyânet ile"
"O sadr-ı muhteremin misli gelmedi hakkaa"
"Vezîrlar arasındâ nice müselleme ise"
"Bu çeşmesarı da oldu o denlû müstesnâ"
"Hüda makaam-ı şerîfnde de eyleyüb dâim"
"Nice meâisere tevîk eyleye Mevlâ"
"Yazılsa tâkına şâyeste Vâkıfâ târih"
"Yerinde oldu binâ çeşme-i Alî Pâşâ" (1145)

Kabataş Hekimoğlu
Ali Paşa Çeşmesi

Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi / 1732

Cerrahbaşı Nuh Efendi'nin oğlu olan Ali Paşa, onsekizinci yüzyılda sadrazamlık yapmıştır. 1688 doğumludur ve sırasıyla silahşör, kapıcıbaşı, Türkmen ağası, Zile voyvodası ve Rumeli beylerbeyi ünvanıyla Adana, Halep, Anadolu valilikleri ve Tebriz seraskerliği görevinde bulunmuştur. 1731 yılında da sadrazam olmuştur. 1735 senesinde Midilli'ye gönderilen Paşa, döndüğünde tekrar sadrazam olmuş ve İran seferinin gecikmesinden sorumlu tutularak görevinden alınmıştır. 1757 senesinde ölmüştür. Hekimoğlu Ali Paşa, önemli bir devlet adamı olmasının yanı sıra halk tarafından sevilen sayılan bir kişi olmuştur. Pek çok eser yaptırmıştır. Bunlardan en bilineni Koca Mustafa Paşa'daki Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi'dir. Bu külliye mimari ve teknik açıdan yeni tarzların ve tekniğin denendiği bir yapıdır.

Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi, bugün Fındıklı'daki Meclis-i Mebusan Caddesi üzerinde, Kabataş Parkı'nın önünde bulunmaktadır. Önceden, Kabataş set üstünde bulunan çeşme şu an bulunduğu yere daha sonra taşınmıştır. Çeşmenin bir cephesi denize, bir cephesi de yola bakar. Eldeki belgelere göre

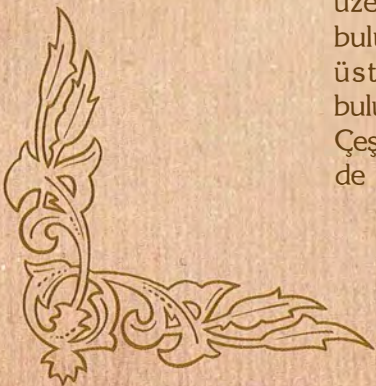
çeşmenin taşınma işi 1959 yılında gerçekleşmiştir. Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi, kare şeklinde bir meydan çeşmesidir. Bu kare yapı, aynı zamanda hazne görevi görmüştür. Yapının iki yanı da süslenmemiş ve yalnızca mermer bloklarla kaplanmıştır. Diğer iki cephede ise, ortasında muslukların bulunduğu ayna taşı, taşların önünde mermer teknesi ve teknenin yanlarında dinlenme taşları mevcuttur. Orta bölüme sivri kemerlerle birbirine bağlanan iki ayak oturtulmuştur. Kemerin üstünde kitabe panosu vardır. Kitabenin üstünde bir sıra mukamas ve palmetlerden oluşan bir bordürle saçağa kadar ulaşmaktadır. İki ayak arasında sivri kemerle sınırlanan niş içine ayna taşı yerleştirilmiştir. Üzeri çiçek ve dal motifleriyle bezeli sivri kemerlerin aynası da aynı desenlerle işlenmiştir. Ayna taşı iki parçalık mermer bloklarından oluşmuştur. Üzerinde palmetlerden oluşan bir bordür, bu bordürün iki yanında yıldız çiçeği desenli iki nakış mevcuttur. Aynanın sağ ve sol yanlarına saksıda çiçekler nakşedilmiştir.

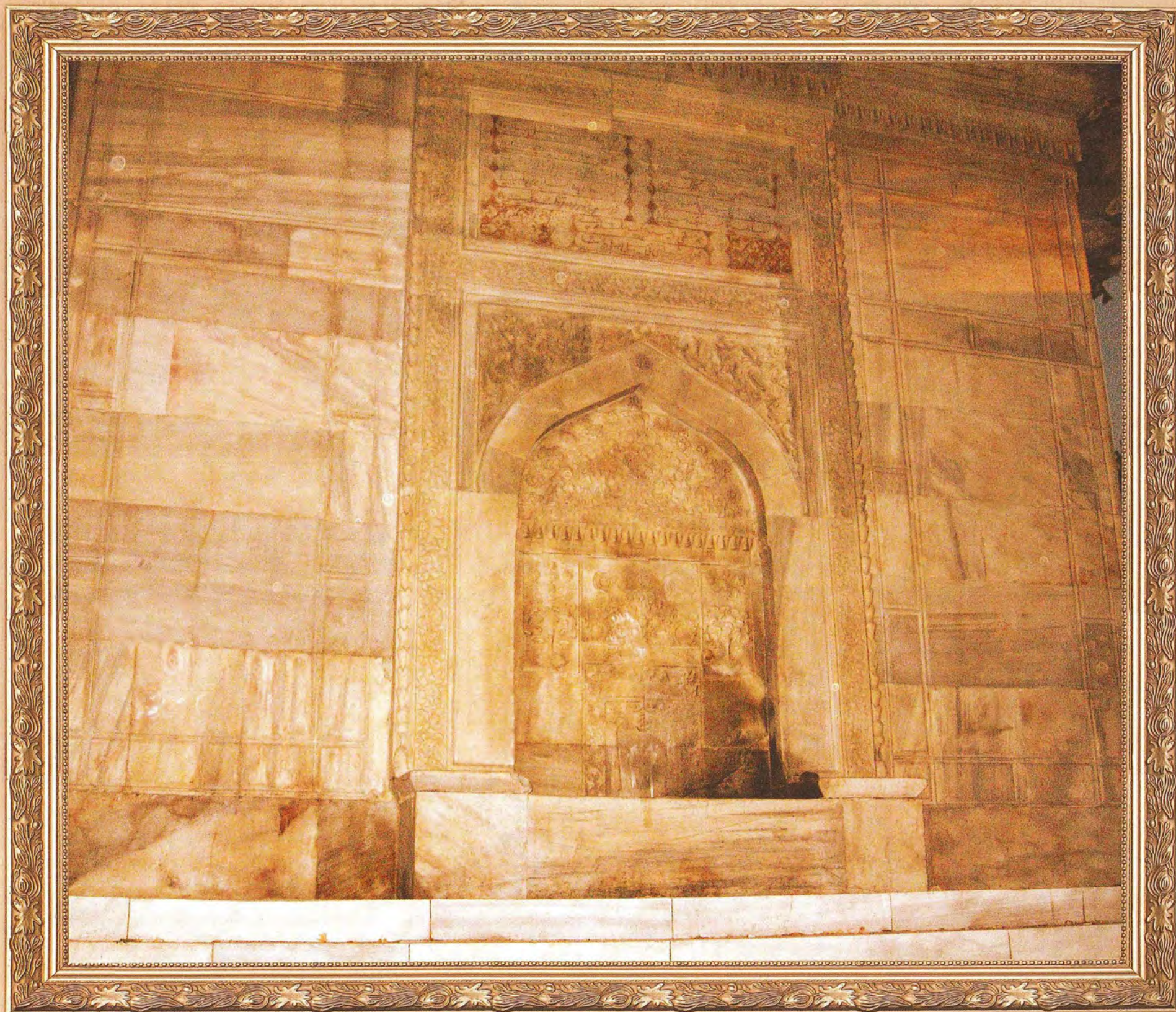
İbrahim Hilmi Tanışık'ın 'İstanbul Çeşmeleri' adlı kitabında Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi hakkında şunlar yazılıdır:

"Kabataş İskeleyi'nin karşısındaki merdivenli set üzerinde bulunmaktaydı. Seyit Vehbi'ye ait üç kıtalık kitabesinin yedinci mısra müstesna her mısra ebced hesabıyla fazla tutmaktadır. Seyit Vehbi'nin bu şaheseri çeşmenin değerini bir kat daha yükseltmiştir."

"İstanbul Çeşmeleri, Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi" adlı kitabında H. Örcün Barışta, şu değerlendirmeleri yapmıştır:

"III. Ahmet Dönemi ile I. Mahmud Dönemi arasındaki geçiş döneminin özelliklerini ve I. Mahmud döneminin yeniliklerini yansıtan Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi, Türk sanatının hem plastik, hem de fonetik sanat dallarında ulaştığı noktayı sergileyen seçkin bir örnektir. Bu çeşme gerek Lale Devri, gerekse sonrası ile ilgili bilgi veren değerli bir belge niteliğindedir. Burada hem Lale Devri'nin bazı özelliklerinin tekrar edildiği, hem de yeni yorumların birarada bulunduğu gözlenmektedir. Diğer bir ifadeyle bu yapı, geleneksel olarak nitelendirilebilecek bazı özelliklerle yeni biçim ve biçimlendirmelerin sentezinin verildiği bir eserdir."

1732

*Habbeza Sultan Mahmud Han kim
Mesned-i ârâ-i Şehrü'l-Hanikayn
Böyle bir âsâr kıldı ihtimam
Nail-i maksud ola fi'd-dareyn*

*Olicak ihya zi taksimü'l-uyun
İmtisalen didiler bu res'ül-ayn
Cud-i in yeşa ki icra eyledi
Oldu hakka işbu çeşme-i zer-ayn*

*Husn-i ile murabıtdır veli
Nam u şanıdır ki el Hac Hüseyin
Vardı suyunca bu hayrın daima
Bâğ-i ümmidi ola güllerle zeyn*

*Şad ola ruhu imameynin müdam
Kıldığınca abını icra bu ayn
Kerbela ehli tarihin okurlar
Teşnegane ma deyu ayn-i Hüseyin (1)
(1145)*

Kaptan
Hacı Hüseyyin Paşa
Çeşmesi

Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi / 1732

Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi, Kasımpaşa İlçesi, Sipahi Fırın Sokak, 95 numarada bulunan bir su deposunun yan sokağa bakan cephesine inşa edilmiştir. Çeşmenin dikdörtgen bir şekli vardır. Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi'nin yapım yılı tam olarak bilinmese de Reşat Ekrem Koç'un, İstanbul Ansiklopedisi'nde yapılaş tarihi 1732 olarak belirtilmiş ve Kasımpaşa Mevlevihane Sokağı'nda bulunduğu kaydedilmiştir. Aslında tam olarak yeri Sipahi Fırın Sokak ile Mevlevihane Sokağı'nın kesiştiği noktadadır.

Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi, beyaz mermerden oyma bloklardan ve kiremit rengi pişmiş topraktan yapılmıştır. Hazneyi kaplayan plakalar arasında asimetrik şekilde yerleştirilmiş ve silinmemiş taraklı mozaik görünümü veren, kırmızı harç ile yapılan başka tabakalar mevcuttur. Aynı asimetri, mermer tabakalar için de söz konusudur. Bu tabakalar sanki gelişigüzel bir şekilde yüzeye kaplanmış gibidir. Yine de genel itibarıyla zengin görünümlü süslemelere sahip olan gösterişli bir çeşmedir. Yapının ortası yuvarlak bir kemerle birbirine bağlanan iki dikdörtgen ayağa oturtulmuştur. Yarım bir daire biçimindeki nişin süslenmeden boş

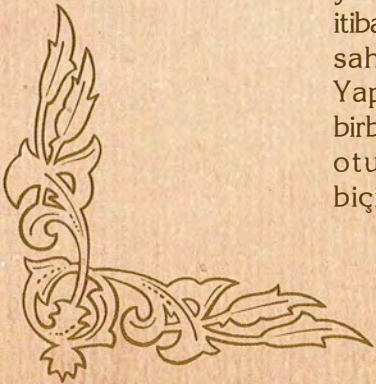
birakılmış, kemerin yan üçgen boşlukları görünmektedir. Kemerin çevresi, bir metreden aşağı doğru havuzludur. Bu havuzun üstünde ise kitabesi yer almaktadır. Kitabenin etrafı mukarnasla taçlandırılmıştır.

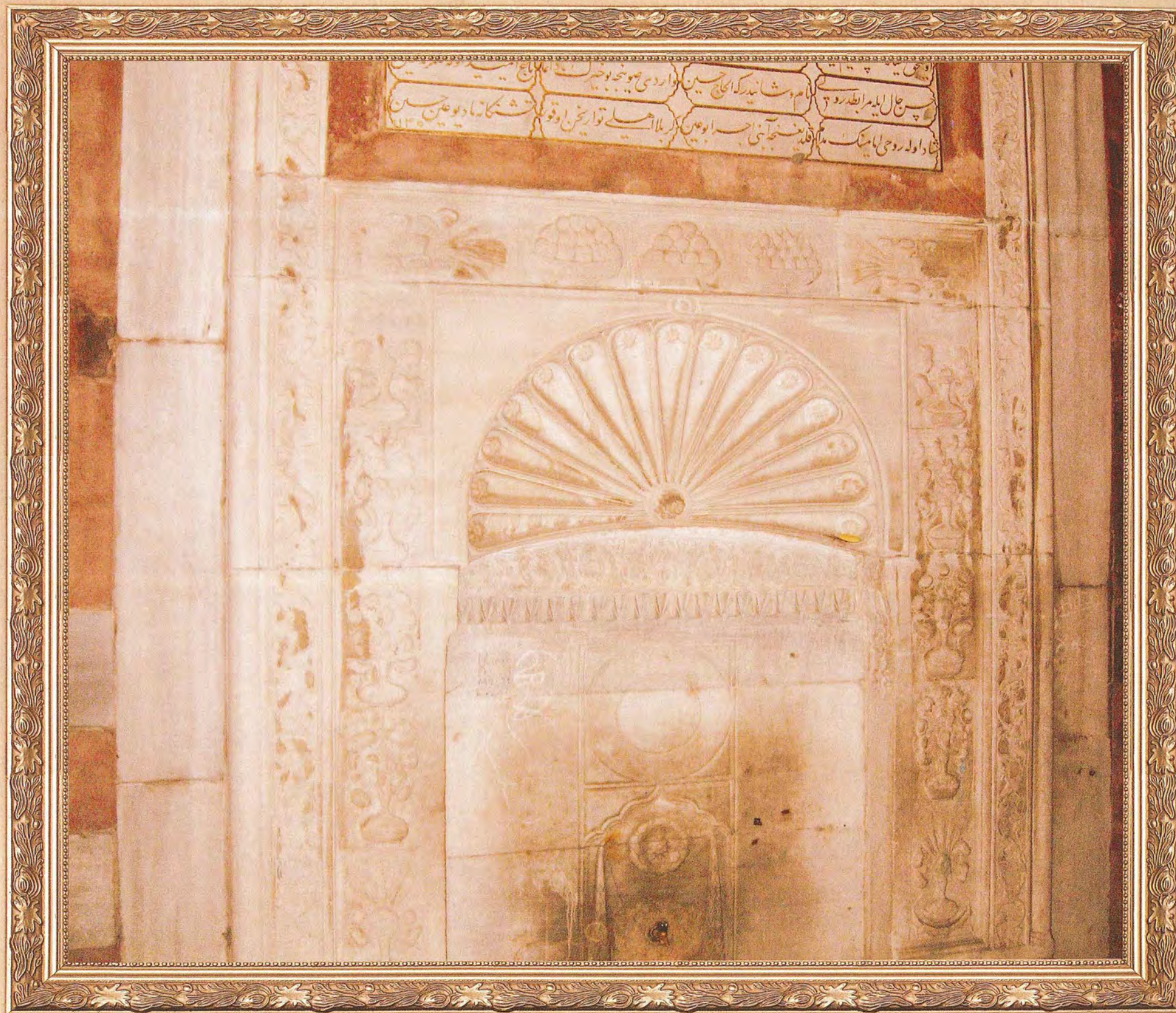
Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi, mermer işçiliğinin ve oymacılığının hünerleri ile bezelidir. Oymalarda plaka mermerlerin aksine müthiş bir simetri vardır. Ayna taşı bir sıra mukarnasla taçlandırılmıştır. İstiridye nişin başlangıcı ile mukarnas ortasında yer alan bölüm, Amova desenlerini andıran kıvrık asma dalı ve rumi lale desenlerinden müteşekkil hoş bir kompozisyona maliktir. Mukarnas karşılıklı olarak duran iki yayak boyunca devam eder. Bunun üstünde dar bir bordür, bordürün altında ise aşağı doğru sarkmış bir çiçek deseni bulunur. Ayna taşının ortasında da çiçeğe benzeyen ve derin kabartmalı simetrik bir motif yer almaktadır. Fakat duvar köşeleri hiç süslenmeden boş bırakılmıştır. Ayna taşının üzerinde yer alan yarım daire şeklindeki kabartma motifi üzerinde meyve tabakları içinde meyveler ve bunları çevreleyen çiçek motifleri mevcuttur. Kilit taşı dediğimiz bölümün üzerinde yer alan meyve tabağında değişik sayıda narlar vardır.

Taclar ise farklı yönleri bakar. Alt sırada yukarı doğru, orta sırada aşağı doğru ve en yukarıda biri aşağı biri yukarı doğru bakar. Yüzeyde en dikkat çekici şekiller erik kabartmalarıdır.

Bu kabartmaların arasına yapraklar serpiştirilmiştir. Aynı şekilde sapları yukarı doğru bakan incir yaprakları da yüzeyde göze çarpmaktadır. Üçgen biçiminde üst üste ve sırayla oturan 15 incir stilize edilmiştir. Meyve ve çiçek kabartmalarıyla örülmüş yatay bordürün üzerinde dört sahifelik enli bir kitabe bulunmaktadır. Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi, tam olarak bilinmeyen çeşitli tarihlerde bakım ve onarım görmüştür. Bunları, yayımlanan kitabelerinden ve çeşitli dönemlerde çekilen resimlerden anlıyoruz. Kesin bilinen en son restorasyonu İSKİ tarafından 1985-86 yıllarında yapılmış olanıdır.

Tarihi boyunca yapılan onarımlardan sonra orijinalinin ne derece yitirildiği hakkında fazla bir bilgimiz yok. Ancak bugün itibarıyla yapının pek çok parçasının eski olduğunu göz önünde bulundurursak orijinalinin fazla bozulmadığını söyleyebiliriz.

1732

"Pak mualla çeşmesar-ı bi-adil oldu hele"
"Tarihini üstad hakka kim dil-ara eyledü"

Tophane Çeşmesi

Tophane Çeşmesi / 1732

Tophane Çeşmesi, Tophane Semsî'nde, Kılıç Ali Paşa Camii'nin kuzey tarafında Tophane Meydanı'nda bulunmaktadır. Bu çeşme I. Mahmud tarafından Taksim Suyu Tesisleri'nin bitiminden hemen sonra yaptırılmıştır. Mimarisi gösterişsiz ve sadedir.

Yalak ve muslukları daha önceden yitip gitmiş, sonraları yapılan restorasyonlarda aslına sadık olmayan zevksiz yalak ve musluklar yerleştirilmiştir. Yapının dört cephesi de mermer kaplı olup mimari bakımdan birbirinin aynısıdır. Ortada sivri mümas kemerli, pirinç musluklu birer çeşme ve yalak, çeşmenin her iki yanında birer saksı içinde dikilmiş meyve ve yemiş ağaçları kabartma desenleri mevcuttur. Çeşmenin mimarisi ile ilgili olarak Affan Egemen'in 'İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri' adlı kitabında şu bilgilere yer verilmiştir:

"Tophane Çeşmesi, plan itibariyle III. Ahmed Devri'nde, 1728/29 senesinde

Üsküdar'ın iskele meydanına yaptırılmış olan büyük çeşmeye benzer. Her iki çeşmede alt kısmının köşeleri pahlı ve üst kısmının köşeleri pahsız olan kare kesitli birer meydan çeşmesidir."

Yine aynı eserde şu bilgilere yer verilmektedir:

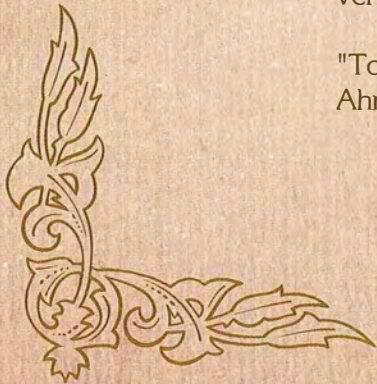
"Her dört cephenin mermer üzerine oyma tezyinatı hakkında yukarıda sunulan kısa bilgiler, Tophane'deki abidevi meydan çeşmesinin mermertaşlık san'atı bakımından Üsküdar İskele Meydan Çeşmesi'nden üstün olduğunu göstermektedir. Gerçekten Üsküdar Çeşmesi, Türk rokocosunun öncülerinden olup, Tophane Çeşmesi ondan ondört sene sonra yapılmış olması dolayısıyla bu vadide daha ileri bir adımı teşkil eder."

Çeşmenin kitabelerine gelince: Yapının gövdesinin üst tarafını çepeçevre dolaşan ve her bir tarafa beşer mısralık ikişer satır halinde celli sülüs ile yazılmış

kırk mısralık uzun bir tarih kasidesi vardır. Bu kasidenin şu ana kadar hiçbir yerde tam ve doğru olarak yayımlanmadığı söylenir. Kasidenin nazımı Nafihi'dir. Mehmet Raif Efendi, kasideyi bazı yanlışlarla tercüme etmiş ve tarihini hicri 1135 olarak göstermiştir. Daha sonra yapılan araştırmalar ve usta tercümelerle kasidenin ebced hesabına göre 1145 tarihini gösterdiği, yani bunun da miladi olarak 1732 senesine tekabül ettiği resmîyet kazanmıştır.

Tophane Çeşmesi'nde mevcut bulunan ikinci kitabesi, köşe pahları üzerine dörder mısralık kıt'a halinde hurde talik ile yazılmış ve şair Rahmi'ye ait olan onaltı mısradan oluşmaktadır.

Üçüncü kitabe, her cephede ikişer tane bulunan hücrelerin üzerine birer beyit halinde tertib edilmiş ve ikinci kitabeden daha küçük bir talik ile yazılmış onaltı mısralık bir tarih kasidesidir. Kasidenin nazımı Hanif İbrahim Efendi'dir.

Vakıf Duası

*Her kimse ki;
vakıflarımın bekâsına özen
ve gelirlerinin artırılmasına
itina gösterirse;
bağışlayıcı olan
Allahû Teâla'nın huzurunda
ameli güzel ve makbul olup,
mükâfatı sayılamayacak
kadar çok olsun,
dünya üzüntülerinden
korunsun
ve muhafaza edilsin.*

*(Kanuni Sultan Süleyman
Vakfiyesinden)
950 H / 1543 M*

Vakıf Bedduası

*Her Kim ki;
Allah'tan korkmayıp,
vakıflarıma zarar vermeye
niyet eder veya
değiştirirse;
dünyada
zalimler grubundan
sayılsın,
ahirette elleri boş,
Allah'ın rahmetinden
mahrum
ve sonsuz azablarla
azab olunsun!*

*(Kanuni Sultan Süleyman
Vakfiyesinden)*

1732

Kuzey Yönündeki Kitabesi

Hazret-i Valide Sultan Yani
Mâdır Hazret-i Sultan Mahmûd
Matla-ı Şems-i hilâfet ki anın
Ferru ve sâye Hallâk-ı Ve dūd
Amel-i Salihadır sa'yını Müdâm
Kâdır Kesb-i rızâyı Ma'bûd
Havz-ı himmet kereminde memlû'
Feyzi ri'fet eserinden meşhûd
İşte ez-cümle bu âsârına bak
Lâzım ise eğer ityanı şühûd
Nice kez yandı yıkıldı Galata
Gösterub tab-ı 'atşı ateş ve dūd
Kimse su serpmeydi illâ keremi
Komadı teşne leb-ı tab-ı elûd
Hacı a'mâ denilen semte edüp
Çeşme açmağla ilâc-ı behbûd
Oldu bir hayra muvaffak ki olur
Ecri cennetteki havzı mevrûd
Hem anın hem sene devrânın ola
Ömrü Hızır ile zamânî mehmûd
Oldu târihe sezâ ey Vehbî
Çeşme-i Valide-i Han Mahmûd

Güney Yönündeki Kitabesi

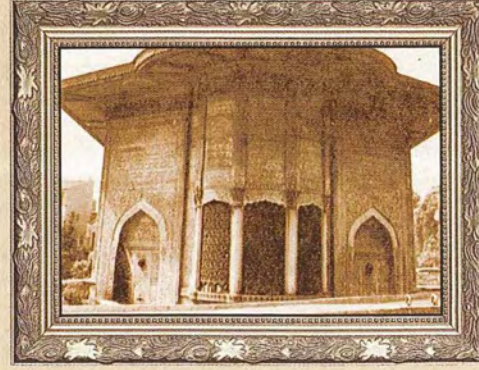
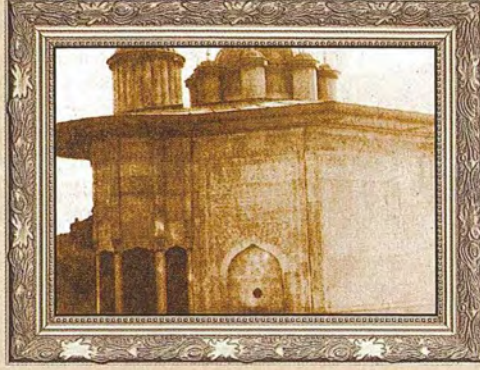
Menba'i âbı Zulâl-i Merhamet
Lücce-i per-cûşu ihsân-ü sehâ
Devha-i per-berk ve bârı saltanat
Şems-ü ismet mâder-i Zill-i hudâ
Vâlide Sultan ki etmiş âleme
Destü Cûden mukassem âbı 'ata
Zikr-ü fikri bâkiyat-ı Salihât
Kârı hayrat-i hasandır daima
Fi sebilillah nice âsar ebûb
Eyledi kesb-i rızâ-yıkibriyâ
İşte ez cümle budulcu çeşme kim
Teşne-i lebdi Hızır ve İskender ona
Câri hafızlar gibi her lûlesi
Süre-i "Kevser" okur subhu mâ'
Mâ-ı hasal bu âb-ı cânıbı huşâ ile
Oldu şâdan ruhu pâk Mustafa
Onu da cennette sir-ab eyleye
Saki-i Kevser Âlî Murtazâ
Dediler hayatın vasfını
Gûş edub söylersen 'amâ-ı hübya
Bâri bir mümtaz tarih eyleyüb
Vâlide Sultanın iç hayrına mâ'

Orta Kısım Kitabesi

Valide Sultan âli-şân himet-ı meşrebin
Ayn-ı cûdundan gel ey lûbtesine şir-û şeker iç
Devr-i İskender'de olsa Hızır derdi gösterib
İşte ma'ı aynu'l-hayatı buldum ey İskender iç
Tıfl-u müdrîk lulesine vermezdi mehdi dayeye
Deseler ister su iç isterse Şir-i mâder iç
Suvesû' gûyâ lisân-i kule ile çeşmeler
Çağlayıp şerbet fûûşan gibi derler 'anber iç
Sahibu'l hayrın duasını sû gibi ezberle de
İşte su işte sebil ister vüzu al ister iç
Vehbiyâ tarihin irşâb et atası ümmete
Gel Sebil Valide Sultan'dan ab-ı Kevser iç

Saliha Sultan Sebil Ve eşmesi

Saliha Sultan Sebil Ve Çeşmesi / 1732

Saliha Sultan Sebili ve Çeşmesi, uzun bir uykudan uyanmış gibi, orijinaline sadık kalınarak, restore edilmiş en güzel yapılarımızdan biridir.

Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin "Tarihi Eserleri Koruma Projeleri" çerçevesinde sürdürdüğü "Saliha Sultan Sebil ve Çeşmesi"nin restorasyonu Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün teşvikiyle Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin sponsorluğunda uzun bir süreç sonrası restorasyonu biten çeşmenin hizmete açılışı 15 Şubat 2006'da gerçekleşti. İstanbul'un en turistik bölgelerinden biri olan Beyoğlu, Ünkapanı Köprüsü ayağında, Sokullu Mehmet Paşa Camii arkasında yer alan Saliha Sultan Sebili ve Çeşmesi restorasyonuna Eylül 2005 tarihinde başlandı. Beş ay süren bir çalışma sonucunda özellikle çeşmenin altın varaklı çatısı ve kubbeleri aslına

uygun olarak yenilendi.

Osmanlı İstanbulu'nun kimliğine tanıklık eden önemli kentsel yapılar arasında yer alan Saliha Sultan Sebil ve Çeşmesi, 20. yüzyılın ortalarına kadar kentin gündelik yaşamının ayrılmaz bir parçası olan sebil ve çeşmelerden biri olarak bilinmektedir.. Üzeri devrin ünlü sanatçıların yazı ve süslemelerini barındıran Saliha Sultan Sebili ve Çeşmesi'nin aslına uygun restorasyonu ile hem sanat ve tarih tutkunlarının yüzü gülecek, hem de çeşme asırlar sonra çevre halkına hizmet vermeye başlayarak tarihi tekrar yaşatacaktır.

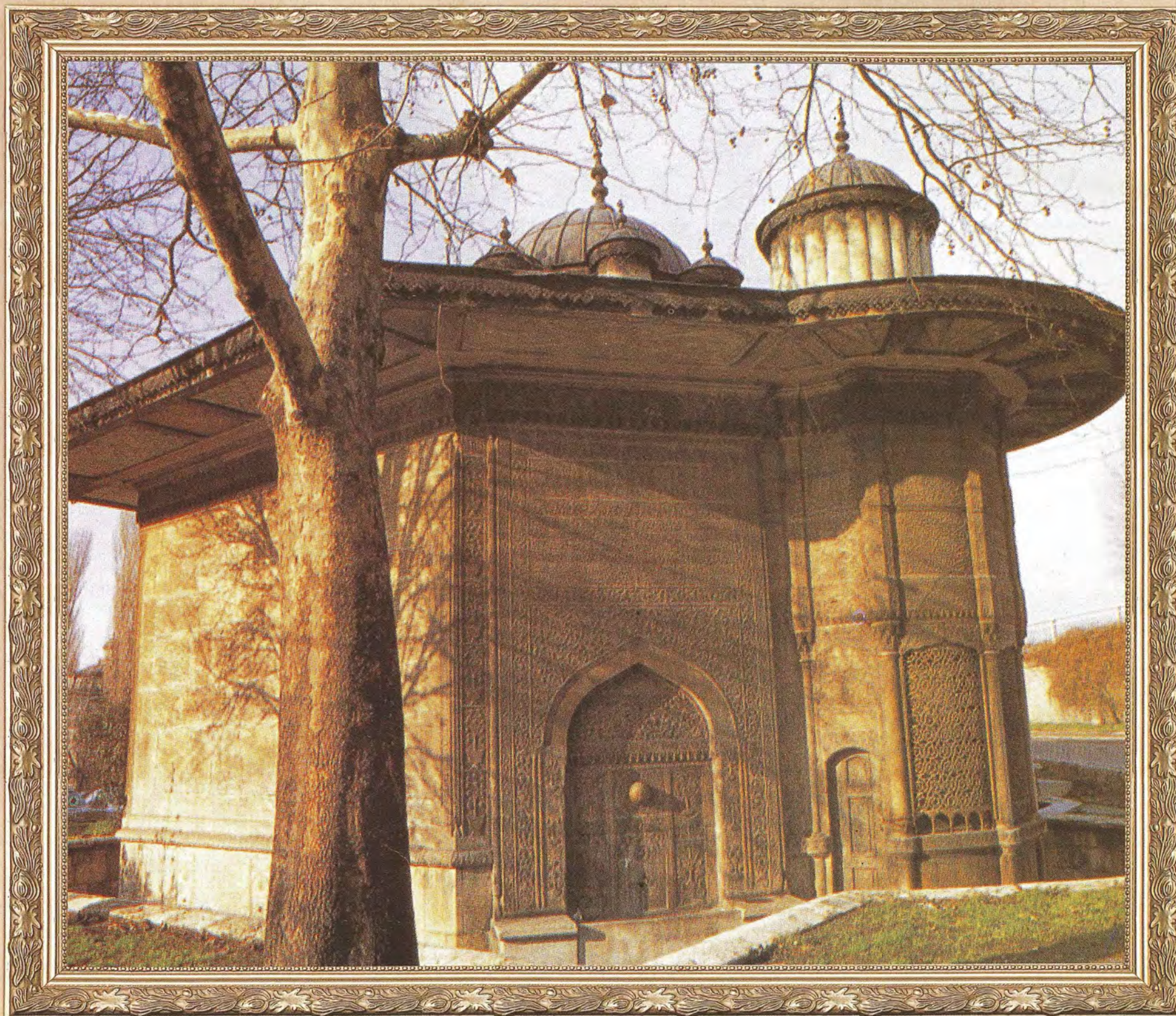
Osmanlı Dönemi'ndeki İstanbul'un kimliğine tanıklık eden önemli kentsel yapılar arasında yer alan çeşme ve sebil, uzun yıllar bakımsızlığa terk edilmiş, bu süreç içinde de süslemeleri çalınmıştı.

İlk onarımı 1950 yılında yapılan Saliha Sultan Sebili ve Çeşmesi 1970'li yıllardan itibaren kaderine terk edilmişti.

Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. sponsorluğunda başlayan restorasyonla, çeşmenin üst örtüsü orijinal şeklinde ahşap kubbe olarak yeniden yapıldı. Ana kubbe etrafındaki bozulmuş süs kubbelerinden üç adedi onarıldı. Yaklaşık 200 bin YTL'ye mal olan restorasyonda, çeşmenin kubbe ve kitabeleri, Almanya'dan getirilen altın varakla bezendi.

Çeşme cephesindeki yoğun kirlenmeler ise İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü'nün önerileri doğrultusunda temizlendi. Eksik olan musluk, ayna ve oturak taşları yerine konuldu. (İSKİ)

Çeşmenin çalınan pencere parmaklıkları da aslına uygun olarak yerine takıldı. Azapkapı'da Ünkapanı Köprüsü'nün ayağı yanındaki Sokullu Mehmet Paşa Camii'nin arkasında yer alan sebil ve çeşme, Lale Devri'nin son yıllarında o dönemde meydanları süslemek ve halkın ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla yapılmıştı. Döneminin görkemli bir eseri olan çeşme ve sebilin üstü, devrin ünlü sanatçılarının eserleriyle süslenmişti.

Mekan olarak, Azapkapı Semti'nde, Karaköy Tersane Caddesi'nden Atatürk Köprüsü'ne meyleden kavşak üzerinde, Sokullu Mehmet Paşa Camii'nin bitişiğinde bulunur. Karşısında Yeşildirek Hamamı, Yolcu Hamam Sokağı bulunmaktadır. Çeşmenin banisi, yapıya ismini veren, I. Mahmud Han'ın validesi, II. Mustafa'nın eşi Saliha Sultan'dır. Saliha Sultan, İstanbul'da pek çok çeşme yaptırmıştır. Ancak mimari olarak, Azapkapı Saliha Sultan Sebil ve Çeşmesi hepsinden daha fazla öne çıkmakta ve önem arz etmektedir. Yapı

hakkındaki ilginç rivayet şöyledir:

IV. Mehmed'in eşi ve II. Mustafa'nın validesi olan Valide Sultan bir gün, bugünkü Azapkapı çevresini ve sokaklarını arabası ile gezerken, bir çeşme başında elinde kulpu kırılmış bir testi ile oturmuş, ağlayan bir kızcağız görüyor.

Çocuğun kulpu kırılmış olan testi için ağladığını düşünen Valide Sultan, onu yanına çağırıp kırılmış olan testi için para vermek istiyor. Ancak küçük kız parayı reddederek şöyle söylüyor: "Ben kırılan testi için ağlamıyorum. Bana bir iş verdiler ve verdikleri bu işi beceremedim. Onun için ağlıyorum." Bu kızcağızın sarf ettiği sözler Valide Sultan'ın çok hoşuna gidiyor ve çocuğun ailesine haber salınıp saraya aldırılıyor. Bu kız Saliha Sultan'ın ta kendisidir. Saliha, sarayın zenginliği ve gösterişi içinde nadir bir çiçek gibi büyütülür. Daha sonra II. Mustafa'nın eşi, hasekisi Saliha Sultan olur ve bir müddet sonra da hamile kalır.

Hamilelik sırasında bir gün hastalanmışken, saraya alınmasına vesile olan olayı ve o çeşmeyi anımsar. O anda oraya muhteşem bir çeşme yaptırmayı aklına koyar. Hatta hasta olduğu ve günlerini odasından hiç çıkmadan geçirdiği anlarda kafasında çeşmenin tüm planlarını yapar. Hamile olduğu için iyiden iyi süt ile dolup kabaran göğüsleri ona ilham verir, bu yüzden iki yanında mermer beyaz çeşmeler ve ortada sebili olan bir yapıya karar verir. Bu olaydan çok sonra Saliha Sultan'ın oğlu I. Mahmud, 1143 senesinde tahta çıkınca, evvelden beri anasının yapılmasını istediği bu çeşmeyi yaptırmaya karar verir. Bunun için ise, yapının bugünkü bulunduğu alanı seçer.

Saliha Sultan, Sultan II. Mustafa'nın zevcesi, I. Mahmud'un validesidir. Sultan II. Mustafa'nın tahttan indirilmesiyle beraber, Eski Saray'a gönderilmiş, 1739 yılında patlak veren Patrona Halil İsyanı'ndan sonra Topkapı Sarayı'na getirilmiş ve oğlunun iktidarı sırasında dokuz yıl burada yaşamıştır.

Saliha Sultan, yarım yüzyıla yakın bir süre Osmanlı saray çevresinde yaşamıştır.

Yaşadığı dönem içinde hayır için pek çok bina inşa ettirmiştir. Haliç kıyılarına bir mektep yaptırmış, eski Arap Cami'ni tamir ettirmiş ve genişletmiş, bu en sevdiği semte, çeşmeleri, medreseleri ve camisiyle birlikte büyük bir külliye inşa ettirmiştir. 1739 yılında vefat eden Saliha Sultan, kimi kaynaklara göre Yeni Camii Türbesine, kimi kaynaklara göre ise Yeni Camii'nin arkasındaki Turhan Sultan Türbesi'ne defnedilmiştir. Ancak Yeni Camii arkasındaki türbe, Havatin ve Cedid Havatin olarak isimlendirilen iç içe iki türbeden oluşmaktadır. Saliha Sultan kesin olarak, Cedit Havatin Türbesi'nde yatmaktadır.

"İstanbul'da yazılı kaynaklara göre bazı imar faaliyetlerinde bulunan Saliha Sultan'ın çeşmeler dışında, Alaca Mescidi'ni yeniden yaptırdığı, Sokullu Mehmet Paşa'nın Sinan'a inşa ettirdiği camii, medresenin yanında ev, Çifte

Hamam'ın karşısındaki çeşmelerin yanına bir sıbyan mektebi yaptırdığı, ancak bu mektebin, İstanbul'un sahne olduğu son imarda kaldırılmasından söz edilmektedir. (H. Örcün Barışta 'İstanbul Çeşmeleri - Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi' Sayfa 5)

Ancak en sağlam ve kesin kaynaklara göre bizzat kendisinin yaptırdığı çeşmeler şunlardır:

Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi, Hafız Ahmet Paşa Çeşmesi, Silivrikapı Saliha Sultan Çeşmesi ve Defterdar'daki Saliha Sultan Çeşmesi. Bu çeşmelerin kitabelerinde Saliha Sultan'ın, bani olarak adı geçmektedir.

Saliha Sultan Sebili ve Çeşmesi, beş köşeli bir plana dayanarak müteşekkil hale gelmiştir. Tersane Caddesi tarafına bakan yüzünde iki adet çeşmesi mevcuttur. İki cephenin birleştiği köşesine ise, yarım daire biçiminde, dışarı doğru çıkıntılı vaziyette sebil oturtulmuştur. Diğer cephelerde ise

mermer kaplı duvarlar bulunur. Aynı zamanda sebil ve çeşmelerin bulunduğu cephe de aynı mermer ile kaplıdır. Bu cephelerde doğu ve batı üsluplarında işçilikler bulunur. Sebil ve çeşmelerin bulunduğu cephelerde, adeta hiçbir boş alan yok gibidir. Silme, desenlerle, kabartmalarla doludur. Bu yapı günümüze kadar intikal etmiş çeşme ve sebillerin en gösterişlileri ve en ilgi çekicileri arasındadır.

Yapı, önde ve tam ortada yarım yuvarlak bir sebil, iki yanında birer çeşme ve içte ise silindirik gövdeli bir su haznesinden meydana gelmiştir. Tamamen mermerdendir.

Mukarnaslı altı sütunla beş cephesi bulunan sebilhanenin bu bölümlerinden dördü pencere, sol baştaki ise kapıdır. Pencereilerin tunç şebekelerinin desenleri rumî tarzıdır. Sebil üç pencereli olup bu pencereler mermer sütunlarla birleştirilmiş ve hepsi de olağanüstü işçiliğe sahip şebekelerle kaplanmıştır.

Çeşmelerin ve sebilin önden geniş saçaklı kurşun kaplı bir çatısı mevcuttur. Saçaklar işlemelidir, çatı üzerinde kubbeleri bulunur. Yapının merkezindeki kubbe büyük kasnaklıdır. Etrafında sekiz kubbe bulunur. Ayrıca sebilin üstünde ayna tarzda orta boy bir kubbe daha vardır. Yapının son restorasyonundan 50- 60 yıl önce de Vakıflar İdaresi'nce onarımına karar verilmiş ve bu amaçla etrafı tahta perdelerle kapatılmıştır. Ne var ki, bürokrasiye takılan onarım işi gecikince yapı bundan büyük zararlar görmüştür. Bir çok parçası yapı bu haldeyken çalınmış, yağmalanmış, kubbelerin bir bölümünde ise çökme yaşanmıştır.

Yekpare bir yapıda, çeşme ve sebil bir bütün olarak tasarlanmıştır. "Bir bütün olarak çeşme-sebil biçiminde tasarlanmış yapıda dikdörtgenin bir uzun ve iki kısa kenarı, arka ve yan cepheleri; kısa kenarlarından yaklaşık 45 dereceyle ortadaki yarım daireye yönelen ikiz kenarlı üçgen ile ana aks

üzerine oturtulmuş yarım daireden meydana gelen yüzey ise ön cepheden oluşmaktadır. Günümüzde iki yol kavşağında yer alan çeşmenin ön cephesi, yapının önündeki geçişlerden tam algılanmamakta, ana aks yeni inşa edilmiş yollara göre kayık kalmakta ve ancak yapının karşısındaki Yolcu Hamamı Sokak'tan görülebilmektedir.

Yapının ön cephesinde karşılıklı diagonal oturtulmuş birer çeşme ve ortada bir sebil bulunmaktadır. Muslukların bulunduğu iki çeşmenin ortasında güney yönündeki Perşembe Pazarı (sağ) tarafından 21 cm, kuzey yönündeki Atatürk Köprüsü yanından 22 cm yapıdan taşan; sağdan 73,5 cm, soldan 74 cm uzunluğunda, sivri bir kemerle birbirine bağlanan iki ayak oturtulmuştur. Bu ayaklar ortadaki sebile sağ tarafta 30 cm, sol tarafta da 29 cm uzunluğunda ünitelerle bağlanmaktadır. Yan cephede ise (sağda) 36 cm, solda 36,5 cm uzunluğunda bir geçişle ulaşmaktadır. Her iki çeşmenin önünde

1,67 metre uzunluğunda, 60 cm genişliğinde, 52 cm derinliğinde birer tekne(yalak) vardır. Teknelerin iki yanında çeşitli tamirler sonucunda farklı boyutlarda dinlenme taşları oturtulmuştur. Bunlardan, güney yönünde Perşembe Pazarı tarafındaki 53,5 cm x 74 cm x 73,5 cm, Atatürk Köprüsü tarafındaki ise 58 cm x 74,5 cm'dir. Dinlenme taşları arasında 10 cm kalınlığında mermer bir blokla bağlantı sağlanmış ve böylece cepheden taşan tekneler oluşturulmuştur" (H: Örcün Barışta 'İstanbul Çeşmeleri' sf30)

Perşembe Pazarı yönündeki cephesinde küçük boyutlarda olmak üzere üç adet, Atatürk Köprüsü'ne bakan cephede iki adet ve arka cephede de üç adet olmak üzere yapıda toplam yedi adet ayna taşı mevcuttur. Bu ayna taşlarının önündeki tekneler tek tek tasarlanmamıştır. Çeşmenin son restorasyonundan önceki durumu: Bina süslenmiş panolarla ve cilalanmış mermer bloklarla kaplanmıştır.

طایر یغنی | ملا حضرت سلطان محمود | مطلع شمس خلافت کمرانک | فرعید زینا
جی ملایم | کارید ترکیب رضای معبود | حوض همت کرمیند فیهلوق | فیض رافت
ریند بوق | لافراست کرات از شهود | بنچید کزایدی یاقلدی غلطه | کوسید ریتار
یا لکرمی | قومادی تشنید تابالود | حاجی اعمی بیند بنهتید ایدون | چند اچغا
کما اولور | آخری چندله کی جو ضرورون | ممرانک هم شید دورانک اولور | غیر خضر
اولدی نایخه شیرای و هبی | چشید و الله خان محب بود

Ön cephesinde 10 santim civarındaki kalınlıkta beyaz mermerin üzerindeki kalem işleri taşlanarak yok edilmiştir. Çatısı çökmüş, pencerelerinin bazıları ve muslukları yağmalanmıştır. Yapı, dışa doğru uzanan geniş saçaklı bir çatıyla örtülüdür ve sondan bir önceki onarım sonrasında, Bartlett'in çeşmeyi gösteren eski bir gravürüne sadık kalınarak çatısı tekrar yapılmıştır.

Kayserili Mehmed Ağa'nın mimarbaşılığı zamanında yapılar, çeşme ve sebilin kitabeleri, Seyyid Vehbi'ye aittir. Kitabelerin hattatı ise Eğrikapılı Mehmet Rasih Efendi'dir.

Saliha Sultan Çeşmesi'nin süslemelerine gelince; bir ucu yuvarlatılmış bir meydan çeşmesi olan yapının tershane tarafına bakan ön cephesi süslemeli mermer bloklarla kaplanmıştır. Bu yüzden çok dikkat çekici usta bir taş işçiliği göze çarpar. Ön cephede iki çeşme düzenlemesi bulunan, yarım yuvarlak şeklinde öne taşan bir sebilden ibarettir. İki yönde de sütüncelerle son bulan bu yüz, dikey silmelerle yukarıya doğru yükselen birer dikdörtgen kuşakla

çevrilidir. Benzer bu kuşaklar iki çeşmeyi sebile bağlar.

Dikey şekilde dikdörtgen formunda bulunan unsurlar değerlendirilerek çeşmeler bu bölümlerde konumlandırılmıştır. Burada dikey ve yatay silmelerle oluşturulmuş dikdörtgen alanların içine sivri kemerlerle birbirine bağlanan iki ayak arasına ayna taşı ve kemerin üçgen boşlukları üzerindeki geniş alınlığa ise dikey ve yatay silmelerden meydana gelen iki yatay dikdörtgen pano ve bunları yatay ve dikey ekseninde kuşatan bordürler oturtulmuştur.

Sebil olarak değerlendirilen yarım yuvarlak biçimdeki bölüm, pencere boşluklarına kadar ovalleştirilmiş mermerlerle kaplanmış kaide üzerinde yükselmektedir. Burada dört pencere ve kapı açıklığının üzerindeki dilimli kemerleri taşıyan geniş bir alınlık bulunmaktadır. Alınlık, yatay ve dikey silmelerle oluşturulmuş, farklı genişlikteki dikdörtgen kuşaklarla ayrılmıştır.

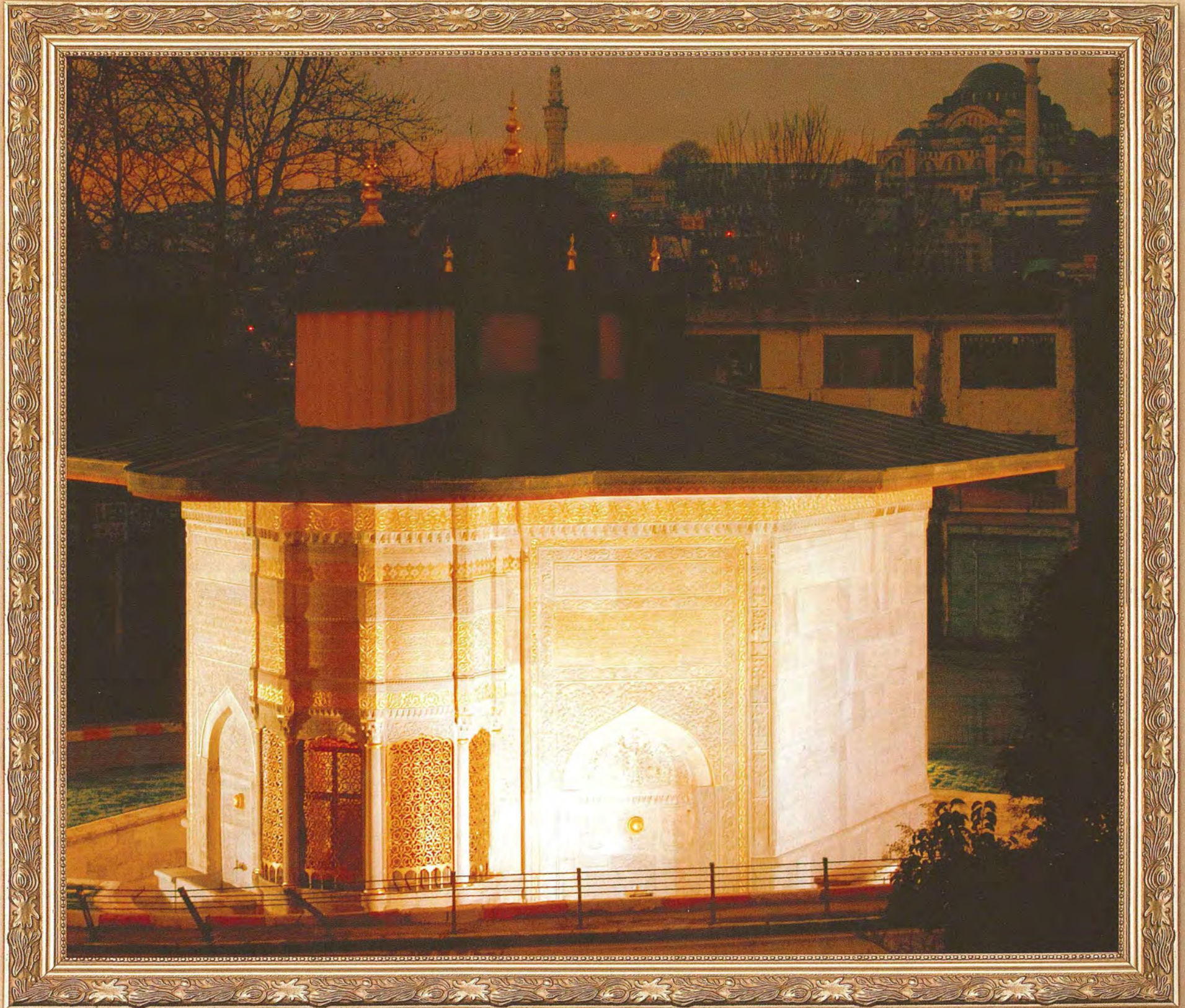
Dikey ekseninde üç üniteye ayrılmış

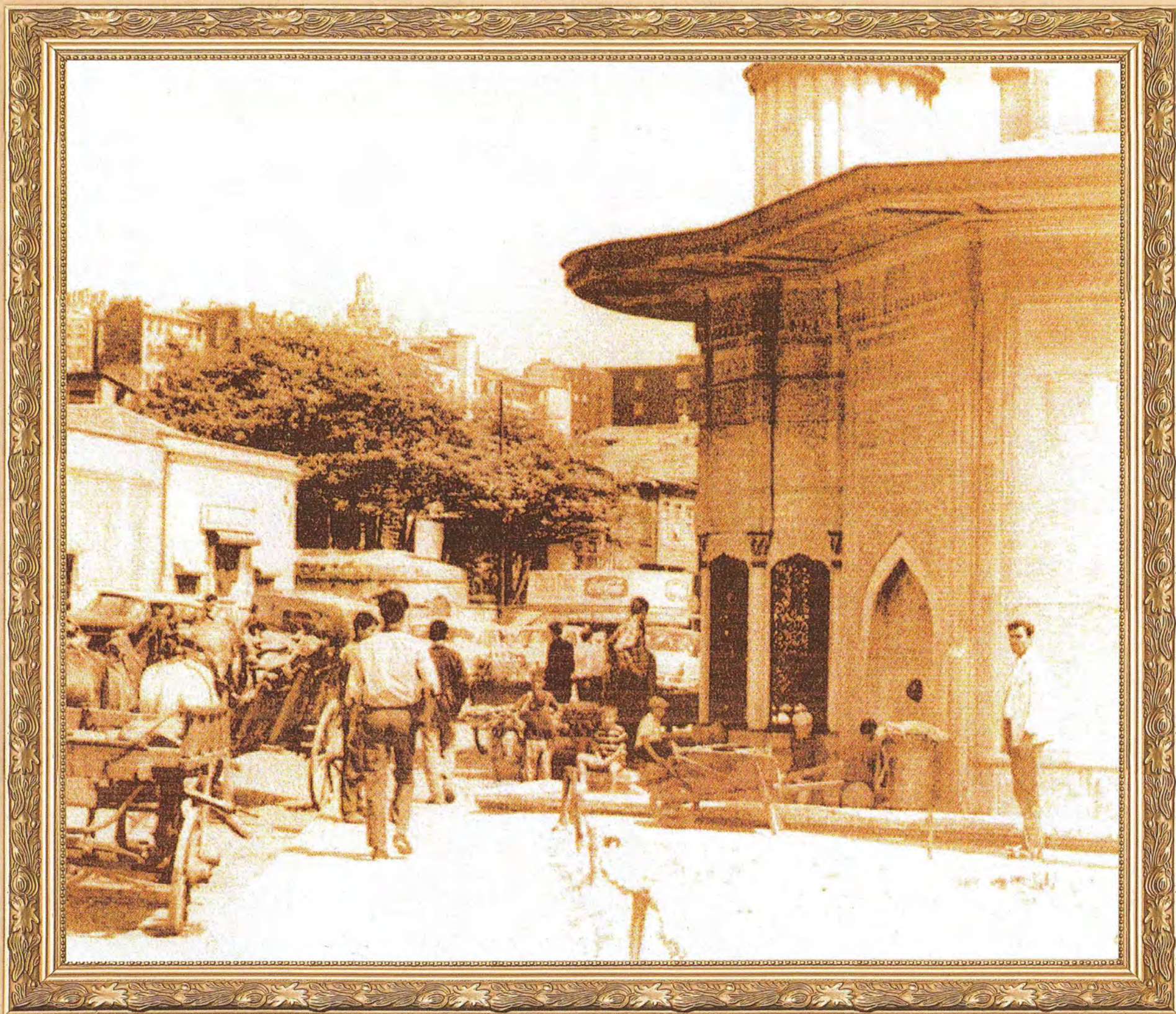
bulunan ön cephenin, yatay eksenindeki gelişmesi de göz önünde bulundurulmuştur. Yatay ekseninde alt düzeyde yerleştirilen çeşme aynası, sebil penceresi vs. gibi işlev veren elemanlara ayrılan mekan oranıyla üstte onları taşıyan alınlıkların oranındaki dengeye önem verilerek bu cephe yekpare olarak tasarlanmıştır. Diğer cephelere kıyasla daha fazla ihtimam verilen ön cephe, mukarnas sırası üzerine yerleştirilmiş bir bordürle geniş saçağa bağlıdır.

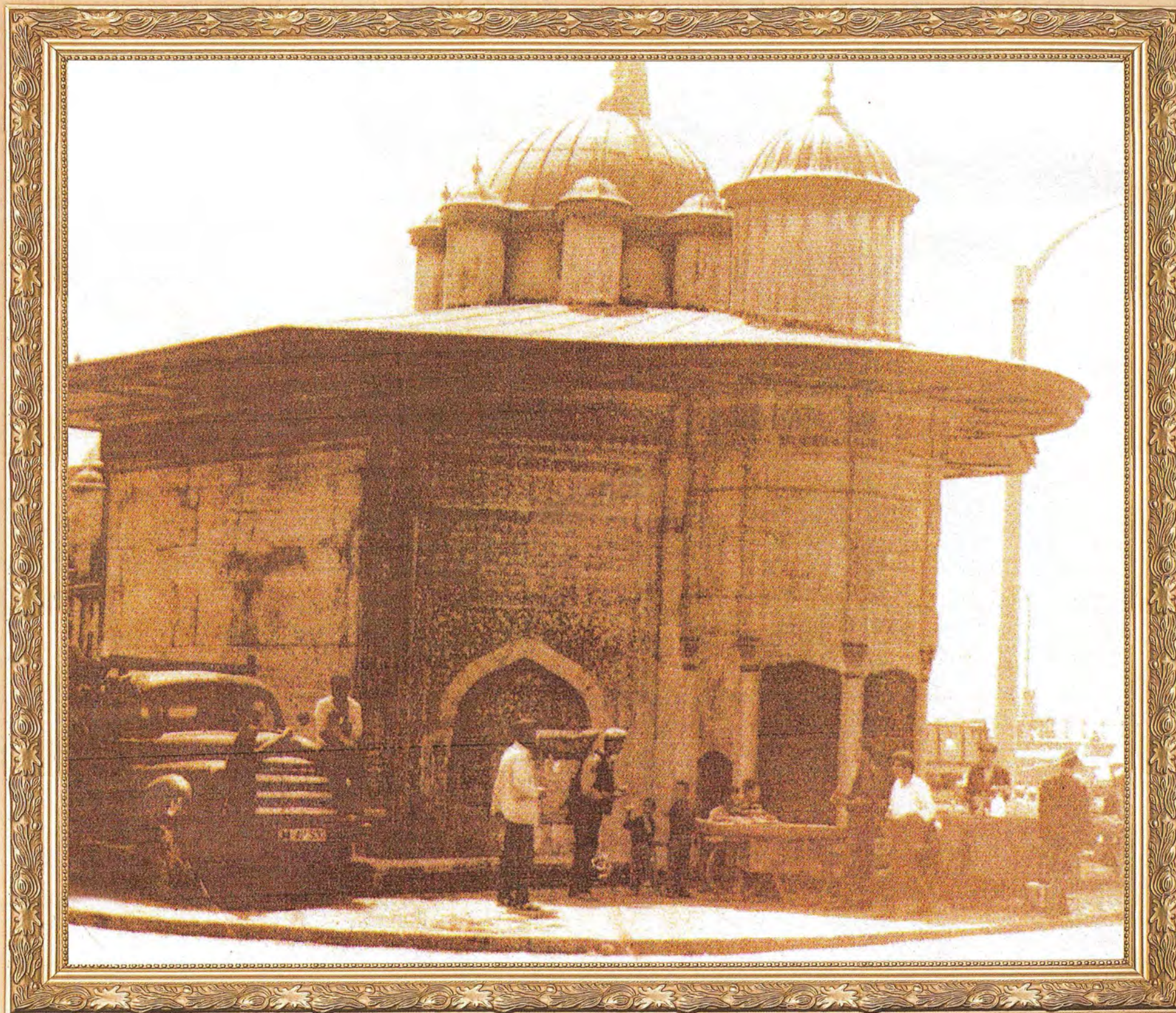
Dört adet bordür ve sütüncelerle dikdörtgen plakalara ayrılmış olan arka cepheler yalın bir görüntüye sahiptir. Bu yüzeyler düz ve bazıları da taraklanmış mermer tabakalarla kaplıdır. Bu cephelerde küçük ayna taşları bulunur ve ayna taşlarında bazı süslemeler mevcuttur.

Atatürk Köprüsü'ne ve Perşembe Pazarı'na bakan iki cepheye ön cephedeki sütüncelerle geçiş sağlanmıştır. Sütüncelerle yan cepheler arasında dikey ince bir bordür vardır.

Benzer sütünceler ve ince bordür, yan ve arka cepheleri birbirinden ayırmaktadır. İnce bordür yatay olarak çepeçevre dolaşmaktadır. Bu bordürün altında yatay, ince ve geniş bir silme gibi biçimlendirilmiş ikinci bir enli bordür bulunmaktadır. Bu ince bordürün altına ise aralıklarla ayna taşları yerleştirilmiştir.

Ön cephede sivri kemerlerle birbirine bağlanan iki ayak arasındaki nişin içine ayna taşı oturtulmuştur. İki yatay mermer blokundan oluşan ayna taşı altı pano ile bezenmiştir. Kareye yakın bir dikdörtgenden oluşan çerçeve içinde köşe üçgenleri rozet çiçeğiyle dolgulanmış, kör dilimli bir kemer yerleştirilmiştir. Bu dilimli kemerin ortasında, çevresi iki sıra yaprak motifleriyle kuşatılmış yıldız çiçeğinden oluşan rozet vardır. Bu rozetin altında ise musluk lülesi bulunmaktadır.

Yapının kuzey tarafına bakan Atatürk Köprüsü tarafındaki çeşmede benzer bir musluk lülesi vardır. Ayna taşının altında ve üstünde üçer pano vardır. Ortadaki panonun üzerinde, açılmış ve kapanmış palmetlerle ve dallarla oluşmuş bir bordür bulunmaktadır.

Perşembe Pazarı'na bakan cephedeki çeşmede bu bordürün tam üstünde çevresi kıvrık dallar, gül ve karanfile benzeyen çiçeklerle yuvarlak bir şekilde su oturtulmuştur. Ters dönmüş, önden ve yandan görünen çiçeklerden müteşekkil bu suyun orta yerine bir kabara monte edilmiştir.

Daire formundaki suyla, kare biçimi arasındaki bölmeler, rozet çiçeğine benzeyen kabartmalarla doldurulmuştur. Kuzey yönüne, yani Atatürk Köprüsü tarafına bakan cephede de benzer işçilik uygulanmıştır. Buradaki ayna taşında, kabartının çevresini kuşatan yuvarlak biçimde bordürle, kıvrık dallar ve muhtelif çiçek desenlerinden oluşan bir bordür bulunur. Fakat buradaki fark, bazı çiçeklerin ters dönmüş olmasıdır.

Çeşmenin güney yönünde Perşembe Pazarı tarafındaki ayna taşının alttaki panosunun iki yanında kısa ayaklı sehpalar üzerine oturtulan, şişkin gövdeli, uzun boyunlu vazolar içine yerleştirilen çiçeklerden oluşan natürmortlar vardır. Vazoların iki yanına konmuş armutla tamamlanan bu natürmortlar değişik açılardan yansıtılmış çiçekler

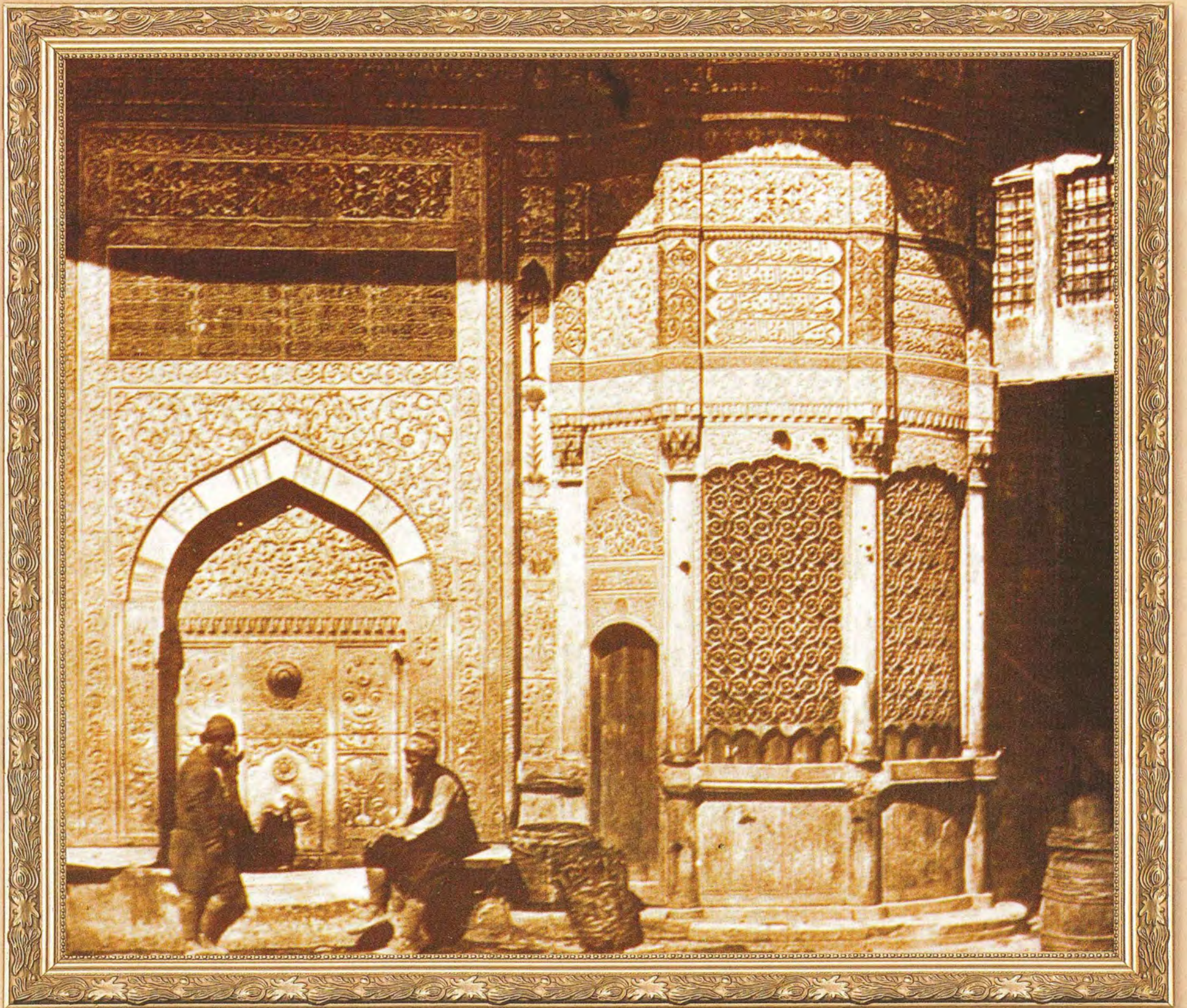
içermektedir. Ortada bulunan cephelerden verilmiş bir gül çevresinde gelişen kompozisyonlarda, iki yanda yarım daire kıvrımlı dala yerleştirilmiş, aşağı doğru dönmüş birer gül, aralarına serpiştirilmiş ve profilden verilmiş gonca ile tepede profilden verilmiş üç adet lüle bulunmaktadır. Benzer elemanlarla oluşturulmuş natürmortlarla bezenmiş kuzey yönündeki Atatürk Köprüsü tarafındaki ayna taşında goncalarla farklı yaprak sayısı ve dizgisi yanısıra lülelerde daha kısa yapraklar ve daha geometrik çizgilerle oluşturulmuş armutlar dikkat çekmektedir.

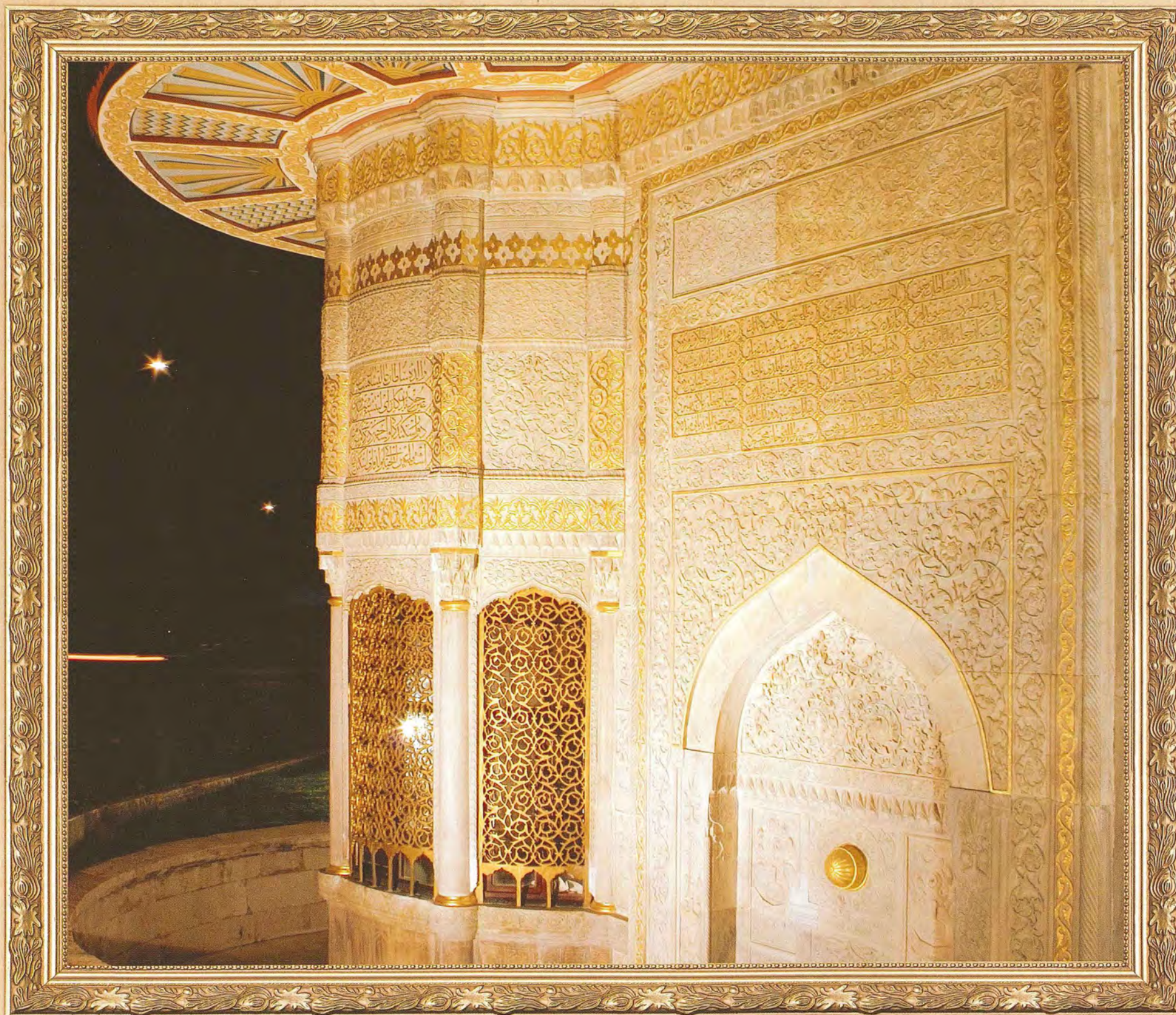
Üstteki kabaralı panonun iki tarafında da natürmortlarla bezenmiş panolar bulunmaktadır. Kısa ayaklı çokgen gövdeli sehpalar üzerine oturtulan, şişkin gövdeli, uzun boyunlu vazolar için konan çiçeklerden meydana gelen bu natürmortlar diğerlerinden farklıdır. Sehpaların ayaklarının bir kısmı dilimli zeminle birlikte aşağıda kalan taş bloğuna işlenmiştir. Kör bir dilimli kemerle çerçevelenmiştir.

Güney yönündeki Perşembe Pazarı tarafındaki çeşmenin rozet çiçekleriyle

dolgulanmış ayna taşındaki kompozisyonlardaki çiçek demetleri, ortada geriye dönmüş bir gül, yanlarda yarım daire kıvrımlı dallara yerleştirilmiş profilden verilmiş birer gül ve aralara serpiştirilmiş profilden verilmiş birer gonca ile birer katmerli küpe yanısıra yukarı oturtulmuş cepheden verilmiş bir krizantem ve profilden verilmiş bir küpeden meydana gelmiştir.

Burada iki tarafta karşılıklı tasarlanmış çiçek demetlerinde krizantemlerin bir yarım daire kıvrımla içe doğru yönlendirildiği görülmektedir. Kuzey yönündeki Atatürk Köprüsü tarafındaki çeşmenin ayna taşını bezeyen panolardaki çiçek demetleri birbirinden farklıdır. Bunlardan biri ortada cephede verilmiş bir gül, yanlarda yarım daire kıvrımlı dallara oturtulmuş, farklı boyutlu üç küpe ile ikişer gonca ve biri içe, diğeri dışa doğru yönlendirilmiş bir krizantemden meydana gelmiştir.

Diğeri ise ortada cepheden verilmiş bir gül, yanlarda üstte karşılıklı birer küpe,

altta yarım daire kıvrımlı dallara yerleştirilmiş birer gül, arada bir gonca ile tepede dışa doğru yönlendirilmiş bir krizantem ve onun yanında küçük bir krizantemden meydana gelmiştir. Buradaki krizantemler farklı yöne bakmaktadır.

Kuzey yönündeki Atatürk Köprüsü tarafındaki çeşmede, ayna taşına benzeyen üstteki panolarda diğer taraftaki ayna taşını bezeyen panolardan farklı olarak kör, dilimli kemer yüzeyleri süslenmemiştir. Oysa güney yönünde Perşembe Pazarı tarafındaki çeşmede bu yüzeylerde çiçekler fark edilmektedir. Panolardaki farklı süslemeler ve mermer kalitesi, kuzey yönündeki Atatürk Köprüsü tarafındaki çeşmede ayna taşına bezeyen panoların sonraki bir onarım sırasında yapıldığını göstermektedir.

Çeşme yapısıyla ilgili kimi kaynaklarda hangi nakışlı taşların yenilendiği açıkça belirtilmediği için, seyirciyi yanılgıya düşürebilecek bu durum panolardaki

taşların kalite ve işçiliyle fark edilmektedir. Nitekim yapının bu tarafındaki ayna taşı üzerinde 1993 yılında beliren ufak bir kırık bu konuda ipuçları vermekte ve ayna taşının alttaki parçası üzerine monte edilmiş, ortasında kabara bulunan, üç panodan oluşan ikinci taş blokunun kırılarak kalkan köşesinin altından sarıya çalan beyaz bir zemin üzerine oturtulmuş 3.5 cm kalınlığında beyaz mermer parçası bulunmaktadır. Ayna taşının alttaki taş blokunun da kırık üniteye monte edilmiş olan beyaz mermerle aynı kalitede olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum çiçeklerin ve armutların daha yüzeysel işlenmiş olduğu ayna taşının bu ünitesinin de yenilenmiş olduğunu düşündürmektedir. Böyle bir düşünce önceden değinilen Şevket Rado'nun "Türk Hattatları" isimli kitabındaki çizimle daha farklı boyutlara doğru gelişmekte ve bu çizimde aynı cephe yansıtılmış olduğu için önem arz etmektedir.

BU TARİHİ
SALİHA SULTAN
SEBİLİ VE ÇEŞMESİ
KUVEYT TÜRK
TARAFINDAN
RESTORE
ETTİRİLMİŞTİR
2005

1732

Lailaheillallah Muhammed Resulullah

Kemankes Çeşmesi

Kemankes Çeşmesi / 1732

Kemankes Çeşmesi'nin tam olarak yeri, Karaköy Gümrük Sokak 22 numarada bulunan Karamustafa Paşa Camii'nin avlu kapısının bulunduğu duvarın bitişiğidir. Yeraltı Camii'nin arka tarafında, Kara Mustafa Paşa Camii'nin bahçe kapısına bitişik yapının zemin katına bina olunmuştur. Kesme taşla kaplanmış ve nişlerle süslenmiştir.

Kemankes Çeşmesi, günümüze kadar gelen süreçte en az yıpranmış ve orijinali en iyi korunmuş çeşmelerimizden biridir. Çeşmenin kitabesinde yazı olan bilgilerden yola çıkarak, camiden sonra yapıldığını anlayabiliyoruz. Tahsin Öz'ün 'İstanbul Camileri' adlı kitabında şu bilgilere yer verilmektedir: "Caminin avlu kapısı yanındaki mektebin altındaki nefis bir eser olan çeşme, İsmail Efendi Vakfı'ndan olup 1732 (1145) tarihlidir. Banisi, Kemankes Mustafa Paşa 1643'de idam edilmiştir.

Kemankes Çeşmesi, Kara Mustafa Paşa Camisi içindeki Sübyan Mektebi'nin zemin katına gömülü haldedir. Yüzeyi

sarımtırak, damarsız ve pürüzsüz mermer plakalarla kaplıdır. Bu mermerler renk ve desen bakımından camide kullanılanlarla farklılık arz ettiği için çeşmenin buraya daha sonra tasarlanıp yapıldığı ihtimalini doğuruyor. Çeşme, dikey oturtulmuş bir dikdörtgen biçimdedir. Yapının merkezinde yarım daire şeklinde rozet çiçeğine benzeyen bir kabartma süs bulunmaktadır.

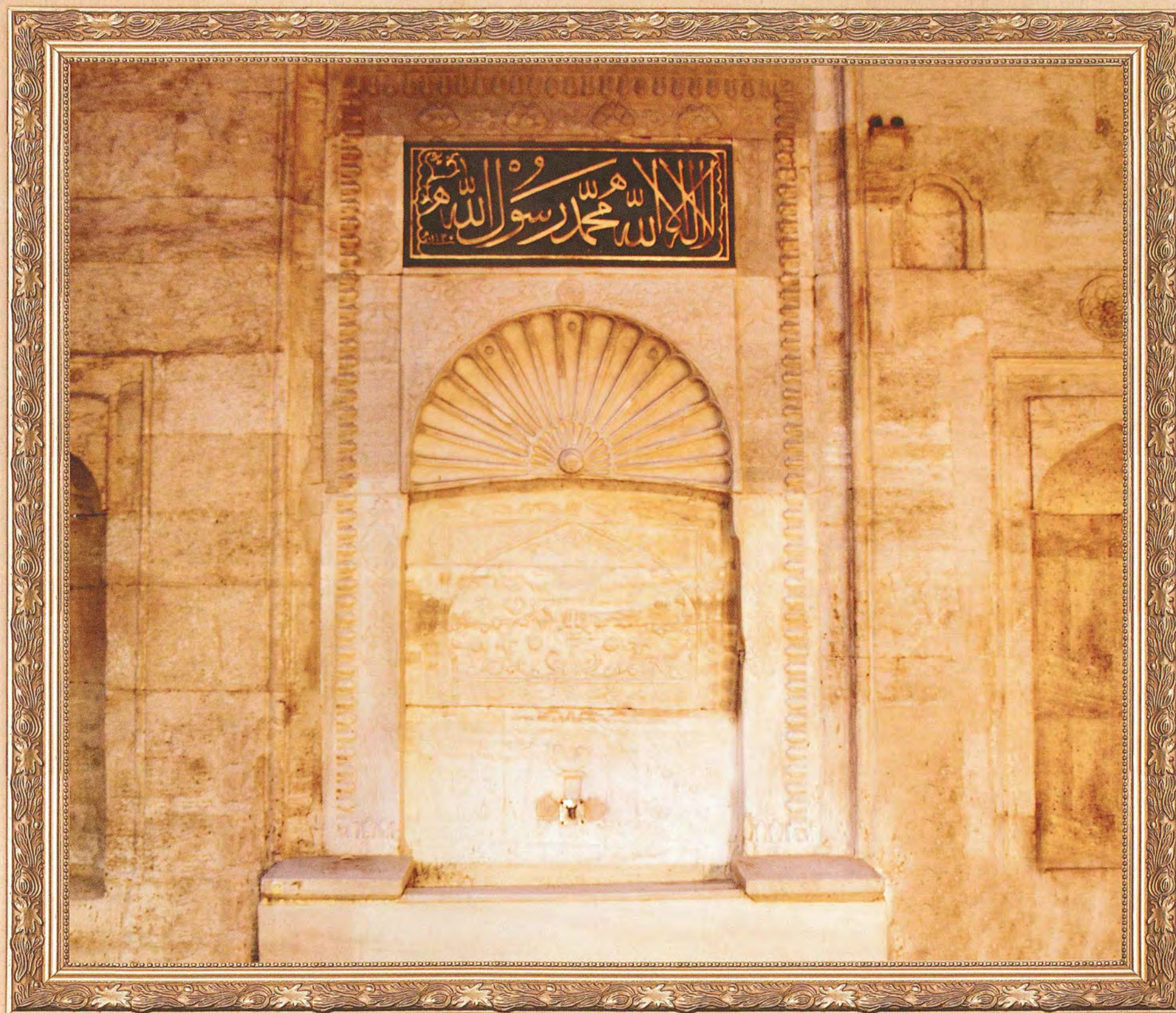
Yuvarlak bir kemerle birbirine bağlanan, iki dikdörtgen ayak oturtulmuştur. İstiridye nişin üstüne, yuvarlak kemerin bitkisel bezemeyle süslenmiş köşe üçgenleri yerleştirilmiştir. Bunun üzerine ise; yatay dikdörtgen bir pano içinde çeşmenin kitabesi yazılmıştır. Kitabenin üzerinde yatay bir dikdörtgen pano daha vardır. Bu panonun içi de, meyve tabakları ve yapraklarla desenlendirilmiştir. Bu panonun her iki yanında da oturma taşlarına doğru uzayan bordürler mevcuttur. Her iki bordür de dıştan bir sıra mukarnasla sınırlandırılmıştır. Mukarnaslar buradan başlayarak tüm yapıyı çevrelemektedir. İstiridye niş ile

dolgulanmış kemerin altında ayna taşı vardır. Ayna taşının iki yanında iki selvi kabartması, taşın ortasında krizantem kabartması ve bu kabartmanın tam altında ortaya gelecek şekilde çeşmesi mevcuttur.

Selvilerle bezenmiş ayna taşının iki yanında kare biçimli taşlar üzerine oturtulmuş, tabanı dilimli tasarlanmış uzun ve dolgun gövdeli vazolar içinde çiçekler ve natürmortlar nakşedilmiştir. Vazolarda ortadan geriye doğru eğimlendirilmiş bir gül ve dört krizantem çiçeği, üç gonca ve beş laleden oluşan demetler vardır. Karşılıklı iki natürmortta da çiçeklerin duruşları ve boyları belli farklılıklar göstermektedir. Ayna taşı yekpare değildir ve üç ayrı taşın yanyana bitleştirilmesi ile oluşturulmuştur.

Ayna taşının üstünde kitabe mevcuttur. Yatay dikdörtgen biçimli kitabenin üstünde yayvan gövdeli tabaklar içinde meyve kabartmaları, bu kabartmaların etrafındaki rumi desenlerde dallar ve yapraklar nakşedilmiştir.

1733

Şehinşah-î cihan Mahmûd Hân'ın Kevser-i lûtfu
Bu maskemden eder atşâna ırvâ-yî ferah-zâyî
Zehî bû maskem-î -î hayât-efzâ ki muhbîrdir
Bdîlcû beytimin her mısra'î târîh-i garrâyı
Cihandâr-î himem Sultân Mahmûd etti nev-bünyâd
Bu ebhâ maksem-î âb-î zülâl-î Kevser-asâyı
Cûd-i Hân Mahmûd-i evvel çeşme bünyâd eyleyüb
Bin yüz elli beşde mâ-ı sâfın itmişdi revân
Kalmamışdı âb-û tâbı pek harâb olmuş idi
Anı ta'mir itdi suyun buldurub şâ-ı zeman

I. Mahmut
Taksim eşmeleri

I. Mahmut Taksim Çeşmeleri / 1733

Tam olarak Taksim Meydanı başında, İstiklal Caddesi'nin Taksim Sokağı ile kesiştiği noktada Taksim Maksemi'ne bitişik olarak bulunan iki çeşme vardır. Meydana bakan cephesi yarım daire şeklinde ve mermer malzemeden inşa edilmiştir. Yelpazeyi andıran yuvarlak bir kemeri ve bu kemerin hemen altında bitki motifleri içeren stalaktitli bir korniş vardır.

Çeşme genel görünüm itibarıyla temiz ve sağlam görünmekteyse de, maalesef suyu çoktan beri akmamaktadır. Ayrıca kitabesi olmayan nadir çeşmelerden biridir.

Taksim Sokağı'na bakan diğer cephe de mermerdendir. Son derece sade ve gösterişsiz bir biçimde inşa edilmiştir. Her ne kadar klasik bir çeşme olarak kabul edilse de, varolan klasik çeşmelerden bir farklılığı vardır. O da, çeşme aynasının diğer çeşmelerde olduğu gibi içe gömük değil de yüzeyle hemzemin olmasındadır. Anlaşıldığı üzere bu çeşme gerçek manasıyla abide olarak değil,

ihtiyaç için yapılmıştır. Taksim Sokağı'na bakan cephenin çeşmesi sağlam ve suyu da akmaktadır. Bu yandaki çeşmenin bir kitabesi mevcuttur. Kitabe, sülüs hat ile ayet yazılıdır.

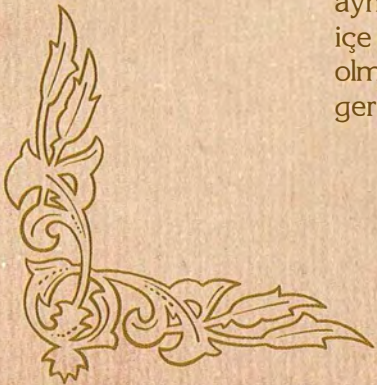
Taksim Suyu Tesisleri adlı kitabında Prof. Naci Yenigün, şunları yazmıştır: "Taksim Meydanı'na ve bilhassa bahis konusu su tesisatına ismini veren güzel kagir bir binadır. Bu bina planda sekiz köşeli bir menşur teşkil eden yan duvarlarla çevrilmiş ve üstü dahilen basık bir kubbe, haricen bir kesik mahrut şeklini haiz kagir bir sakıfla örülmüştür. Bu sakfın özengisi hizasında bulunan korniş, kısa mesafelerle teselsül eden mermer furuşlara basmaktadır. Bu furuşların alt kısmı hizasında kapının sağ ve soluna gelmek üzere mermerden iki adet zarif kuş evi meydana getirilmiştir. Maksemin duvarlarıyla sakıf kısmı küfeki taşıyla kaplanmış, kapının sağındaki ve solundaki vecihlerle cephe ve yalıkları mermerden birer çeşme tertip edilmiştir. Binanın dövme

demirden şebekelerle donatılmış dört penceresi vardır.

Giriş kapısı üzerinde ikişer mısralık üç satır halinde tertip edilmiş bir tarih kıt'asını havi mermer bir kitabe mevcuttur.

"... Buradan anlaşıldığına göre Taksim Maksemi I. Mahmud tarafından 1145 hicri senesine tekabül eden 1732/1733 miladi tarihinde yapılmıştır."

Taksim Maksemi'nin iç tarafının sol yanında üç basamaktan sonra ulaşılan mermerden bir divan mevcuttur. Bu divan, yapıyı ziyaret eden önemli kişilerin dinlenmesi için yapılmış ve buraya yerleştirilmiştir. İç tavanlar yağlıboya ile renklendirilip desenlendirilmiştir. Kubbenin üzengi hizasında çepeçevre yapıyı dolaşmakta olan bir niş vardır. Taksim dolabına dolan su, duvardaki çıkıntılı bir oluktan akmakta ve burada toplanmaktadır. Bu oluğun üzeri yıldızlı kakma desenlerle yapılmıştır.

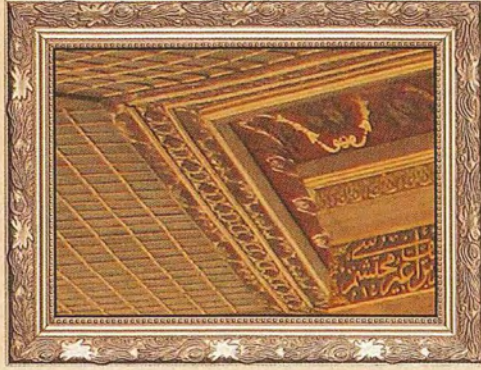

1740

"Mir-ü sipihr-i mecd-ü şan Sultan Mahmud-i zaman"
"Car-i zebanından heman namı gibi mahmüddur"
"Manede-i emvac- yem-ihsanı na ma'duddur"
"Ayn-i velayet menba-i şems-i hilafett matlai"
"Ahlak Hakkın macma-i şahinşeh-i mes'uddur"
"Bu ab-ü tabı himmet-i hüb-i rü-yi şevketi"
"Cüş- i muin-i fitneti bahşayış-i ma'buddur"
"Şemşir-i adl-i kaaimi eyler himayet naimi"
"Feyz-i dua-yi daimi bustan-ı mülke rüddur"
"Eyyam-ı adlinde mihen kılmaktadır terk-i vatan"
"Hep süddur fikre gelen şimdi ziyan na-büddur"
"Ol arif-i sahib-sülük dilden ider nef-i şükük"
"Tavsit-i vefdile mülük dergahına hüssüddur"
"Beytül harama hem iman hem hadimi-i büytül-haram"
"peygamberin emri ram bir daver_i pür-cuddur"
"İcar-yi şir'a hastgar isar-ı heyre zer-nisar"
"Evsaf-i pak-i çaryar zatında hep mevcuddur"
"İtdi bu mevkide bina şadırvan-i can-feza"
"Amma ne hoş hayri beca ecri bunun mahsüddur"
"Resm-i bedi-i tasviri gitdi ta be Çin"
"Çün kasr-ı firdevs-i berin kalbe ferah ebzüddur"
"Safki müzehheb bir tabak ab-i nebate ma sadak"
"Bu hayr-ı pake pekce bak nezd-i Hüda mevdüddur"
"Bu sulara server midir zemzem mi ya kevser midir"
"Muhyiye ya mazhar midir ihyaya mahz-i süddur"
"Can-i şeref-mend-i Hasen rüh-i Hüseyin gülbeden"
"Bu ayn-i safvet-mayeden ez can-ı dil hoşnüddur"
"Ol hüsrev-i ali -nijad olsun serir-ara-yi dad"
"Ta dehr içinde ab-ü zad ibrar için mevcüddur"
"Tarih-i dil-cüsün Emin su gibi tefsir eyledin"
"Sultan Mahmüd'e bu şadırvan bu süda cüddur"

Ayasofya Sadırvanı

Ayasofya Şadırvanı / 1740

Ayasofya Şadırvanı, Ayasofya'nın avlusunda bina olunmuştur. Reşat Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi isimli eserinde Ayasofya Şadırvanı ile ilgili şunlar yazılmaktadır:

"İstanbul'un en büyük ve en güzel şadırvanlarından biridir. I. Mahmut tarafından hicri 1153 (Miladi 1740) senesinde yaptırılmıştır. Sekiz mermer sütuna dayanan sekiz geniş kemer üzerine oturtulmuş kalın kubbeli ve kurşun örtülü bir saçak altındadır ki, saçak başlı başına bir sanat eseridir. Yekpare bir zemine bağlanmış olan mermer sütunların başlıkları damlalı olup aralarına takılmış olan kemerlerin ortalarında, mermer kabartma ve altın yaldızlı birer gül motifi vardır. Bu sekiz köşeli mermer ravkın üst kısmında, mermer üzerine kabartma ve nefis bir hat ile altın yaldızlı Arapça bir kitabe vardır. Ravkın iç kısmında Arapça, kitabenin mütenazırı olarak mermer üzerine kabartma Türkçe bir tarih kasidesi yazılmıştır. Bir su halinde ravkın her parçasında dört mısra bulunan, her mısrası altın yaldızlı çerçeveli, açık mavi zemin üzerine altın yaldızlı ve güzel bir talik hat ile yazılmış olan onaltı beyitlik bir kaside bulunmaktadır.

Saçığın dış tavanı, orta parçalar, mavi zemin üzerine altın yaldızlı çubuk kafes,

köşeler de altın yaldızdan çiçekle panolarla tezyin edilmiştir. Saçağın ravk cephesine birleştiği yerde ve Arapça kitabenin üstünde firdolayı, gülpembe zemin üzerine mavi, sarı ve beyaz çiçekli bir friz vardır. Saçağın iç tavanı da fevkalade müzeyyendir. Kubbenin etrafında orta kısımlar soluk güvez zemin üzerine altın yaldızlı dalgali kafes, köşeler keza altın yaldızdan çiçekli panolarla süslenmiştir. Kubbenin içi, mavi zemin üzerine altın yaldızlı çubuklarla, dilimlere ayrılmış olup göbeğinde altın yaldız ile çiçekli bir kurs pano, bunun ortasında da yine altın yaldızlı, altı köşeli bir yıldız vardır.

Mermer üzerine tunç şebekeli asıl şadırvana gelince; onaltı dilimdir. Dilimler, kabarık kısmı dışarıya mukavves ve yarım sütunlara ayrılmışlardır. Öyle ki, saçak kemerlerinin her birinin hizasına şadırvanın iki dilimi rastlar. Mermer yarım sütunlar ve dilimler alçak kabartma çiçek motifleriyle müzeyyen olup her dilimde birer küçük musluk vardır. ".....çiçek oymalı tunç şebeke, çok kıymetli bir sanat eseridir. Şekil itibarıyla mermer kısmın bir devamıdır. Şu fark ile ki, her dilimin üstünde birer müsellese alınlık vardır. Bu alınlık ile dilimler arasındaki dar bir friz üzerine de talik hat ve altın yaldız ile ikinci bir

tarih kasidesi yazılmıştır." (Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi)

Ayasofya Şadırvanı, diğer külliye veya cami gibi yapılara ait çeşmelerden ve şadırvanlardan yapısal olarak bir farklılık gösterir. O da, sanki yapıya ait veya onun bir devamı gibi duruşundan kaynaklanır. Bu tip yapılar Türk mimarlarının çok sevdikleri ve sanki bir süs olarak üzerinde özellikle durdukları unsurlardandı. Bu yüzden çeşmelerde siparişin ötesinde mimarlar kişisel sanatlarını konuşturmuşlardır. Denilebilir ki, bu tip ek veya küçük yapılar mimarların bir imzası niteliğindedir. Ayasofya Şadırvanı'nın inşası ve uygulandığında onu kapsayan yapının aynı üslubu, tekniği ve hatta renk tonu uygulanmıştır. Ayasofya Şadırvanı, külliyesiyle tam bir bütünlük içindedir.

Ayasofya Şadırvanı, mimari ve teknik olarak çok önemli bir konumdadır. Mimaride değişen bir tarzın ilk örneklerindendir. Ağırlık klasik tarz olmasına rağmen barok tarza geçişin izlerini taşır. Şadırvanın büyük ve sivri kemer boşluklarının üzerinde gergin satırların muvazenesi ile temin edilmiştir. Ayrıca lale motifleri de stil olarak bu geçişin işareti sayılabilir.

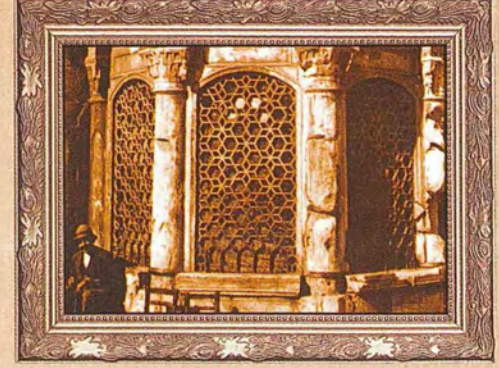
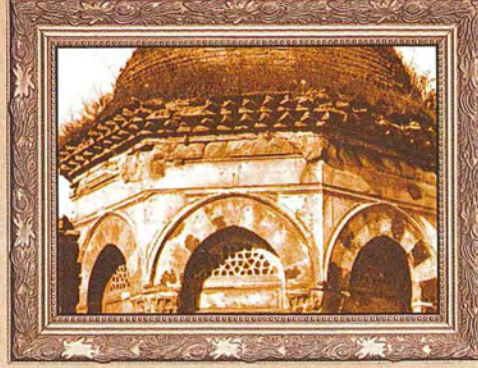
1741

Banisinin, III. Mehmet zamanında Saray-Hümayun Kapuağalığı'nda bulunmuş Gazanfer Ağa olduğudur. Gazanfer Ağa aslen Macar'dı. II.Selim'in şehzadeliği sırasında onun yanına girmişti. Selim padişah olunca yanında kalabilmek için hadım edilmeye razı oldu.

Gazanfer Ağa Sebili

Gazanfer Ağa Sebili / 1741

Gazanfer Ağa Sebili, Gazanfer Ağa Külliyesi'nin bir parçasıdır. Külliye, bir medrese, türbe, küçük bir hazireden ve bu sebilden müteşekkildir. Gazanfer Ağa Sebili, Bozdoğan Kemerli'nin Haliç'e yönelmiş cephesinin önündeki Atatürk Bulvarı'yla Kovacılar Caddesi'nin kesiştiği noktadaki köşede bulunur.

Reşat Erkem Koçu'nun 'İstanbul Ansiklopedisi'nde Gazanfer Ağa Sebili ile ilgili şöyle yazılmıştır:

"Sebil sekiz köşelidir. Beşinde piriç parmaklıklı sebilhane pencereleri, birinde avluya açılan kapısı bulunup, ikisi de sağır duvardır. Köşedeki sütunların başlıkları stalaktitli olup, çift merkezli birer sivri kemerle bağlanmışlardır. Bu kemerin aynaları hendesi şekilli mermer şebekelerdir. Kemer başı silmelerinin hemen üstünde bir silme, düz bir asaba ve en nihayet saçak silmesi gelmektedir. Sebilin kubbesi çift olup, iç kubbe basık, hariçteki yarım kubbeden daha yüksektir. Saçak 1.20 metre genişliğindedir ve dış kubbe ile bir bütün

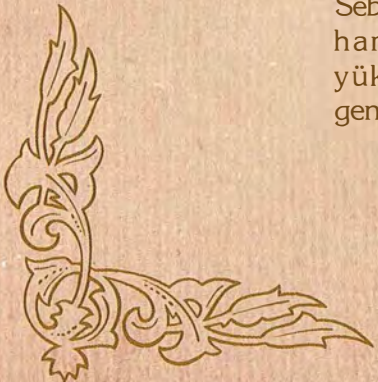
teşkil eder. Dipteki sağır duvarda yekpare bir taş tekne bulunmaktadır. Bu tekneye su, sebil içindeki derin bir kuyudan verilir ki, kuyunun suyu ve Kırkçeşme suyunun mecrasından alınmıştır."

Gazanfer Ağa Sebili'nin bir kitabesi maalesef mevcut olmadığından, yapılış tarihi ve mimarı tam olarak bilinmese de, onaltıncı yüzyılın sonlarına doğru inşa edildiği yapının stilinden ve karakterinden anlaşılmaktadır. Mimarının ise, Mimar Sinan'ın öğrencisi Davut Ağa olduğu kuvvetle olası olarak kabul edilmiştir. Gazanfer Ağa Sebili hakkında en kesin bilgi, banisinin, III. Mehmet zamanında Saray-Hümayun Kapuağalığında bulunmuş Gazanfer Ağa olduğudur. Gazanfer Ağa aslen Macar'dı. II.Selim'in şehzadeliği sırasında onun yanına girmişti. Selim padişah olunca yanında kalabilmek için hadım edilmeye razı oldu. Çünkü başka türlü padişahın haremindedir bulunabilme imkânı yoktu. Kardeşi Cafer, bu ameliyatı atlatamadı, ama Gazanfer

otuz yıl daha yaşayıp Selim'den sonra oğluna ve torununa da hizmet etti.

Gazanfer Ağa Sebili 1942 ve 1943 yıllarında Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından restore edilerek bugünkü görünümüne kavuşmuştur. Kısa bir süre öncesine kadar belediye müzesi olarak kullanılan yapı, nemin fazla oluşu nedeniyle boşaltılmış, sonra da Osmanlı Araştırmaları Vakfı'na tahsis edilmiştir.

İkinci bir Gazanfer Ağa sebili de eskiden Eyüp Otakçılar'da bulunmaktaydı. Bu sebil maalesef bugün yitip gitmiştir ve hakkında da fazla bir bilgi mevcut değildir. Çok eskiden çekilmiş bir resme göre, kiremitle örtülü bir çatı ile ahşap ve enli bir saçığın koruduğu yuvarlak kemerli bir yapı imiş. İstanbul Sebilleri'nde belirtildiğine göre, "Kapı ağalığı ile kızlar ağalığını kendinde cemedan Gazanfer Ağa tarafından yaptırılmış, suyu yanındaki kuyudan çekilmiş. Mimar Davut Ağa'nın mimarbaşı olduğu zamanda yapılmış olması muhtemelmiş.

1777

Zill-i Hüda-yi müstean Şehinşeh-i kevn-ü mekân
Bâbında ânın husrevan ihsanını eyler ümmid
Feyz-i zülâl-i meşrebi sîrab idare her matlabi
Devrinde çerhın kevkebi her biri hurşid-i said
Mir'at-ı tab-ı Enver-i hurşid olur reşk-âveri
Efal-i hayrin mesderi ol tab'-ı pür-nûr-ü reid
Rûh-i Hüseyini şâd idüb feyzinden istimdad idüb
Bu çeşmeyi bünyad idüb atşanı kıldı müstefid

Abdülhamid Han(1.)
Sebili Ve Çeşmeleri

Abdülhamid Han (I.) Sebili Ve Çeşmeleri / 1777

Hamidiye Sebili'nden beslenen bir çok çeşme ve sebilden biridir. Bu yüzden Hamidiye Sebili olarak da bilinir. Bu yapı vaktiyle Bahçekapı'da şu anki 4. Vakıf Han'ın yerinde bulunan Hamidiye İmaret ve Mektebi'nin karşısındaymış. Mektep ise, aynı sırada, şimdiki Emniyet Müdürlüğü'ne giden Mimar Kemaleddin Sokağı'nın köşesindeymiş. Burada bulunan yapılar, yerlerine vakıf hanlarının yapılması için yıkılmış. Sebil ise, Gülhane Parkı'nın Soğukçeşme Kapısı karşısında Zeynep Sultan Camii'nin köşesine nakledilerek yeniden kurulmuştur.

Türk barok sanatının uygulandığı bir eserdir. Aynı stilde tasarlanmış diğer

sebillerden farklı olarak, beş penceresini birbirinden ayıran destekler, üçüz sütunlardan meydana gelmiştir. Bu pencereler yaklaşık 2.10 metre yüksekliğinde, 1.20 metre genişliğindedir. Yapının şebekeleri dökme demirden, yaldızlı ve oymalıdır. Her pencerenin yedişer deliği bulunmaktadır. Çeşmenin ilk inşa edildiği yerde bu deliklerin her birinde 35'er tas ile su verilmekteymiş.

Yapının geniş ve süslü saçakları sıvalı, kubbesi ise kurşun kaplıdır. Binanın, Tahir Ağa'nın mimarbaşılığı sırasında ve onun bizzat çizdiği bir resme göre yapılmış olduğu söylenir. Sebilin alınlığında her kıtası bir pencerenin

üzerine gelecek şekilde Yesarizâde Mehmed Esad Efendi'nin yazısı ile, Hayri'nin beş kıtalık tarih manzumesi hakkedilmiştir. Bu sebilin vakfiyesinde yaz aylarında, halka karla soğutulmuş su dağıtılması yazılıymış. Sebil eski yerindeyken, Şekerci Hacı Bekir, kandillerde burada halka şerbet dağıtırmış.

Sebilin iki yanında, yine Türk rokoku sitilinde, mermerden büyük birer çeşme vardır. Bunlarda şair Lütü'nin sekiz beyitlik bir tarih manzumesi yer almaktadır. İlk dört beyit sağdaki çeşmenin alınlığında, son dört beyit ise soldaki çeşmenin alınlığında yer almaktadır.

1779

Batı cephesindeki kitabe:

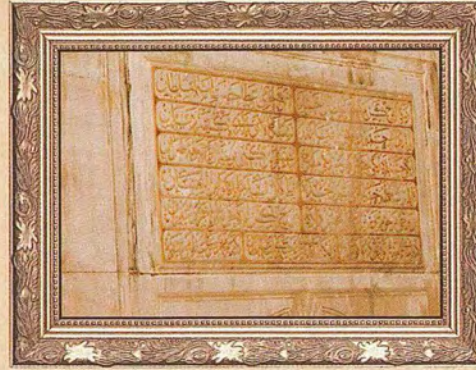
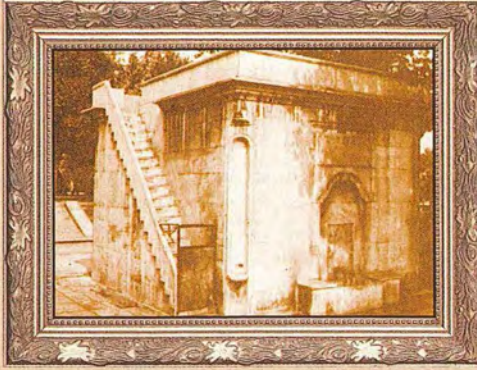
"Güzide-i binti Sultan Ahmed Esmâ nâm Sultanın"
"Müdam efzun idüb ömrin kederden hıfz ide Mevlâ"
"Bina idüb bu dil-cû çeşmesarı fî sebilillah"
"Attaş-ı ümmeti âb-ı keremle eyledi ırvâ"
"Heman su yerine sîm-ü zeri harc eyleyüb her sû"
"Gümüş suyu gibi bu mâ-ı sâfi eyledi icrâ"
"Gelen abdest alub çıksun musallâda duâ itsün"
"İde ömrün füzun Abdülhamid Hanım heme Mevlâ"
"İdüb vird-i zebanî zevci Muhsinzade Pâşâyı"
"Duâ-yı hayrden anı feramûş itmedi asla"
"Didi Tevfik âbın nûş idüb atşana târihin"
"Bu zîbâ çeşmeden iç besmeyleyle âfiyet badâ"(1193)

Doğu cephesindeki kitabe:

"Dürret-ül tâc-ı kerem duhter-i Sultan ahmed"
"Menba'-ı cûy-yi atâ hazret-i Esmâ Sultan"
"Yapdı bu çeşme-i dil-cûyi rizaenillah"
"Teşnegân-ı ümemi eyledi yekser reyryan"
"İki cânibde iki çeşme olub iki cenah"
"İtdi kuş gibi bu hayr evc-i kabule tayeran"
"Eyleyüb cümle-i hayratını makbul-i Hüdâ"
"Katre-i âbı kadar ide sevabın ihsan"
"Zevci merhum Veziriâzamı Muhsinzade"
"Ruh-i pâkin ide Hak nâil-i ecr-ü gufran"
"Didi itmamına Tevfik-i duâ-gû târih"
"Dil-küşa kıldı bu nev çeşmeyi Esmâ Sultan" (1193)

Esmâ Sultan
Çeşmesi

Esmâ Sultan Çeşmesi / 1779

Esmâ Sultan Çeşmesi, Kadirga Meydanı'nı süsleyen şaheser bir yapı olup gelip geçen insanların hayranlığını üzerine çeken bir yapıdır. Kadirga Meydanı'nın hemen yanındaki çocuk parkının yan tarafında bulunan bu çeşme, aslında ilk etapta yapılış itibarıyla namazgâh çeşmesi olarak düşünülmüştür. Namazgâh olarak bilinen çeşmeler daha çok yolcular için yapılmıştır.

Ancak konum ve yapı itibarıyla bir meydan çeşmesi tanımına daha uygundur. Esmâ Sultan Çeşmesi'nin dört bir yanı mermer kaplıdır. Köşeleri,

keskin hatlardan kurtarmak için nişli olarak yapılmıştır. Bu nişlerden, çeşmenin kuzey yüzü kenarındaki alt kısımlarına birer musluk ile küçük ancak zarif bir tekne bindirilmiştir. Binanın doğu ve batı cephelerine birer büyük çeşme yerleştirilmiştir. Bu çeşmelerin altında ise daha derin ve kabaca tekneler bulunur. Üstteki namazgâha kuzey yönünde mevcut bulunan yirmi basamaktan oluşan bir merdiven ile çıkılmaktadır. Yapının üslubu ve süslemeleri klasik dönemden sonra hakim olan barok tarzındadır. Çeşmeler kabartma desenli mermer plakalarla süslenmiş, plakalar içine dekoratif birer

kemer yerleştirilmiştir. Bu kemerlerin üzerinde de kitabeleri bulunmaktadır.

Çeşme namazgâhını yaptıran Esmâ Sultan, Sultan III. Ahmed'in kızı, I. Abdülhamid'in hemşiresi, sadrazamlık görevinde bulunan Muhsinzade Mehmed Paşa'nın zevcesidir. 1726 yılında doğmuş ve 1788 yılında vefat edince Eyüp'te kocası Mehmed Paşa'nın yanına gömülmüştür.

Esmâ Sultan Çeşmesi'nin kitabelerindeki mısralar Şair Tevfik Efendi'ye, yazı ise Mehmed Şevki Efendi'ye aittir.

1786

Şahinşâh-ı cihân Abdülhamîd Hân ibn-i Ahmed Hân
Hemişe mazhar-ı feyz-i Cenâb-ı Kibriyâdır bu

Anın asr-î hümayûnunda bulmuştur cihân ziynet
Her etvârında fâiktir seleften bi-riyâdır bu

Husûsâ kıl nazar hayrâtınâ destûr-î zî-şânın
Muvaffak oldu asârâ ana Hak'tan atâdır bu

Mahallinde acep bezl-î kerem sarf-ı himem kıldı
Hulûsudur anın billâh tevfik-î Hüdâdır bu

Bu cem'iyetlü ra'nâ cây-i pâkin yoğiken âbı
Bi-hamd-i'llâh ki reşk-i rıdvân-ı safâdır bu

Akıttı selsebîl ırmağını gûyâ ki cennetten
Hayât olsun ibâd-u'llâha kim ayn-üş-şifâdır bu

Bu semtin âbu tâbın verdi hakkâ âsaf-ı yektâ
Şerefle sâhil-i Fındıklı fahretse revâdır bu

Zülâl-asâ için ey teşnegân âb-î musaffâdan
Sebîl ü çeşme-i pâkize-i sadrû'l-alâdır bu

Nasîr-i saltanat hamî-i dîn ü devlet ü millet
Yusuf Pâşâ-yı pür-savlet zehî medhe sezâdır bu

Vekîl-ı mutlak-ı şah-ı muazzamdır sadâkatle
Duası Vâcim-ı her uhde-i bây ü gedâdır bu

Nice hayrât ile nâm-ı şerîfin yazdı mermerde
Hüdây-ı mağfîret-sâza kemâl-i ilticâdır bu

Değildir zîb-i sûrî-i cihâna münhasır belki
Li-vech-i'llah eserdir tûşeî yevm-i bekâdır bû

Edip rûh-ı revân-ı âl-i pâke tuhfe-ı nâcîz
Şefâat-cûy-ı bâb-ı Habîb-î müctebâdır bu

Edîbâ sende yaz itmâmınâ târih-i zîbâsın
Söz olmaz tarhına a'lâ sebîl-ı dil-kûşâdır bu.
1201(1786)

Koca Yusuf Paşa
Çeşme-i Sebili

Koca Yusuf Paşa Çeşme-i Sebili / 1786

Koca Yusuf Paşa Sebili, Fındıklı semtinde Sadrazam Koca Yusuf Paşa tarafından Molla Çelebi Camii'nin karşısına yaptırılmıştır. Ancak daha sonraları yapının içine, son cemaat yeri karşısına getirilen çeşme, şehir planlamasına kurban gitmiş ve 1956 yılında caminin bahçesi istimlak edilince buradan da kaldırılarak şu anda bulunduğu yere, yani Meclis-i Mebusan Caddesi üzerinde set duvarının hemen önüne taşınmıştır. Hafız İbrahim Efendi mimarbaşılığı zamanında inşa edilen çeşme İtalyan rokoko tarzının etkilerini taşımaktadır.

Koca Yusuf Paşa Sebili'nin inşasında ve planında benzeri olmayan bir durumla karşılaşsınız. Yapının tam ortasında çeşme ve iki yanında da ikişer pencereli

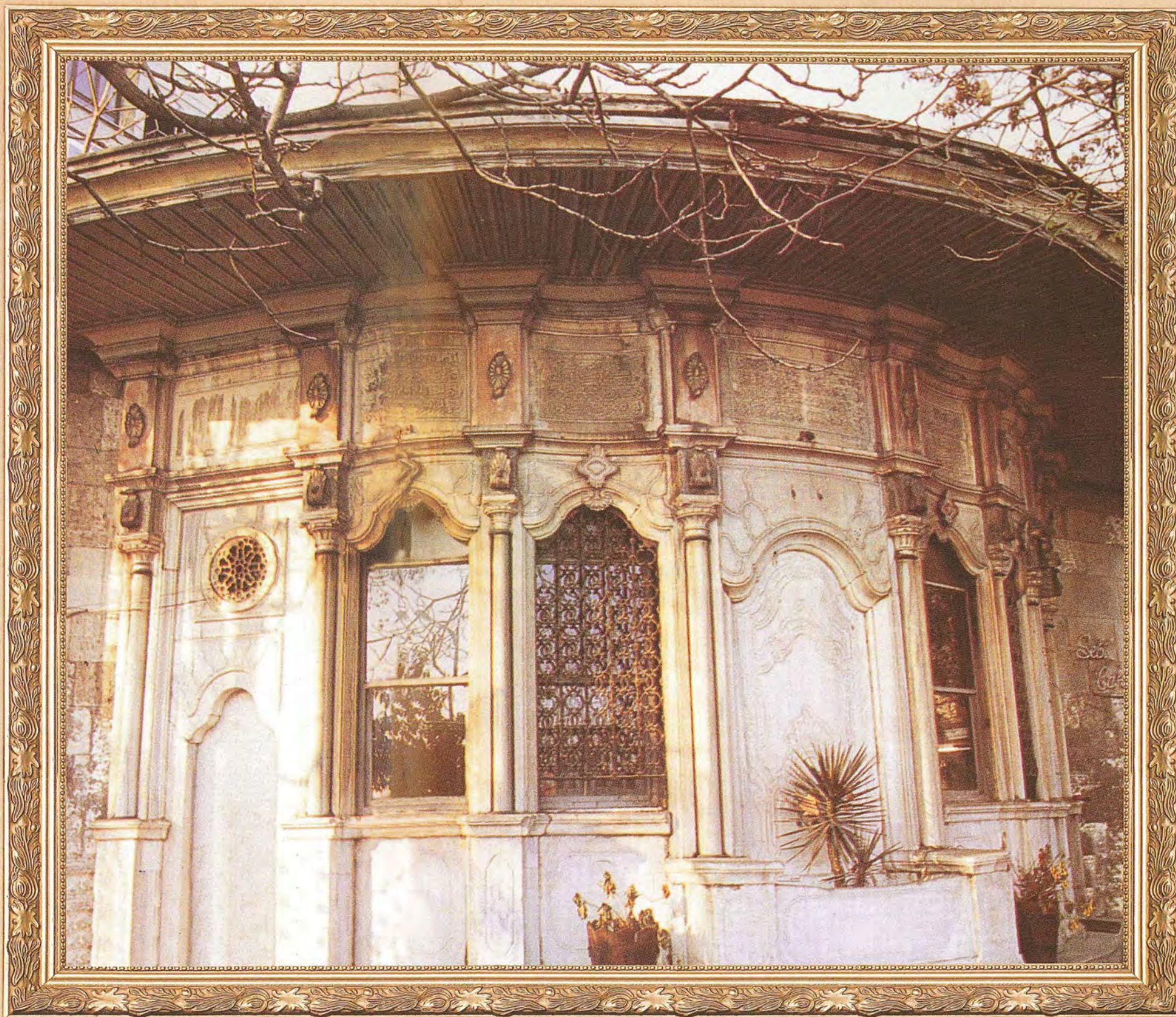
sebiller yerleştirilmiştir. Sebili çepeçevre saran bir kitabesi mevcuttur. Maalesef ki bugün kahvehane olarak kullanılan sebilin muslukları ve bazı orijinal parçaları yağmalanmış ve hasar verdirilmiştir.

Koca Yusuf Paşa, kölelikten azad olunarak yüksek mertebelere gelmiş, geçirmiş olduğu zorlu hayat neticesinde hayır yapmayı sevmiş bir kişiydi. Bir tersanede köleyken Cezayirli Kaptan Hasan Paşa'nın hizmetinde çalıştı. Ve zorlu bir hayat mücadelesi vererek devletin üst seviyelerinde görev yaptı. Kültür Bakanlığı HAGEM arşivi N.E. 94. 0006 numaralı belgede "1884 (hicri 1302) tarihli 'Sadr-Azam Yusuf Paşa Efendimiz Hazretleri'nin Vakf-ı şeriflerinin vakfiyye-i ma'mülün bihasıdır' isimli

vakfiyesinde '... Hazret-i Hüseyin'in Rıdvan Allahü aleyhüma ecmain Efendilerimizin ervah-ı tayyibe şerifleri aşkına atşana ma-i safi sakıyıcun cenahını, latif sebiyhane olarak Hasbet-Allahü teali ve taleben li merzat rabb-ülali müceddiden ma'lemdem tarh ve inşaasına muvaffak olduğum çeşme ve sebilhaneye... Üç masurası çeşmeye, bir masurası sebilhaneye...

Sebilhanede atşanıab-ı sakıyevn tayin olunan kimesna vakt-ı tulu-i şemsden gurub-u vakte değin kema cari'l'ade hizmet lazimesinde kusur eyleyüb eda eyleye... Otuz akça sebilhane ve tasdarlık vazifelerine mutasarrıf ola..." diye yazılmaktadır.

1787

Abdülhamid I kitabesi
(Kapıdan girildiğinde sol köşede)
"Her seher besmeleyle açılır taksimimiz
Hazret-i Bâyezid-i Bestâmîdir bizim üstâdımız
Sahib-i kanun-u devlet menba'-i cûd-i hayr
Hazret-i Sultan Süleyman Han dehrin a'zamı
Çeşmesar'ı rahmetinde Hak anı âb gark ide
Eylemiş sîrâb-ı lûtfu teşnegân-ı âlemi
Cümle aksam-ı hayrinde bu taksimi kim müdam
Teşnegâna itmede taksim-i âb-ı zemzemi
Şimdi vîran olmağın ferman ile Su Nâzırı
Oldu çün memur ta'mire bu câ-yi hurremi
Mustafa Ağa o zât-i hoş-hisâl-ü nîk-huy
Hazret-i Abdülhamid Hanın nedîm-ü hemdemi
İhtimâm-ı tam ile ta'mirine sa'y eyleyüb
Bezi idüb makdûrunu oldu bu hayre müntemi
Âb-veş cûşan olub târihi hâmemden
(isim okunamamış)
Oldu ma'mûr-ü lâtif Eğrikapu'nun Maksemi"
(1201)

Savaklar eşmesi
(Eğri Kapı Kırkçeşme
Suları Maksemi)

Savaklar Çeşmesi (Eğri Kapı Kırkçeşme Suları Maksemi) / 1787

Bu çeşme kitabesi olmayan bir çeşmedir. Ancak Savağın iç tarafında beş ayrı kitabe bulunmaktadır. Bu kitabelerin ikisi Sultan Abdülhamid'e, birisi II. Mahmud Han'a, biri de Su Nazırı Hamid Ağa'ya aittir.

Tam olarak çeşmenin yeri, Eğrikapı'da surların dışındaki Savaklar Caddesi üzerinde bulunan Hiramî Ahmet Paşa Camii'nin karşısındadır. Asıl olarak Kırkçeşme sularının maksemi'dir. Binanın mimarı, Başmimar Sinan'dır. Bu maksemin cadde tarafına bakan yüzünde klasik stilde büyük bir çeşme vardır. Oldukça geniş ve yuvarlak kemerli bir çeşmedir. İri ve bronz madenden yapılan lülesinin iki tarafında, savaktan çeşmenin yalaklarına su akıtan dört köşeli birer delik vardır. Ayvansaray'dan Eğrikapı'ya doğru çıkan Savaklar Caddesi'nde yer alan çeşme, onbeşinci yüzyılda, Kanuni Sultan Süleyman tarafından, Kırkçeşme Savaklar Maksemi ile birlikte yaptırılmıştır.

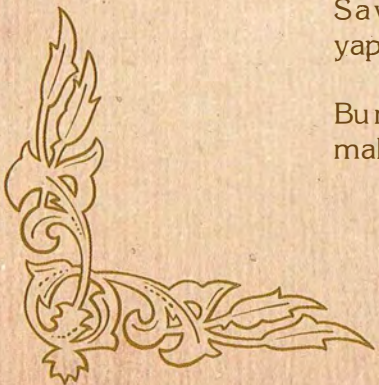
Bu maksem İstanbul'un tarihi ve merkez maksemlerinden biridir. Civardaki bir

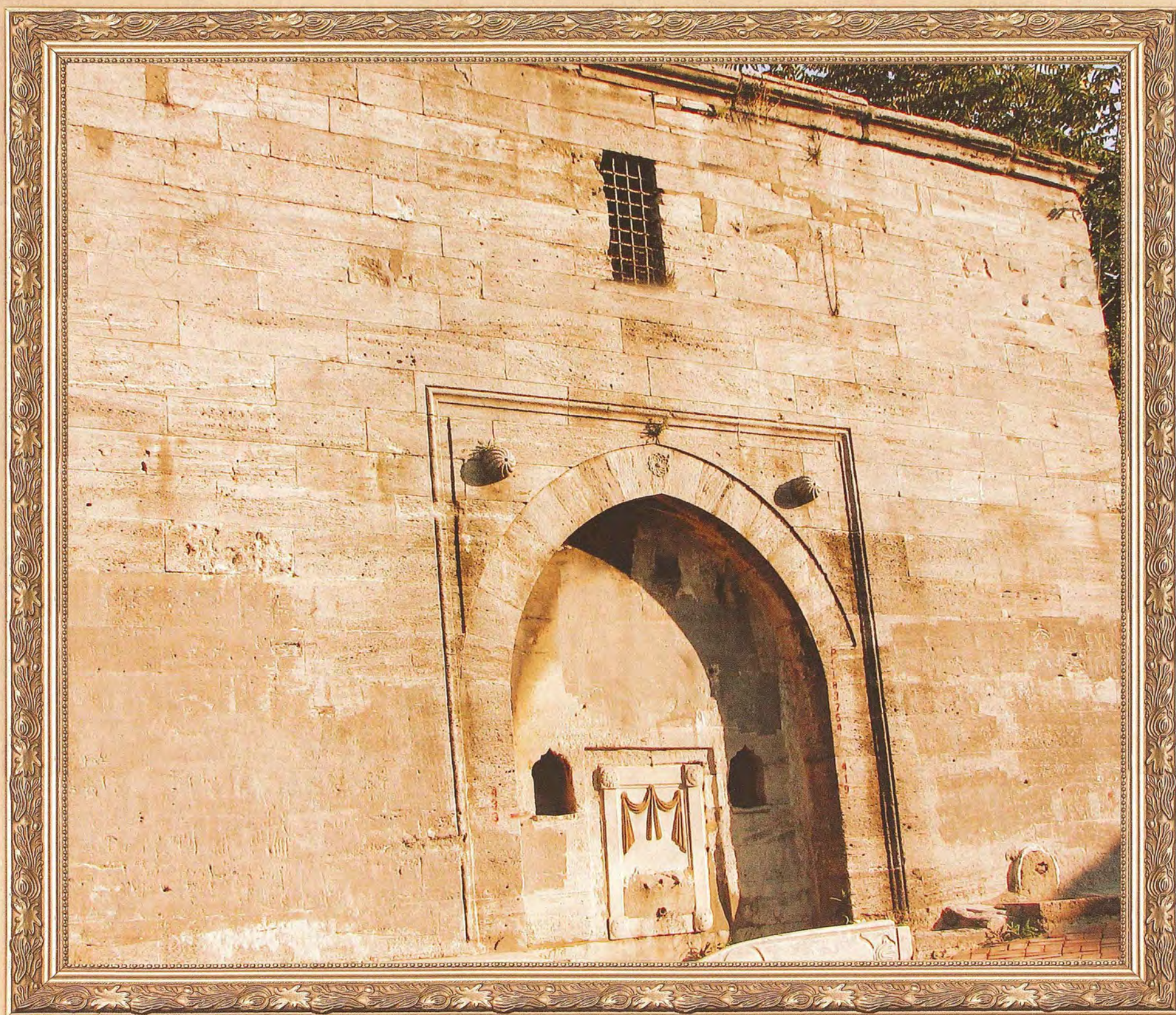
çok çeşmeye giden suların ana geçiş merkezidir. Eskiden buraya su, Bentler bölgesinden gelir ve tüm Kırkçeşme suları buradan şehre dağıtılırdı. Surlardan iki kol halinde geçen su Eğrikapı'dan, diğeri de Sulukule'den kente giriş yapardı. Eğrikapı Maksemi, daha sonra yapılan Eyüp Maksemi'nin yapımından önce kente suları sağlayan tek maksemdi. Eğrikapı Maksemi'nin Edirnekapı'ya yönelmiş bulunan ana cadde üzerindeki çeşme buraya adını vermiştir. Ve yapı, maksem olarak değil de Savaklar Çeşmesi olarak anılır. Çeşme, suyunu içeriden alır. Klasik üslubun önemli çeşmelerindendir. Cephesi dikdörtgen bir çerçeve içerisinde. Sivri kemerlerindeki köşelerinde birer adet yivli kabartma oyulmuştur. Bu kabartmalar ve diğer işlemler genel olarak bir hayli yıpranmış durumdadır.

Yine bugün yıpranmış olarak duran ayna taşının altında -maalesef ki- yağmalanmış olan musluklar bulunmaktaydı. Oldukça harap durumdaki yalak, şekil olarak Bizans lahitlerine benzemektedir. Eğrikapı

Maksemi, kitabelerinin fazlalığı ve bu kitabelerin hepsinin de mahzun olması ile dikkat çekicidir. Abdülhamit'e ait olan iki kitabenin (1786-87) birisinde, o sene, Su Nazırı Mustafa Ağa tarafından onarım yaptırıldığı, diğerinde ise binanın yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bugün çeşmenin mimarının, Mimar Sinan olduğu kabul görmekte ise de bu konuda bazı çelişkilere düşülmüştür. Zira Mimar Sinan'a ait tezkirelerde bu çeşmenin adı hiç geçmemektedir. Çeşmenin mimarı olarak Sinan'dan bir önceki başmimar Acem Ali'nin olabileceği de söylenmektedir. Sultan III. Selim'in 1789 seneli kitabesinde ise Mustafa Ağa'nın adı geçiyor.

Diğer yandan II. Mahmud'un kitabesinde Keçecizade İzzet Molla'dan bahsedilmektedir. 1823 senesine ait son kitabe ise, Su Nazırı Hamit Ağa'nın, yapıya gösterdiği alakadan dolayı, II. Mahmud'a ithaf ettiği methiye olup, Şair Sakıb tarafından kaleme alınmıştır. Yapının giriş kapısında padişah II. Mahmud'un tuğrası mevcuttur.

1818

Kıldı ifâ hakkını Mahmûd Han
Mâderi çün eyleyüb ihyâ sebîl

Etmek üzre iki ümmü'l-mü'minîn
Fî-sebîlillâh cûdun selsebîl

Ârzû-yı havz-ı Kevser eyleyüp
Gitti ol siddîka-i Zehrâ adîl

Evvel Allâh sonra nur-ı çeşmini
Eyledi hayrâtın icrâya vekîl

Hayr-i cârisin şeh-i şevket-meâb
Yapdurub oldi ana ecr-i cezîl

Duysa bu âb-ı hayâtı bulmağa
Hızır İskender'ine eyler delil

Âb-ı cennet olduğunda şüphe yok
Var mizâcında sefâ-yı sencebîl

Eylemiş hassâsiyet iksir-veş
Katresin Mevlâ şifâ-sâz-ı alîl

Aynı rahmet akdı sûy-i fahte
Sûbesû içtikçe ebnâ-yı sebîl

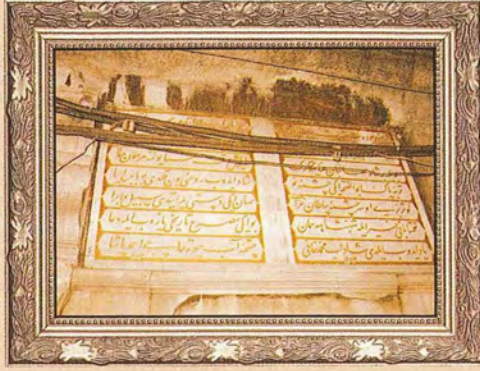
Mâder-i Sultân-ı âlem hayr ile
Yâd olub hayreyleye Rabb-ı Celîl

Aşdı mikyâs-ı kalemden sözlerin
Cuşa geldin İzzetâ manend-i Nil

Ehl-i cennet söylesin târîhini
Vâlide Sultân'a Kevser'dir sebîl

Nakşidil
Valide Sultan Sebili

Nakşidil Valide Sultan Sebili / 1818

Nakşidil Valide Sultan Sebili, Sultan II. Mahmud'un annesi Nakşidil Valide Sultan hayrına ve anısına yaptırdığı bir sebildir. Nakşidil Valide Sultan, Sultan I. Abdülhamid Han'ın hanımı, Sultan II. Mahmud Han'ın annesidir. Osmanlı Sarayı'nda Türk-İslam terbiyesiyle yetiştirilmiştir.

Sultan I. Abdülhamid Han'la evlenmiş, oğlu Sultan II. Mahmud Han'ın tahta çıkması üzerine "Valide Sultan" ünvanını almıştır (1808). 1816 yılında hastalanmış, 1817 yılında Beşiktaş'ta vefat edip, Fatih Camii bahçesindeki türbesine defnedilmiştir. Genç yaşta veremden ölen Nakşidil Valide Sultan; Sultanahmed'de Nakşi Kadın Çeşmesi'ni, Üsküdar'da Alemdağ civarında Sarıkadı Köyü'nde Nakşidil Valide Sultan Çeşmesi'ni, Fatih'te Nakşidil Valide Sebili, türbe, sübyan mektebi, imaret ve imaret çeşmesini yaptırmıştır. Sultan II. Mahmud Han da annesi adına Fatih'te Valide Sebilini yaptırmıştır. Fatih'in Tabhane karşısın-

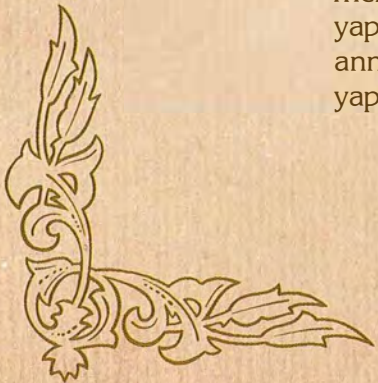
daki mezarlık sırasında bulunan sebilin Müdevver bir cephe üzerinde dört adet penceresi bulunmaktadır. Yuvarlak ve alçak kenarlı pencerelerin dökme demirden şebekeleri ve her birinin su vermeye mahsus altışar aralığı mevcuttur. Pencerelerin aralarından ince mermer sütunlar geçer. Bu sütunların başlıkları üzerinde ise bir korniş uzanmaktadır. Bu kornişin üzerinden ikinci bir korniş daha geçtikten sonra geniş saçaklara uzanılır. Bu saçaklar kurşun kaplı yayvan çatının bitiminde görülür. Ömer Faruk Şerifoğlu, 'İstanbul Sebilleri' adlı kitabında bu sebillle ilgili şu bilgileri vermiştir:

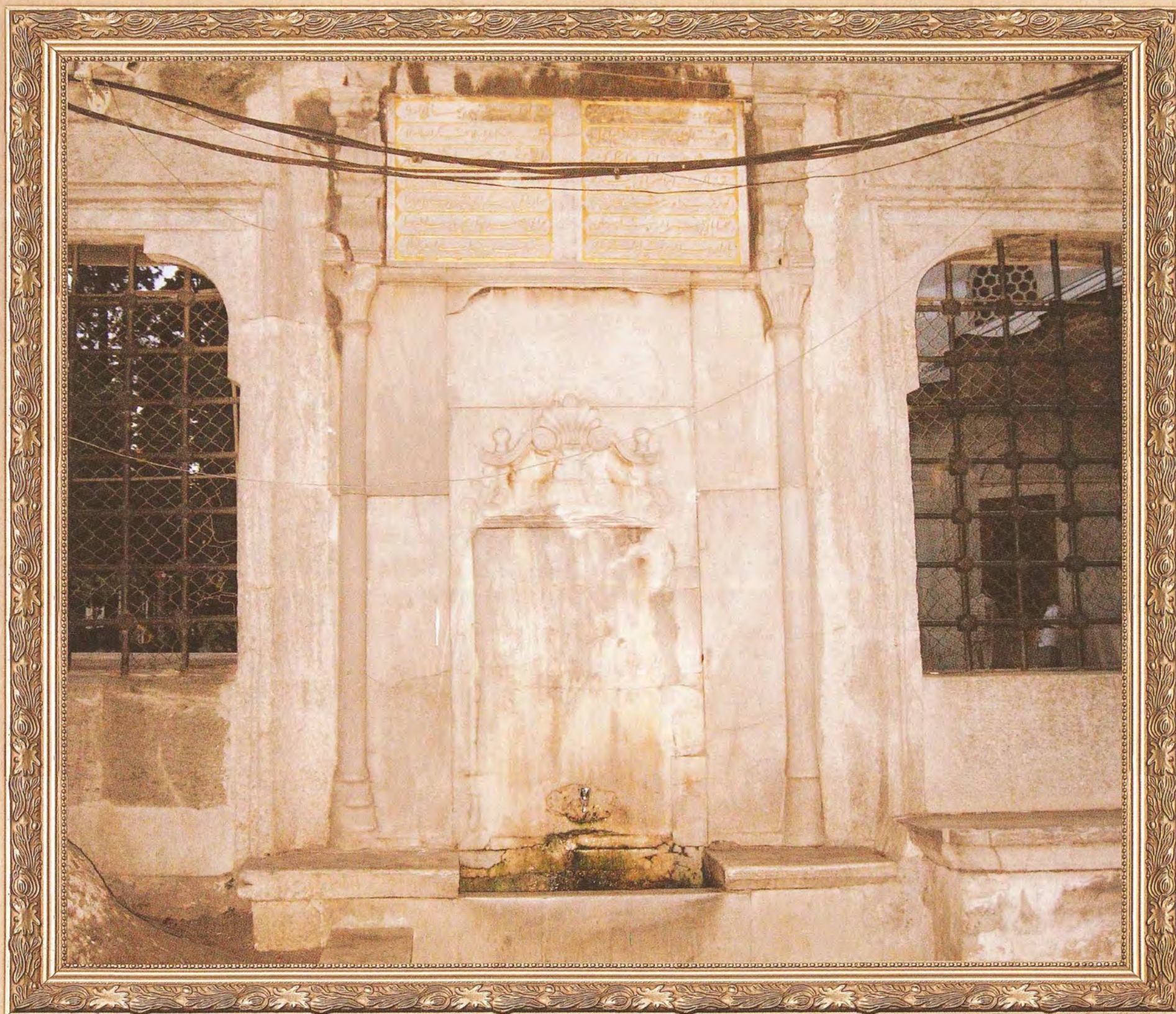
"Sultan Mahmud Validesi Sebili de denilen Nakşidil Sultan Sebili, Fatih Camii'nin kible tarafındaki avlu kapısının çıkışında, soldaki hazirenin ön cephesindedir. Hazire kapısının diğer tarafında ise Nakşidil Sultan'ın türbesi vardır. Sultan II. Mahmud, 1818(hicri 1233) yılında annesi için inşa ettirmiştir. Geniş yuvarlak planlı olan sebilhanenin

şebekeli dört penceresi vardır ve her birinde altışar su verme aralığı bulunmaktadır. Üzeri dar bir saçak ve kurşun kaplı kubbe ile örtülüdür. Ampir ve klasik tarza ait özellikler taşıyan yapı, bozuk bir üsluptadır. Her cephesinde üç satır halinde yer alan manzum bir kitabesi vardır.

Kitabe, Hattat Rakım Efendi ve kardeşi İsmail Zühtü Efendi'ye aittir.

1819 (Hicri 1234) tarihli vakfiyesinde, '... merhum ve mağfur leha hazreti Nakşidil Valide Sultan... mağfur leh sultan Mehmed Han tabe serahu hazretlerinin evkaf-ı şerifleri müştemilatından vakıf-ı müşarülli-lheyhin camii şerifleri yakınındaki türbe-i şerifleri civarında türbe-i şerifleri bostanından müfrez yerde mekteb-i münif, sebil-i latif, üç bab oda ve çeşme-i leziz ve müştemilat-ı saireyi havi...' denilerek inşa tarihi belirtilmektedir.

1891

'Ve-cealnâ mine'l-mâi külle şey'in hayy
Ve sekahüm rabbühüm şerâben tahûrâ'

Gel oku Besmele ile çeşmeden bir âb-ı rûh-efzâ
Dahi elhamdülillâh söyle eyle sünneti icrâ

Mükemmel oluyor hamd ü senâ bu veçhe-i hâs üzre
Ede Hak illet-i âtşe şifâ-ender-şifâ i'tâ

Çihârüm kadını Abdülmecîd Hân'ın Pîristû nâm
Kim anı bâis etti böyle hayra Hazret-i Mevlâ

Bu hayra maksadı feyz almadır rûh-ı azîzândan
Yapub bu çeşmeyi ayn-ı mürüvvet eyledi icrâ

Sebîl ile muvakkithâne zeyn etmiş cenâhâynın
Bu himmet eylemez mi Zû'l-cenâheyn olduğun îmâ

Okunsun Fâtihâ rûh-ı mukaddeslerine pîrin
Cenâb-ı Hacı Şeyh Seyyid Ali mürşid-i dil-deryâ

Bu hayrâtın delîli Şeyh Mehmed Sadü'ddin oldu
Kim oldur post-nişîn-i dergeh-i Bâlâ-yı dil-ârâ

Şehid-i Kerbelâ aşkına cârî selsebil âbın
Kim içse bu duâyı eylesün bânîsine îfâ

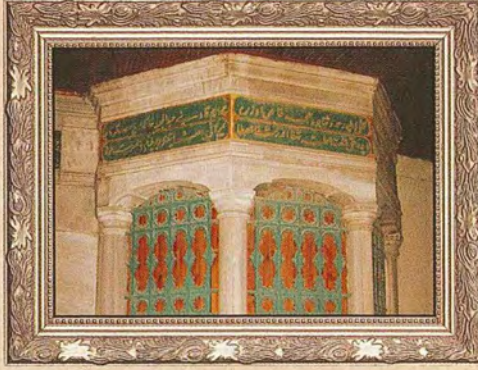
Revân-ı şeyh-i merhûmu idüp müstağrak-ı rahmet
Muammer eylesün bâislerin de Rabb-i bî-hemtâ

Kalender kaldırıp yed sûy-ı Hakk'a yaz bu târîhi
Su iç mâ-i hayâtın aynıdır bu çeşme-i bâlâ. 1309

(Nemekahü'l-fakîr ed-dâî Ali Rıza Üsküdarî)

Bala Tekkesi Çeşmesi Ve Sebili

Bala Tekkesi Çeşmesi Ve Sebili / 1891

Bala Tekkesi Çeşme ve Sebili, mekan olarak Silivrikapı'da, birbirine amudi şekilde kesişen Tekke Maslağı ve Bala Tekkesi sokaklarının teşkil ettiği üç yol ağzında camii, tekke, türbe, çeşme ve sebilten müteşekkil manzumenin bir parçasıdır.

İstanbul'un fethine katılmış olan Topçubaşı Bala Süleyman Ağa, fetihten sonra burada ahşap çatılı bir mescit yaptırmış, vefatından sonra da mescidin yanına gömülmüştür. Zamanla harap hale gelen Bala Mescidi, Sultan Abdülaziz Devri'nde 1862 (Hicri 1279)'da Sazkar Kalfa tarafından eskisinden daha geniş olmak üzere bir Nakşibendi Tekkesi olarak yeniden inşa ettirilmiştir. 1891 yılında Sultan Abdülmecid'in analığı Perestu Kadınefendi de, tekkenin ilk postişini, babası Şumnulu Ali Efendi'nin ruhu için sebilhane-muvakkithane-çeşme grubunu inşa ettirmiştir.

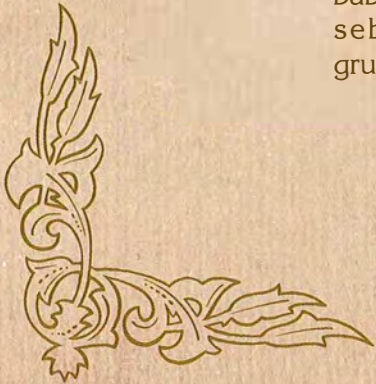
Çeşme ve sebilhane yapıdan ayrı olarak çeşme sokağın karşısında yer almaktadır. Çeşme ve sebil hakkındaki izahat, 'İstanbul Ansiklopedisi'nde Ekrem Hakkı Ayverdi'nin yazısından alınmıştır. Bu yazıya göre Ayverdi şunları söyler:

"Bala manzumesinin en güzel parçası, sebil ve çeşmeler grubudur. Arkadaki tek katlı bir bina saçaklarının gölgelediği bu serapta mermer eser küçük bir abidedir. Müstesna bir tecanüs arzetmez, fakat çok sıcak ve samimidir. Su, bundan daha güzel bir şekilde sunulamaz. Uzaktan, bilhassa sıcak yaz günlerinde evvela göz ile ferahlık ve serinlik duyulur. Saçağa kadar mermer kaplı duvar ortasında şemsiyeli bir tuğranın süslediği onsekizinci asır üslubuna kaçan, renkli kakma taşlarla müzeyyen, ortası hafif göbekli, büyük yalaklı bir çeşme vardır.

Bu çeşmenin, sağ ve sol mermer

duvardan hafifçe kabarmış basit kitabeli altı kora çeşmesi vardır. Bunların yatağı müşterek, zeminden aşağı bir oluktan ibarettir. Bunların da sağ ve solunda dorik başlıklı sütunlara müstenit yarım müseddes çıkıntılı iki sebil vardır. Sebil parmaklıkları dökme demirden ve Sultan Hamid devrindeki binalarda görülen dairesel, göbekli çukurlardan ibarettir. Sebinin kenarından başlayıp diğerinin kenarına kadar uzanan bir kuşak kitabe, bütün saçak altını kaplar."

Çeşmenin kitabesi celi sülüs ile yaldızlı olarak yazılıdır ve Faik imzası ile 1309 (Miladi 1891) tarihini barındırır. Ayrıca çeşmenin üzerinde on beyitten oluşan bir tarih kitabesi de çeşmeyi yaptıranların, Şeyh Mehmet Sadeddin ve Şeyh Said Ali Efendiler olduğunu anlatır bizlere... Talik yazılar, o devrin seçkin hattatlarından Üsküdarlı Ali Rıza'ya aittir.

1898

"Alman Kayzeri II. Wilhelm
1898 senese sonbarında
Osmanlıların Hükümdarı
Haşmetlü II. Abdülhamid
Nezdinde ziyaretinin
Şükran hatırası olarak
Bu çeşmeyi yaptırdı.

Alman Çeşmesi

Alman Çeşmesi / 1898

Bu çeşme de inşası, hatıratı ve hikayesiyle farklılık taşımaktadır. Sultanahmet Parkı içinde bulunan çeşme, Almanya İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u ikinci ziyareti sırasında II. Abdülhamid ile buluşmasının hatırasına Almanya hükümeti tarafından yaptırılmıştır. Çeşmenin parçalarının tamamı Almanya'da yapılmış, burada yalnızca temeli inşa edilmiş ve parçalar bu temelin üzerine monte edilmiştir. Açılış tarihi 1 ocak 1901 senesidir. 'İstanbul Ansiklopedisi'nde bu çeşme ile ilgili şunlar yazılmıştır:

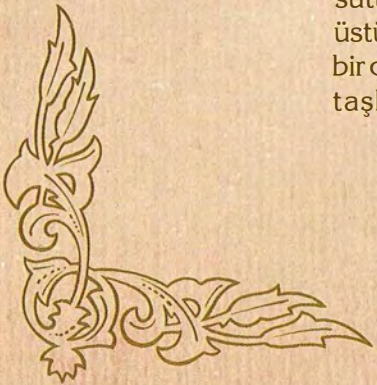
"Herşeyi Almanya'da yapılarak, İstanbul'da temelinin üzerine kurulmuştur. Sekiz köşeli, yedi musluklu, sekiz tane koyu mücella yeşil somaki sütun üzerine atılmış sekiz kemer üstünde bir kubbeden ibaret mermer bir çeşmedir ki, sütun kaideleri, başlıkları, taşlar arasındaki kuşaklar, kubbe

çemberleri, lüleler ve lülelerin oturtulduğu plakalar, Cermen üslubunda kabartma nakışlı tunçtan yapılmıştır. Seraba, yabancı bir zevkin mahsulü fevkalade müzeyyen ve tamamen yabancı bir sanat eseri olarak İstanbul'da eşi bulunmayan bir çeşmedir."

Alman Çeşmesi'nin içindeki mermer su haznesi sütunların ortasında ve kubbenin tam altındadır. Bu hazne ikinci bir mermer kubbe ile örtülüdür. Bunun üzerine tunç madenden oyma, yuvarlak taç şeklinde bir pervaz yerleştirilmiştir. Çeşme zemini mozaik döşelidir. Ayrıca kemerin hizasında mermer sütunların ortasında yedi adet geniş oturma taşları yerleştirilmiştir. Çeşmenin bu tarafına kemerin altındaki sekiz basamaklı bir merdivenden çıkarak girilir. Ana kubbenin içi ise altın mozaik kaplıdır. Kemerinin iç kısmında, İzzet Efendi'ye ait olmak üzere sülüs hat ile nakşedilmiş,

Serasker Ahmet Muhtar Bey'in sekiz beyitlik tarih kasidesi yazılıdır. Bu yazı, merdivenin karşısına denk gelen kemerden başlar. Her kemerin arasında yuvarlak biçimli sekiz madalyon bulunur.

Bunlardan dördünün içinde, açık yeşil zeminin üzerine altın ile Abdülhamid'in tuğrası, diğer dördünün içinde de Prusya mavisi zemin üzerine altın ile, Wilhelm'in işareti olarak bilinen "W" üzerine bir taç ve altına da "II" rakamı işlenmiştir. Yapının kubbesinin dışı bakır ile kaplı olup etrafı bronz ile çevrelenmiştir. Kuzeye bakan kemerlerde bir miktar bozulma meydana gelmiş ve alçı ile kapatılmıştır. Çeşmenin bir yüzünde Almanca bir kitabe, tunç bir levhaya kabartma ile nakşedilmiştir. Ve bu kitabede çeşmenin yapılış tarihi yazmaktadır.

1906

Gavs-i midrâr-ı kerem cedvel-i enhâr-ı himem
Menba-ı cûy-i atâ menhel-i ihsan ü sehâ

Hüsrêv-i dâd-meniş hazret-i Sultân Hamid
Etdi bârân-ı adaletle cihânı ırvâ

Zer ü sîmi su gibi sarf ederek kılmuştır
Dest-i ihsânı bu serçeşme-i sâfi icrâ

Ola her katresi bir bahr-i amûk-i gufrân
Sâki-i Kevser ile haşr ide ukbâda Hüdâ

Jâle-i adli ile buldu tarâvet âlem
Açılup gülmededir gonçe-i tab-ı zuafâ

Dolanup dergehin ol şâh-ı adâlet-câhın
Yüz sürer pâyine cûlar gibi eshâb-ı safâ

Alem-i şevketi serv-i çemen-i nusrat olup
Aka tîğindan anın su gibi hûn-i a'dâ

Görüp itmamını âsâr-ı cihândârının
Bendesî Hayri-i hoş-gûy-ı sadâkat-peymâ

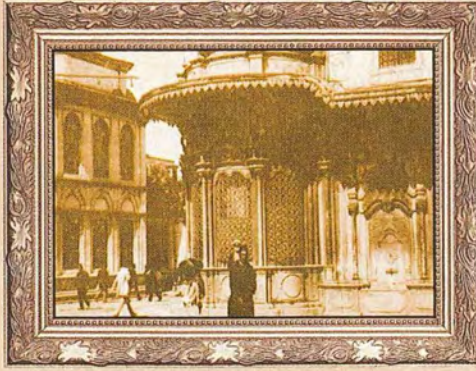
Vasfın imlâda zebân-ı kalemi ahreş iken
Nagehân yaver olub mu'ciz-i ilhâm-ı Hüdâ

Yazdı târîhini anın getürdi lâli
Kevserin aynı değil mi bu sebîl, i zibâ. 1191

Hamidiye Çeşmesi

Hamidiye Çeşmesi / 1906

Beşiktaş'ta Yahya Efendi Dergahı'nın avlusunda bulunan Hamidiye Çeşmesi, Sultan II. Abdülhamid'in yaptırdığı bir çok çeşmenin en zarif örneklerindendir. Fakat diğer Hamidiye çeşmelerinde olduğu gibi gösterişten uzaktır. Zira bunun bir nedeni, o dönemde çekilen su sıkıntısına binaen gerçek manasıyla yapılmış olmasındandır. I. Abdülhamit döneminde Sultan'ın talimatıyla dönemin su sorunlarını gidermek için açılan Hamidiye su yollarının üzerinde bir dizi seri çeşme kurulmuştur. Çeşmeye geçmeden önce bu Hamidiye su yollarıyla ilgili kısa bir bilgi vermeliyiz.

Bu dönemde İstanbul'un su ihtiyacı, çoğunlukla Halkalı, Kırkçeşme ve Taksim sularından sağlanmaktaydı. Halkalı suları içim bakımından oldukça sertti. Haliç etrafını doyuran Taksim sularının sertlik derecesi düşük, ancak açık olduğu için kirlenme tehlikesi ile karşı karşıya kalan suları. Ayrıca bu suların, artan nüfusun ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalacağı ortadaydı. Yıldız Sarayı yapıldıktan sonra bölgenin su ihtiyacı artmış, Taksim suyu bu

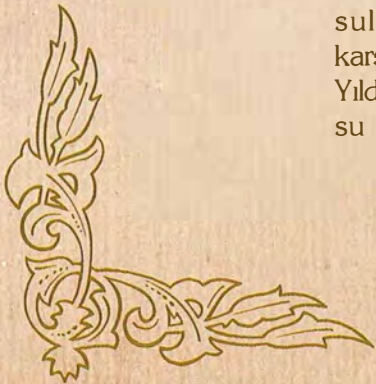
ihtiyaç karşısında hepten yetersiz kalmıştı. Hamidiye su yolu projesi su ihtiyacını karşılamak için en önemli çözüm olarak görülmüş ve Sultan II. Abdülhamid'in emriyle 1898-99 yılında çalışmalara başlanmıştır. Ana menbaası Kemerburgaz'ın ikibuçuk kilometre kadar güneyinde yer alan Karakemer ve Kovukkemer civarındaki suların bu ihtiyacı giderebilir nitelikte olduğu tespit edilmiş, İstanbul'u besleyen üç ana isale hattının dördüncüsü olarak devreye girmiştir.

Şehre hem kaliteli, hem de ihtiyaç giderecek kadar su sağlamak maksadı ile Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa başkanlığında kurulmuş olan komisyon derhal çalışmalara başlamıştır. Komisyon üyelerinden İstihdam Feriki Berthier Paşa'nın ülkesine dönmesi üzerine proje, Hendese-i Mülkiye-i Şahane Su Mühendisliği hocalarından Hulusi Bey'e devredilmiştir (1898-99). Yapılan projelere göre bu sular yirmi kadar ayrı ana depoda toplanacak ve kirlenmelere engel olmak için bu ana kollektörlerde kapılar bulunacak ve

bunlar daima kilitli kalacaklardır.

II. Abdülhamid'in şehrin bir çok yerinde Hamidiye suyu ili beslenen çeşmeleri mevcuttur. Bunlar genellikle mermerden ve birbirinin eşi olarak inşa edilmiştir. Bunlarda ince ve sade bir taş işçiliği görülmektedir. Kasımpaşa'da olduğu gibi, dökme demirden yahut değişik işçiliği olan çeşmeler de mevcuttur. Hatta bu su yolu üzerinde bazen ahali veya suyun geçtiği bölgelerdeki kalburüstü zatlar tarafından küçük çeşmeler de yapılmıştır.

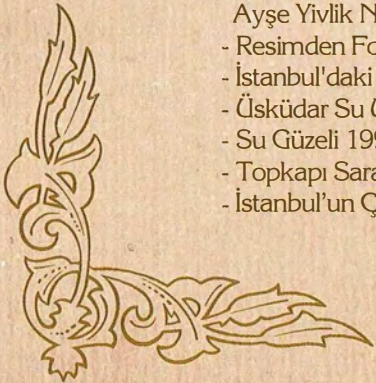
Beşiktaş'taki dergah avlusunda bulunan bu çeşme de tamamen mermerdendir. Ayna taşında Lale Devri çeşmelerinde olduğu gibi yelpaze desenleri kullanılmıştır. Yukarısında dışarıya taşan genişçe bir kornişten sonra üçgen şeklinde bir alınlık, bu alınlığın ortasında 'Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası' ile 'Hamidiye Çeşmesi 1324' yazısı bulunmaktadır. Çeşme teknesi oval şeklinde oyulmuş olup kenarları işlemelidir. Bu tekne dilimli bir sütuna oturtulmuştur.

Kaynakça

- Üçüncü Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri (İstanbul Büyükşehir Belediyesi 1995)
- Lügat-ı Tarihiyye ve Coğrafiye (Ahmet Rifat, İstanbul)
- İstanbul Evkaf Suları (Galip Ata)
- Tarih ve Efsaneleriyle İstanbul (Niyazi Ahmet Banoğlu)
- İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Affan Egemen Antan yayınları)
- Tarih Boyunca İstanbul Suları / Kerim Esmer
- İstanbul Sebilleri / İzzet Kumbaracılar
- Osmanlı Devri Mimarisi / Oktay Aslanapa / İstanbul 1986
- Efsanevi Başkent İstanbul / Kolektif / Türkiye İş Bankası Yayınları Özel Dizi
- Çeşmeler 1996 Eczacıbaşı (Basım yılı 1995)
- İstanbul Çeşmeleri / G. Örcün Barışta/ Kültür Bakanlığı Yayınları
- İstanbul Gezi Rehberi / Murat Belge
- İstanbul Çeşmeleri / İbrahim Hilmi Tanışık
- Taksim Suyu Tesisleri / Naci Yüngül
- Hicri Tarihleri Miladi Takvime Çevirme Kılavuzu/ Faik Reşit Unat
- Çeşme ve Çevresi / İlgi / İstanbul 1992/ Bülent Çetiner
- İstanbul Ansiklopedisi / Reşat Ekrem Koçu
- Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi / İbrahim Hakkı Konyalı
- Rölöve (İstanbul Boğaziçi Köyleri Yerleşmesi- Resmi ve Kültürel Taş Binalar- İstanbul ve Anadolu Evleri- Çeşmeler ve Sebiller) 1968 Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü Rölöve Kürsüsü Yayını
- İstanbul'daki Bizans Dönemi Su Tesisleri / Semavi Eyice
- (Sai Mustafa) Mimar Sinan, Hayatı Eserleri / Rıfkı Melül Meriç
- İstanbul'da İkinci Sultan Mehmet Devri Türk Su Medeniyeti / Saadi Nazım Nirven
- İstanbul Suları / Saadi Nazım Nirven
- A Guide to the Works of Sinan the Architect in İstanbul/ Reha Günay / Yapı Endüstri Merkezi Yayınları Mimarlık Dizisi
- İstanbul Harita ve Rehberi / City Plan Stadt ve Reiseführer / Kolektif Mep Medya Yayınları Touristmap Dizisi.
- İstanbul Avrupa Yakası İlçe İlçe A'dan Z'ye Kent Rehberi / Kolektif Mep Medya Yayınları Nisan-2007
- İstanbul 1920 Clarence Richard Johnson / Tarih Vakfı / Yurt Yayınları 2007
- Geographika / Arkeoloji ve Sanat Yayınları İstanbul 2000 / Strabon / Çeviri Adnan Pekman
- Yurt Ansiklopedisi İstanbul 1982-83 Anadolu Yayınları / Anonim
- Mirat-ı İstanbul / Raif Bey
- İstanbul Camileri / Tahsin Öz / Türk Tarihi Kurumu
- 18. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Toplum Yaşantısı / Yüksel Özkaya
- Ruşen Eşref Ünaydın ("Diyorlar ki" Muharri- Çeşmeler Kaşifi- İstanbul Seyyahi) Nuri Sağlam Ekim 2004 Kitabevi / Monografi Dizisi
- İstanbul'un Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri / Kazım Çeçen
- Kırk Çeşme Suyu Tesisleri / Kazım Çeçen
- Taksim ve Hamidiye Suyu Tesisleri / Kazım Çeçen
- Üsküdar Suları / Kazım Çeçen
- Halkalı Suları / Kazım Çeçen
- Asırlar Boyunca İstanbul (Sarayları-Camileri-Abideleri-Çeşmeleri) Haluk Şehsuvaroğlu, 1953, 252 S., Cumhuriyet Gazetesi.
- Üsküdar Üçüncü Sultan Ahmet Çeşmesi 1955, 23 S., T. C. İstanbul Belediyesi, Sular İdaresi Müdürlüğü Yayınları.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları El Sanatları Dergisi Sayı:3/2007
- Fatih ilk İstanbul / Edhem Ruhi Öneş, Sema Göncüoğlu, Prof. Dr. Suphi Saatçı, Y.Mimar Ali Dost Ertuğrul, Müfit Lüksel, Ayşe Yivlik Neftçi / Fatih Belediyesi Yayınları
- Resimden Fotoğrafa Zamanın Tanığı Tophane Çeşmesi / Nezih Boşgelen / 2006 Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri / Engin Özdeniz / Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Sanat Eserleri Dizisi No:4/1995
- Üsküdar Su Uygurlığı / H. Besim Çeçener / 2007 / Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın No:21
- Su Güzeli 1995 / Ömer Faruk Şerifoğlu / İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No: 22
- Topkapı Sarayı'na Su Sağlayan İsale Hatları 1997 / Prof. Dr. Kazım Çeçen, Celal Kolay / İSKİ
- İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri 1993 / Affan Egemen / Antan Yayınevi.

"Çeşmeler... Geçmiş zamanın yaşanılan şehre
ve sosyal hayata en önemli hediyesi ve
sadakası olan bu tarihi eserler, belli başlı
mimari özelliklerinin yanı sıra, yapılış
amaçları, tarihçeleri ve yaşanmış gerçek
hikayeleri ile dikkat çekiyor."

